

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SVENDBORG AMT

AARSSKRIFT

FOR

1925

NYBORG
C. SCHÖNEMANN'S BOGTRYKKERI
1926

Til Medlemmerne.

Med det foreliggende Hefte afsluttes Pastor *T. Løgstrups* store Afhandling om *Nyborg Præstegaard og Præster i Nyborg gennem Tiderne*.

Lærer *Albert Thomsens* Skildringer fra *Avnslev-Bovense* vil blive fortsat i de følgende Aargange.

Da det ikke godt lod sig gøre at dele Pastor *Løgstrups* Afhandling yderligere, end det er sket, er der mindre Afveksling i dette Hefte, end der plejer at være i vore Aarsskrifter. Følgende Hefter vil bringe mere afvekslende Stof. Vi har mange Bidrag liggende, som venter paa Offentliggørelse; bl. a. en interessant Afhandling af *Aug. F. Schmidt* om Helligkilder i *Svendborg Amt*.

Denne Aarbog udkommer som Aarsskrift for 1925; det er fremdeles ikke lykkedes os at komme paa lige Fod med Aars-tallet; men det skal nok komme.

Store Bedrifter har »hist. Samfund« ikke udført i det forløbne Aar. Der er hverken holdt historiske Møder eller Generalforsamling. Den Slags koster Penge, og det er kun med Nød og næppe, at Balancen kan holdes.

Dette skyldes, at Tilslutningen er for lille. Vi har ganske vist haft en lille Fremgang i Medlemsantal i det forløbne Aar; men denne Fremgang burde være saa stor, at den gav os det dobbelte Medlemsantal af det, vi har, saa vilde vi, trods det lave Aarskontingent, kunne udrette mere og yde vore Medlemmer mere, end vi nu ser os i Stand til; navnlig kunde vi saa holde en Del historiske Møder rundt om i Amtet. Der skal imidlertid i det kommende Aar blive gjort Forsøg med saadanne Møder.

»Svendborg Amts historiske Samfund« har i det forløbne Aar ved Forstander *Kristensen-Randers's* Død lidt et stort Tab.

SVENDBORG AMT

AARSSKRIFT

FOR

1925

NYBORG

C. SCHØNEMANN'S BOGTRYKKERI

1926

REDAKTIONSUDVALG:

J. CHR. CLAUSEN, Præst, Korinth.

THØGER DISSING, Højskoleforstander, Vejstrup.

II. Del.

BIDRAG TIL NYBORG BYES HISTORIE I 500 AAR.

EN Bygning har ikke alene sin egen Historie, den er ogsaa en Ramme om de Mennesker, som bo i den, og deres Historie er knyttet til Bygningens Historie. De har sat deres Præg paa den, men den har ogsaa sat sit Præg paa dem. Derfor maa vi nu ogsaa høre om Beboerne af det gamle Stenhus i Tidernes Løb — et halvt Aartusindes Minder.

Præsterækker i Nyborg.

1. Katholske Præster.

1. 1405. Dominus*) Marquardus, Sognepræst.
2. 1412. Jens Siynssen. Amund Johansen, levede endnu 1464, vist kun Alterpræst.
3. 1472. Hans Svendsen, Sognepræst; levede endnu 1480.
4. 1480. Cordt, Sognepræst.
5. 1483. Peder Haar, Sognepræst.
6. 1491. Anders Tygesen, Sognepræst.
7. 1519. Mads Hvid, Sognepræst og Kirkeværge til Mariæ Kapel; levede endnu 1525.

*) »Dominus« var paa den Tid Titlen for præsteviiede.

8. 1520. Jens Jespersen, Sognepræst.
9. 1523. Joakim Knudsen, Sognepræst til Nyborg og Hjulby.
10. 1528. Niels Pedersen, Sognepræst til Frue Kapel samt Annexkirkerne Gammelkirke og Hjulby. Han var den sidste papistiske Præst her; men blev den første evangeliske Sognepræst.

2. Evangeliske Sognepræster.

1. 1528—57. Niels Pedersen.
2. 1557—73. Laurids Hansen.
3. 1573—92. Christen Nielsen Bruun.
4. 1592. Hans Hermansen.
5. 1592—1603. Christen Blymester.
6. 1603—22. Hans Sørensen Weile.
7. 1622—39. Jesper Hansen Stampe.
8. 1639—60. Mads Pedersen Lerke.
9. 1660—92. Hans Mule Clausen.
10. 1692—1703. Claus Mule.
11. 1703—14. Johan Ernst Wandal.
12. 1714—20. Christopher Nyrop.
13. 1720—29. Balthaser Sechmann.
14. 1729—46. Hans Frick.
15. 1746—50. Joachim Nicolai Crondal.
16. 1750—1800. Peder Schonning.
17. 1801—25. Christopher Nyholm, den ældre.
18. 1825—59. Christopher Nyholm, den yngre.
19. 1859—70. Christian Gotfred Schaper.
20. 1870—07. Bernt Christopher Wilkens Hjort.
21. 1908—23. T. Løgstrup.

1. Den første Beboer, man finder omtalt er: »Do»

minus *Marquardus*, rector ecclesiæ Nyburg« (se S. 3), som 1405 paa Kirkens Vegne fik Ridder Zabel Kerkendorps Jordegods-Gave for at læse 3 ugenlige Messer for hans Sjæl. Men allerede 1402 holdt Biskop Johannes Ovesøn (Krigebusk) Visitats i Nyborg Kirke, saa *Marquardus* har antagelig været Sognepræst allerede ved Aar 1400. Samme Biskop holdt paany Visitats 1407.

2. *Jens Siynssen el. Simonsen* nævnes 1412 som Provst i Assens og Præst i Nyborg, da han inden Vinding Herreds Ting erholdt et Tingsvidne angaaende Zabel Kerkendorps nævnte Gave. Da Navnet er skrevet utydeligt i Nyborgs gamle Kirkeprotokol, er det vist identisk med Jenns Findtzønn, Provst i Assens 1405 og 1434, saa han har næppe været Sognepræst, men kun Alterpræst.

Amund Johansen var Prior for Nonnerne i Dalum Kloster og Medlem af Kalendegildet i Odense, hvor han er begravet i St. Hans Kirke. Det er meget tvivlsomt, om han har været Sognepræst, da det synes slet foreneligt med hans øvrige Stillinger; han har snarest været »Vicariepræst« ved et af de mindre Altere i Kirken, saa han kom tilrejsende en Gang imellem, men ellers hævdede Indtægten af det til Alteret henlagte Jordegods. I Nyborg gamle Liber Daticus, som nu findes i Landsarkivet, omtales han ikke efter Nr. 1 og 2, men der kommer som Nr.

3. *Hans Svendsen*, der nævnes Onsd. efter Gregorii Martyrs Dag 1472 i et ved Vinding Herreds Ting optaget Tingsvidne om, at Morten Skinkels i Julskov og Henrik Friis af Vaaben oplode og skjødede til Nyborg Præstebord 1 Gaard i Aunslev og 1 Gaard i Hjulby mod »Ulfolt« og »Ulfolts«

fang«, som han tilforn havde skjød det dem. Altsaa det »Ulfolt«, som Zabel Kerkendorp havde skænket paa Marquardus' Tid, blev nu ombyttet med andet Jordegods. I nævnte gamle Kaldsbog forekommer som Sognepræst en Hans Sørensen, men det er vist en Skrivefejl for nævnte Hans Svendsen; thi medens Rækkefølgen ellers er ufuldkommen, er det paafaldende, at der lige med skulde nævnes 4 Præster i de 12 Aar 1480—91. Desuden nævnes, at samme Aar — 1480 — var Hr.

4. *Cordt*, som Sognepræst tilstede i Nyborg Kirke for at modtage et af Præsten i Aunslev afgivet Vidnesbyrd om et til Ringe Præstekald hørende Mensalsted i Gjesinge paa Thorseng (Sognepræst Leerbechs Beskrivelse af Ringe Sogn 1826 S. 117). Det hedder i Skrivelsen:

»Alle Mænd dette Brev see eller høre læses, Hilse vi Hr. Cordt, Sognepræst i Nyborg, Anders Eder, Vicarius til St. Andreæ Alter ibidem, Jex calisen, Sognepræst i Kulderop, Hans Madsen, Capellan i Ørbech, Nis Ubbesen, Præst og skriver paa Nyborg-Huus ævindeligen med Gud. Dat. anno die ut supra: Aar efter Guds Fødsel 1480 paa den tiende St. Vilhelmi Dag var hæderlig Mand Hans Thomæsen, Sognepræst i Avensleff, kaldet for os i Vor Frue Kirke i Nyeborg. Kjendte og tilstod og vidnede i Helligaands eeder, at hand var ret Sognepræst til Rædinge Kirke i 20 Aar og annammede den Tienner, som boer i Gæsing paa Taasing, som ligger til Rædinge Præstebord i Fyen i Gudme Herred.« (Rædinge ∴ Ringe).

5. *Peder Haar el. Per Hord* nævnes 1483 i et ved Nyborg Byting optaget Tingsvidne angaaende, at

Kannik Jens Eggertsen i Odense og velbyrdig Mand Anders Draghe i Knylle solgte en i Nyborg liggende Gaard til Dronning Christine. Han havde været Kannik i Odense og levede endnu 1493.

6. *Anders Tygesen* nævnes som Præst i Nyborg i et Skjøde 1491, hvorved velbyrdig Mand Hans Friis til Skovsbo solgte til Vor Frue Kirke i Nyborg 2 Gaarde i Taarup, Frørup Sogn.

7. *Mads Hvid* nævnes 1519 som Sognepræst og Kirkeværge til Jomfru Mariæ Kapel og levede endnu 27de Marts 1525, jvfr. Tingsvidne ved Nyborg Byting til Oplysning om at bemeldte Kirkes Tjenere aldrig havde svaret Arbejde eller Husbondhold til andre end deres egne Værger.

8. *Jens Jespersen* anføres som Sognepræst 1520, da han inden Vinding Herredsting og Kullerup Sognestævne erholdt 2 Bevidnelser angaaende en Part i Brenbjergs Skov i Kullerup Sogn.

9. *Joakim Knudsen* fik 1518 Præsentation paa Herrested Kirke, som han atter afstod 1521, da han erholdt Indtægterne af Gammelkirke og dertil hørende »Gryndhe«, men 1523 ombyttede han det med Vor Frue Kirke i Nyborg og Hjulby Kirke. Joachim Canuti var saaledes den sidste rent katholske Præst, »der nu — 1528 — haffuer resigneret til Niels Pedersen.«

12. *Niels Pedersen*, 1532.

I den nævnte Liber Daticus omtales kun Nr. 1, 2, 3, 5, 8 og 10, og der sluttet med: »At disse 6 Mænd har været her i Embedet i de vedsatte og beneuende Aar kand af visse Efterretninger sees, men derved er og bliver det Tvils, naar de var komne i og igjen gaet ud af Embedet, ligesom mand og maae fore-

stille sig, at de har været fleere, endskønt Nyeborg Kierke er først begyndt at bygges 1388.« Skriften er Peder Schonnings, og han har selv skrevet efter de evangeliske Præsters Række: »1750 d. 4. Sept. er jeg Peder Schonning kaldet her til Embedet efterat Jeg tilforn i 13 Aar har været Diaconus og Dansk Præst ved Meenigheden i Staden Tønder i Hertugdømmet Sleswig« (her ophører hans Haandskrift). Schonning har de Aarstal for de 6: 1405 Marquardus; 1412 Jens Simonsen; 1472 Hans Svendsen; 1493 Peder Haar; 1520 Jens Jespersen og 1532 Niels Pedersen. De 6 andre som Fr. Crone nævner i sine Optegnelser om Nyborg har derfor som nævnt maaske været Vicariepræster eller »Officialer« (∴ Biskoppens Fuldmægtig) eller muligt Præster ved Helgekierke, som bestod indtil Grevens Fejde 1535. Disse 6 er: Amund Johansen 1464; Hans Sørensen 1480; Cordt 1480; Anders Tygesen 1491; Mads Hvid 1519 og Joakim Knudsen 1523; dog er der mest Sandsynlighed for, at de 3 sidstnævnte var Sognepræster skjønt Schonning ikke har dem. Men underligt er det med det store Mellemrum i Rækken 1412—64 og Sammenbunkningerne 1480—1491 (5 i den Tid!) og 1519—28 (4 i den Tid!)

Med de evangeliske Præster faa vi anderledes fast Bund under Fødderne.

1. *Niels Pedersen* var adelig Han var først papistisk Præst. 6 S. e. St. Peders Fængselsfest 1528 (7de August) fik han kongeligt Præsentationsbrev paa Vor Frue Kapel samt Annexkirkerne Gammelkierke og Hjulby Kierke med Avling, Rettighed, Indkomster og Landegilde. 1531 gav Fyens Biskop ham Befaling at drage til Tinge og granske paa et

Tog om nogen Jord. 1532 Lörd. efter Knud Konges Dag undte og tillod Kongen ham og efterkommende Sognepræster i Nyborg at nyde, bruge og beholde en Vor Frue Kirke tilhørende Gaard, som laa i Hjulby og skyldte aarlig i Landegilde 5 Ørter Byg, 1 Skp. Smør og 1 Lam, og skulde bemeldte Vor Frue Kirke igen have som Vederlag en Nyborg Præstekald tilhørende Gaard i Flødstrup, der aarlig skyldte i Landgilde 4 Ørter Byg, 1 Ørte Havre, 1 Fjerdings Smør og 1 Læs Hø. Efter Reformationens Indførelse blev han den første evangeliske Sognepræst i Nyborg. 1536 blev ham aarlig tillagt 3 Pund Rug og 3 Pund Byg mod at han forpligtedes til at prædike for Kongen, Lensmanden og Slotsbetjentene i Slotskirken. Helligtrekongerdag 1539 dømte de i Nyborg forsamlede Lensmænd og Fyens Biskop, at Tienden af Slotsmarken »Auernakke« (∴ Havrenakke) skulde gives til Nyborg Kirke og Præst og ikke som hidtil til Kirken og Præsten i Vindinge. Samme Aar Onsdag næsteften Qvasimodogeniti Søndag (16. April) blev paa Nyborg Slot udfærdiget et Kongebrev, at alt det Gods og Landgods, som laa til Nyborg Kirke, skulde fremtidig anvendes til samme Kirkes Bygning samt til Præstens, Prædikanternes og andre Kirketjeneres Behov og Ophold. 1546 blev indgaaet et Magelæg mellem Niels Pedersen og Kronen, hvorved han afstod til Nyborg Slot en Have, kaldet »Rosenhaven,« som laa ved Gammelkirke og hørte til Præstegaarden, mod som Vederlag at erholde en af Kronens Haver udenfor Byen, kaldet »Birkhoved«. S. A. blev det paalagt ham at komme Kongen til Hjælp med Fjerdeparten af sin Rente for s. Aar. 17de Februar 1550 gav Kongen ham en halv Gaard »paa Marcket ved Tinget«,

i Nørregade, Vesten næst op til hans egen Gaard. 7de Novbr. udgik fra Nyborg Slot et Kongebrev, hvorved blev tilladt ham og efterfølgende Sognepræster at have, nyde og beholde Hjulby Sogn som Annex til Vor Frue Kirke, hvorhos det befales Lensmanden paa Nyborg Slot, Frands Brockenhuus, aarlig at lade Sognepræsten fornøje for hans Part af Tienden af Slottet, nemlig 4 Pund Byg, 2 Pund Rug og 10 Læs Halm foruden Kvægtienden, som faldt for Slottet, desligeste Landgilde af Hjulby, Kullerup, Aunslev og Bovense Sogne ialt 25 Ørter Byg, 1 Ørte Rug, 11 Ørter Havre, en Tønde og en Otting Smør, 4 Lam, 7 Gæs, 14 Høns, Erritspenge 9 Skilling, 21 Ugedage af Bønder i Hjulby Sogn samt endelig hvad Beboerne i Nyborg skulde give ham, hvorfor Magistraten og Borgerskabet S. A. bestemte, at Sognepræsten aarlig skulde have 4 Skilling danske i Præstpenge af hver Familie der i Byen, nemlig 2 Skilling til Paaske og 2 Skilling til Mikkelsdag. 1556 blev optaget et Tingsvidne, ved Bytinget, hvorefter samme Lehnsmand havde magelagt og afhændet paa Kronens Vegne til Niels Pedersen paa Præstekaldets Vegne en Jord i »Kolmands Krog«, som løb op til »Ullemose Stente« for et andet Stykke Jord, som kaldtes »Præsteholmen« og laa i Borgerskov. Det vil ses, at der har været Uro i Forholdene — meget er blevet mageskiftet — og at Niels Pedersen har faaet megen Hjælp og nye Indtægter; men dette hænger sikkert sammen med, at i hans Tid faldt jo Grevens Fejde, og Præstegaarden led saa meget, at han maatte sætte den nye Sydmur og alt, hvad dermed stod i Forbindelse. Han oplevede altsaa, baade at Helgekirke blev ødelagt 1534, og at Hjulby gamle Kirke

blev nedlagt 1555, samt at Nyborg Kirke blev udvidet med et nyt nordligt Sideskib.

Niels Pedersen døde i Foraaret 1557 og var da tillige Herredsprovst. Han var gift, men Hustruens Navn kjendes ikke, og han blev begravet i Kirkens Kor, men kort Tid efter klagede hans Enke over, at Liget hemmeligt var optaget af Graven og bortført. Det oplystes nu, at Lensmanden Frands Brockenhuus havde ladet det nedgrave paa et andet Sted i Kirken. Derom hedder det i Kolderup-Rosenvinges Udvalg af gamle danske Domme, Khvn. 1844 II S. 178-79: Niels Pedersen begraffvit uti Koridt erligen och rett met Minnde... lønnligen optagenn af samme Graff och er bortført, hvort eller af hvem eller for hvad Aarssag viiste hanndt icke. — Klagen var rejst af Mattes Lauretzsenn, Byskriver i Odense, och hans Moder for^{ne} Her Niels Perssens Höstru haffver til Kierckenn udloffrit X Jochomdaller for samme hans Leigerstedt. — Frands Brockenhuus oplyste: »for thenn Orssage, att Koridt er for sneffert och liidet Rum uti, och Nyborig er et Konninglig Hus (∴ Slot) och kommer opte tiidt mannge Herreris och Førsteris Senndebudt och merchelige Mendt, och om nogen sliige ther døde eller affginge, att mandt tha motte haffve och beholle samme Koer friit till sliige Folck thieris Begraffvelsse. — — Om Kongens og Rigsraadets Dom 22de September 1557, hedder det: for^{ne} Her Niels Pederssens Liig schall igienn opgraffvis och optages och nederlegis uti Koridt igienn, som hanns Liig første Ganng begraffvitt och nederlagt bleff. Datum Hoffniæ thenn Torssdag nest ephther Sancti Mauricii Dag 1557. — Saaledes gik det til, at Nyborgs første evangeliske Præst blev begravet 3 Gangel

Af Begivenheder i Byen og Pastoratet falder i Niels Pedersens Tid især følgende: Omkring 1529 havde Vor Frue Kirke Øen Vresen i Pant for 120 Mark Danske, men nævnte Aar indløste Kansler Johan Friis til Hesselagergaard Øen. 1608 havde Kirken atter Øen i Pant med Undtagelse af Vrag. 1532 omtales første Gang Paabegyndelsen af Byens Befæstelse. 1533 fik Præstegaarden som Nabo Høvedsmand Anders Bille paa Stege Slot, idet denne købte Hjørnegaarden med dens »Barfred«. 10. April 1533 døde Frederik I, og saa begyndte Grevens Fejde. 1534 var Rigsraad Oluf Rosenkrans, gift med Ida Lange Munk, Lensmand paa Slottet. Men Folket hadede den i Byen egenmægtigt herskende Adel og Borgmester Rasmus Rostock, som boede i Dronningegaarden (nu Mejerigaarden), red ved Nattetid Folkehæren imøde og aabnede Byens Porte. Folket vilde have Chr. II tilbage, og en frygtelig Gadekamp fandt Sted. Da Rosenkrans saa, at han ikke kunde holde Slottet, men at Grev Christoffers Hær vilde sejre, vilde han først hævne sig, gjorde Udfald mod Byen, lod den plyndre og flere Steder antænde. Mod frit Lejde overgav han derefter Slottet og Grev Christoffer indsatte Otto Stigsøn til Høvedsmand. 6te Juni 1535 sejrede Hertug Kristian ved Johan Rantzou paa Øxnebjerg; Lybækkerne løb i Utide fra Slaget, og Folket, der havde stolet paa dem, hævnede sig ved at kalde enhver vild Flugt: »at løbe Lybsk«; det blev senere til »løbsk«. Efter Slaget ved Øxnebjerg kom Johan Rantzou igjen, de grevelige Hjælpetropper steg i Land ved Nyborg, men en af de sidste Dage tog Rantzou Byen ved Overrumpling under et stort Myrderi. De faldne af Adelstanden begravedes i en

stor fælles Grav Nordvest for Kirken paa Vor Frue Kirkegaard, hvorimod de grevelige begravedes i en Kule paa Nærmerøen, hvor der senere blev Skibsfart og som endnu bærer Navnet »Skalkelejren« : Skalkenes Lejersted. Niels Pedersen har saaledes set sin By brænde og har som Præst haft nok at gjøre i de Dage. Fra 1535–38 var saa Christoffer Hvitfeld, den berømte Arild Hvitfelds Fader, Lensmand paa Slottet. 1536 afsatte Kristian III de katholske Biskopper, og 13de August førtes Odense Biskop Knud Gyldenstjerne fangen gennem Nyborg paa Vej til Vordingborg Slot. Samme Aar blev det befalet Sognepræsten og Kapellanen at prædike i Slotskirken. En »Matz« forekommer som Kapellan 1538. 1537 blev Klavs Ejlersøn Byske til Dallund dræbt i en Tvekamp i Nyborg. Hans Fader var Eiler Ivarsen Byske, hans Moder Karen Pedersdatter Gyldenstjerne. Han blev ikke begravet i Nyborg, men i St. Hans Kirke i Odense. Samme Aar var et rigt Aar med Oplevelser, thi da blev Biskop Ove Bille af Aarhus, den bedste af de afsatte Biskopper, sat fangen paa Nyborg Slot; han kom fra Dragsholm Slot, hvor han først sad i Fangenskab, men blev løsladt samme Aar. Da Lægbrødrene efter Reformationens Indførelse forsvandt fra Nyborg, var Niels Hansen Arkipresbyter og Hans Ludiksen Forstander for Korsbrødregaarden. Muligt har Undervisningen i Latinskolen været ledet af Korsbrødre; men i hvert Fald har Niels Pedersen fra sin katholske Præstetid godt kjendt Niels Hansen og Hans Ludiksen fra det nære Nabolag. Chr. III lod indrette en Turneringsplads Øst for Slotssøen; den omdannedes senere til Byens endnu værende Axeltorv. (Navnene »Axeltorv« og

»Hjultorv« i de danske Byer stamme fra, at paa disse Pladser fik Vognene fra Landet anvist Holdeplads). Endelig fik Peder Jeyger det Aar Dom for, at Fru Anna, Hr. Johan Urnes, skulde gjengive ham det Gods, hendes Svende tog fra ham i thenn Tiid Nyborg brende.« Det er efter ham »Peder Jægers Stræde« (nu »Korsgade«) fik Navn, fordi han opførte det efter Branden. 1546 døde Kapellan Niels Hansen, der nævnes hos Wiberg III S. 583 som 1ste evg. Præst i Vindinge og kaldes der: Niels Hansen Elling. Sammenhængen er vist den, at han oprindelig var Vicarius eller Kapellan ved St. Nicolai Alter i Nyborg, der først blev nedlagt 1554 efter hans Død, og tillige kaldes Arkipresbyter. 27de. Marts 1525 var han Kirkevæрге for vor Frue Kirke. Saa er han bleven Præst i Vindinge, men man bliver ved at kalde ham Kapellan her i Nyborg; i hvert Fald har Niels Pedersen altsaa oplevet hans Død og Begravelse. Det har slet ikke været saa rart i Nyborg ved den Tid, thi 1547 udstedte Kongen et Brev om, at han havde forfaret dels den store Uskikkelighed, som begav sig i Nyborg med Urenlighed i Gader og Stræder, saa at Ingen kunde komme frem derfor, dels at mange havde opført Gjærder og Huse ud paa Gadernes Grunde, dels endelig den store Fare, som begav sig af, at der blev anbragt Skorstene i de Huse som vare tækkede med Halm, hvorved let kunde foraarsages Ildebrande den menige Mand til Skade. Kongen befalede derfor Magistraten at tilholde Borgerskabet hver Løverdag Aften at lade gjøre Gader og Stræder rene, hver udenfor sit Hus og strax lade Urenlighed, Dynd og Skarn udføre af Byen til de Pladser, hvor det burde at ligge; at jævne Gader og Broer, hvor

de vare ujævne, samt strax udlægge, hvad de af Gader og Stræder maatte have indtaget og indgjærdet. Og 1548 fik Magistraten Kongebrev med fornyet Tilhold af samme Art, denne Gang med den Tilføjelse, at lægge Broer og Gader med Sten baade i og udenfor Byen, saa vidt som deres Ejendom strakte, altsaa Befaling om at lade Gaderne brolægge. Saa kan man selv tænke sig til, hvorledes det var tidligere, naar alt det, som nu kaldes »Kulturfyld« (alt muligt Affald) uden videre kastedes ud paa en ubrolagt Gade og Skylregn dannede Strømme og Øer, Sumpe og Malstrømme; men i det Stykke var Nyborg ikke værre end andre Byer, saaledes var det overalt. Pest grasserede derfor ofte, saaledes 1550—54; 1563—66; 1575—78; 1580—81; 1584—85 og 1592. 1549 blev Slottet yderligere befæstet og forsynet med et Taarn, hvorom den latinske Indskrift ind mod Slotspladsen endnu bærer Vidne.

I Aarene 1550—55 holdt Chr. III regelmæssigt Hof i Nyborg 2—4 Maaneder ved Aarsskiftet, og Magistraten fik da Tilhold om at sørge for, at der i Byen fandtes det fornødne af Fetallie, Hø, Strøelse, Ved, Kul og fremmed Drik paa det at Kongens medhavende Folk eller Fremmede, »som hid hender att komme« kunde fange godt Herberg og tilbørlig Underholdning for Penge. Nyborg var da som en midlertidig Hovedstad og en Mængde inden- og udenlandske Stormænd samledes i Byen. Et Vidnesbyrd om Færdselen i Gaderne, er at 1548 befaledes det ved et Kongebrev Lensmand Frands Brockenhuus at underhandle med Borgmesteren om Nedbrydning af et Hus i Færgestræde (nu Adelgade), fordi, hvis Strædet paa begge Sider skulde bygges saaledes, blev

det ikke vidt nok, og at have Tilsyn med, at Strædet blev saa bredt, at naar paa en Gang flere Hundrede af Kongens Heste skulde komme derigjennem Byen, de da kunde have Plads, naar de skulde indskibes. Dersom det ommeldte Hus kunde flyttes ind mod det Hus, som Sognepræsten havde bygget, saa at Strædet blev vidt nok, da var Kongen ogsaa tilfreds dermed. De sidste Ord vise jo tydeligt hen til, at Niels Pedersen den Gang har bygget.

I Efteraaret 1554 opholdt Chr. III sig paa Slottet, hvor han faldt i en svær Sygdom. saa han forblev der hele den paafølgende Vinter. Han hidkaldte 26de Oktober 3 af Universitetets mest ansete Professorer til Raadslagning om, hvorledes Universitetet kunde bringes paa Fode og hæves til en større Glans end hidindtil.

Ved den Tid blomstrede Nyborg Latinskole op, saa at »skolerne udj Nyborg ok Odense ike ere store nok til de peblinge, der ere der,« hvorfor Bygningen paa Chr. III's Befaling 1554 blev udvidet mod Øst i Retning af Dronning Margrethes Klokketaarn, hvorved underste Etage fik 2 Rum, hvori alle 3 Klassers Disciple undervistes. Men fremdeles var der ingen Kakkellovn, saa om Vinteren maatte Undervisningen foregaa paa de to Høreres Kammer eller hos Rektor i Skolens øverste Etage.

Den syge Konge tog sig ogsaa af Kirken, som paa hans Befaling 1554 blev udvidet mod Nord.

Vi se, at Livet i Nyborg har været ganske fuldt af afvekslende Oplevelser i Niels Pedersens Dage, og var det mærkeligt med hans Begravelse, saa blev det ogsaa mærkeligt med hans Eftermands Kaldelse, som giver et godt Indblik i Datidens Forhold.

2. *Laurids Hansen* var født i Odense, gik i Skole der, studerede ved Kjøbenhavns Universitet i 6 Aar, blev Rektor og Hører i Odense og senere Præst i Rønninge, hvorfra han omtr. 1552—53 blev kaldet til Slotspræst paa Nyborg Slot og Kapellan hos den gamle Sognepræst, Niels Pedersen. Men Kongen vilde, at Rektor siden 1552 ved Nyborg Skole, Magister Oluf Bjørnsen skulde have Embedet. Det hedder herom i Saml. til Fyens Hist. og Top. 4. S. 158—61 »Efter Niels Pederssens salig afgang, som sogne præst wor y Nyburg, bleff Her Lauris Hansen, ther wor hans cappelan och predicant paa slottiit, ock er enn godt lerdtt mandt, kallitt aff borge-mesther och raadtt paa menighedtz wegne medt hans Naadis lensmandtt paa slottiitt Franndtz Brockenhuss. — Then samme her Lauris er och saa from, adtt alle herrudtz præstene tiil samen endrechteligen viij dage ther epther wduoldhe siig hanom for synn proust y samme Windinge herrudt.« — Men saa kom Frands Brockenhuus tilbage fra en Rejse med den Besked til Biskoppen, at det var Kongens Villie, at Mag. O. B. skulde have Embedet. I en udførlig Skrivelse til Peder Oxe søgte Biskoppen nu at vise det mislige heri, samt overhovedet i den Forandring, Lensmanden havde begyndt at foretage ved de Kollatser, som han efter Ordinantsen havde at udstede for de af Menigheden valgte og af Biskoppen prøvede Præster, idet han kun stadfæstede dem betingelsesvis: »Dersom Hs. Majestæt det saa behager«. Biskoppen paaviste, at denne Fremgangsmaade ingen Hjemmel havde i Ordinantsen og opfordrede Peder Oxe til at anvende sin Indflydelse hos Kongen paa det, at den af Menigheden valgte Sognepræst maatte beholde

Embedet. »Behager hans Naade icke thenne hans Naadis capellan her Lauriitz, som epther sliig wiilkor, som forskreffuit staar, er nu skiickitt baade en sogen præst och herrudts proust icke wduliig, och ther tiil medt end nu sielf wocther capellan thienniste som en godt predicant baade y byen och paa slottiidtt. — Af Nyborig Mandag epther første søndag trinitatis 1557. Jørgen Jensen, Superattendent.« Denne Biskoppens Forestilling om, at det ikke gik an at lade en dygtig Mand, der allerede var Sognepræst, Provst og Slotsprædikant falde mod baade Menighedsrepræsentanternes, Præsternes og Biskoppens Villie, blev afgjørende; thi Lavrids Hansen blev i Embedet, og Oluf Bjørnsen blev senere Præst i Malmø.

1568 Tirsd. efter Trin. S. var Laurids Hansen tilligemed de øvrige Herredsprovster i Fyens Stift til Stede ved et Møde i St. Knuds Kirke i Odense, hvor de fradømte Præsten i Longelse hans Embede, fordi han havde i Hidsighed skudt med et »Fyrrør« paa en af sine Sognemænd Staffen og saarede ham haardt. Præsten hed Mads Pedersen; han blev dømt fra Kaldet paa Kongens Naade og Unaade, men blev i Embedet mod at love aldrig mere at bruge Bøsse.

1569 sluttede Laurids Hansen Magelæg med Jørgen Degn i Skalkendrup, saaledes at Præsten fik »Degnetofte« i Bovense mod et Stykke Eng Syd for »Holmbs Beck« i Bovense.

1570 blev det bestemt, at der kun skulde prædikes i Slotskirken, naar det begjæredes.

21. Marts 1571 fik Lensmand Axel Wiffert Kongebrev angaaende en Klage fra Lavrids Hansen over, at han hverken maatte nyde »Rosenhaven« eller »Birkhoved«, som 1546 var bleven mage-

skiftet mod (se S. 9). Men L. H. forligtes med Borgmester Peder Holst, som 1564 havde faaet Birkhoved i Forlening, saa P. H. maatte beholde Birkhoved i sin Levetid, † 1581. 1572 forfattede L. H. ifølge kgl. Befaling en »Provstebog« for Vinding Herred med udførlige Oplysninger om Indholdet af de Breve, Dokumenter og Adkomster, der fandtes ved Kirkerne. 3. Marts 1573 afsagde han og de andre Provster atter i St. Knuds Kirke en Kjendelse vedrørende Ørsted Sognekald, og den 10de Marts paa kgl. Majestæts Gaard i Odense i Anledning af samme Sag. Han omtales som en god, lærd og from Mand. 26. Febr. 1574 mellem 8—9 Aften døde han og blev begravet i Kirkens Kor.

I hans Tid forefaldt to Kongebegivenheder, som maa have berørt Nyborg stærkt: 2 danske Kongers Død i 1 Maaned; thi Kristian III, som endnu 10—11 Juni 1558 havde opholdt sig paa Slottet, døde 1ste Januar 1559 paa Koldinghus, og Kristian II døde 25de Januar. Den 15de Februar førtes Kristian IIs Lig gennem Nyborg for at begraves i Odense. Den nye Konge, Frederik II var meget i Nyborg, saaledes da Jens Klausen Bille til Vrejlev Kloster havde Bryllup med Karen Rønnow 3die December 1559. Dagen efter mærkedes der et stærkt Jordskælv paa Fyen. Og kort efter — Fastelavns Søndag 1560 gjorde Kongen, ligeledes paa Nyborg Slot, Bryllup for Lensmand paa Landskrona Axel Wiffert og Anna Lindenow. Samme Aar fik ogsaa stor Betydning for Byen ved, at Strømtolden blev anlagt, hvilket bidrog til, at mange fremmede Nationers Skibe søgte Byen og bidroge til dens Opkomst. Ved Aar 1561 var Jep Lerke Herredsfoged; det er ham, som var Fader

til Matz Lerke, hvis gamle Gaard endnu er en Pryd for Nyborg (Slotsgade Nr. 11); Jep Lerke byggede 1578 Stedet Slotsgade Nr. 17, og den gamle Dørhammer derfra findes i Nyborg Musæum med Indskriften fra 1578.

Frycte Gud. Lef Christelig.
Elsk Din Neste FoR u De Svig
Da faar Du Glæde y Himmerig.

Særlig i Nyborg maa det have givet Gjenlyd baade da Lensmanden paa Slottet Frands Brockenhuus 1565 vandt Sejren ved Svarteraa; og da han 31. Oktbr. 1569 ramtes ved Varbjerg af en Kugle og døde deraf i Halmstad 14de November, 3 Dage efter at hans Ven Daniel Rantzau var bleven dræbt af en svensk Kugle.

Da Byen var bleven en Fæstning (1563 omtales ogsaa de sydlige Fæstningsværker og 1573 de nordvestligste), blev der for lidt Bygnings- og Gaardsplads indenfor Voldene, og da ved den Tid adskillige formuende Borgere drev indbringende Handel med Staldøxne, men Plads manglede, fik Lensmand Eskild Gjõe 1568 Kongebrev paa, sammen med Magistraten, at udse et passende Sted, hvor Indbyggerne kunde bygge Ladegaarde og Stalde til deres Avling og Kreaturer. Der rejstes derefter mange vidtløftige Bygninger der, hvor nu Exerцерpladsen findes.

1571 døde Lensmand paa Nyborg Slot, Axel Wifferts og Anna Lindenovs Søn Thøne Wiffert, 9 Aar gl. og 1577 hans Søn med 2den Hustru Iffuer Wiffert. Epitafiet over disse 2 Børn blev Kirkens første Epitafium; det findes nu i Nationalmusæet. Det sidste Aar, Lavrids Hansen levede, var det en saa haard Vinter, at fra 20de Jan. til 3die Marts »gik

man til Sproe, og 8de Marts gik en Kvinde fra Kjøbenhavn over fra Sjælland til Nyborg.«

Om Jørgen Madsen, der 1567 nævnes som Rektor og Kapellan, idet han det Aar blev Sognepræst i Falkerslev, og som altsaa var her i Lavrids Hansens Tid, vides kun, at han tidligere havde været Kapellan i Svendborg.

3. *Christiern Nielsen Bruun* er en af de Sognepræster, vi ved mest om, thi han har selv fortalt sit Levnedsløb og deri indflettet en Mængde, som vi nu vilde kalde »Løst og Fast«, men som viser, hvorledes der skreves den Gang, og hvad der særligt greb Sindene, ikke mindst det, som satte Fantasien i stærk Røre, saasom Sagn, overtroiske Fortællinger, Udaad og Straf for Udaad osv. Mærkværdigt nok er hans Optegnelser — et Oktav-Haandskrift — havnet paa Bibliotheket i Upsala, men det er optrykt i Saml. til Eyens Hist. & Top. VII, 1878. Her kan ikke være Tale om at gjengive det Hele, men kun lejlighedsvis nogle Prøver deraf. Men nu først lidt om Manden selv. Han var født i Odense, Graabrødre Præstegaard 1541, Søn af Læsemester Niels Bruun, der senere blev Præst ved St. Albani Menighed og Odense Hospital. Efterat have været Hører ved Odense Skole blev han Rektor i Nyborg. 1572 Kapellan og Slotspræst. 1574 blev han Sognepræst og Herredsprovst. Han fortæller: »15de Juni 1572 min første Daab: Rasmus fra Schoubagshusz,« hvoraf vi altsaa kan se, at »Skaboeshuse« betyder: Husene bag Skoven. Thi den Gang gik et helt sammenhængende Skovbælte — nuværende Juelsbergskov, Fredskoven, »Borgeskov« (Skoven, der hørte til Borgen : Slottet; Telegrafskoven er sidste Rest af den gamle »Borgeskov«) og

Dyrehaven — rundt om Byen, saa man slet ikke kunde se Nyborg, før man kom gennem Skovene og var lige ved den. I Forhold til Nyborg laa »Skovbagshuse« altsaa bag Skoven; deraf Navnet.

Og 6. Juli »then Søndag S. Peder kaste sit Garn ud« holdt han sin 1ste Prædiken. 1574 blev han gift i Nyborg med Karren, Jeronimi Marquardsøns datter, f. 1553, og det maa have været et lykkeligt Ægteskab, thi han giver selv en simpel, men sand Lovprisning saalydende:

Alt stolbrorskaff oc wendskaff jeg offuer setter
 En from Quinde, der intet ont anretter,
 Nar alle din stolbrødre wige fra dig,
 Da staar hun med dig trofastelig.
 I nødt, sorrig, fare hielper dig din wiff
 Oc setter tiill wedtz ære, godz oc liff.
 Hun trøster dig oc beste hun kannd,
 Nar dig forlader alle mandt.

Men han har ogsaa oplevet Sorg i ualmindelig Grad i sit Familieliv, thi 1582 mistede han ikke mindre end 3 Børn. sin Svigermoder, Søsterdatter, Barnepige og Svend, idet der herskede Pestilens fra Juli Maaned lige til Aarets Udgang; i nævnte Tidsrum faldt der Regn næsten hver Dag, og henved 300 Mennesker døde i Nyborg; i det halve Aar laa 7 Lig i Præstegaarden, og rundt om døde hans Sognebørn.

Der hvor han 1575 beskriver et af sine Børns Daab opregner han ikke mindre end 21 Faddere og hvad hver af disse gav i Faddergave, mestendels Penge og Penges Værdi. Blandt Fadderne har han: »Jep Lærke, hans Søn Matz Lærke«, den fra Nyborgs Historie senere saa vel kjendte Borgmester.

Og for at se endnu et Par Træk af Familielivet og Forholdene ved den Tid: Sin Hustrus Fader og Moder nævner han: »godfader« og »godmoder«, altsaa, der hvor vi nu sige Svigerfader og Svigermoder. 24. September 1591 bekostede han sin Pige Mette Andersdatters Bryllup med Hans Skræder. Hun havde tjent Præstens i 8 Aar, og der var 50 Bryllupsgjæster. 1583 lod han lave et sjældent Skab og havde dertil Svende i 18 Dage og Mesteren selv i 14 Dage i den store »Sønderstue« — et Vidnesbyrd om, at den Gang var den gamle Stue ikke delt i to mindre Værelser. I det hele taget rummer hans Slægs Dagbog fra 1572—91 værdifulde Optegnelser til Oplysning om Datidens Forhold. Ogsaa han forsøgte, ved Henvendelse til den nye Lensmand fra 1579, Laurids Brokkenhus, at faa Birkhoved tilbage men Sagen trak fremdeles i Langdrag. Efter Borgmester Peder Holsts Død 1581 havde Borgmester og Tolder Peder Jensen faaet Forlening paa Birkhoved. At Bruun maa have været en repræsentativ Mand ses af, at han 1584 blev valgt som en af Præstestandens Sendemænd ved Prins Christians Hyldning 1584 sammen med de 8 Borgere, der mødte paa Byens Vegne, deriblandt Borgmesterne Hans Walter og Peder Nielsen. Og 13. Oktober 1588 repræsenterede han i Odense Lensmand Laurits Brockenhuis som Fadder til Biskop Jakob Madsen Vejle's Søn Oluf. Ved Visitats 1584 fik han af Biskoppen Skudsmaalet: bonus et doctus ☺: god og lærd. Han døde Februar 1592 og blev lagt til Hvile i Kirkens Kor.

Af Begivenheder i hans Tid maa nævnes, at 1576 døde Raadmand Jep Mand, hvis Billede findes paa

et Epitafium, der nu er i Nationalmusæet. 1577 omkom Hans Barby 6. Februar i en Duel. Han var uægte Søn af Anders Barby til Selsø, som var tysk Kansler under Chr. III og Fr. III. Ogsaa over ham har der været et Epitafium, hvis særdeles smukt udskaarne Ramme havde Indskriften: Anno 1577 den 6. Dag Februarii kallede Gvd erlig oc welbyrdiig Hans Barby, welbyrdiig Anders Barbys Søn, aff denne forgengelige werden oc til det euige Liff, oc bleff hand hastig afftage her udi Nyborg aff sine Uenner. Gvd giffue hannom en glædelig Opstandelse medt alle Christe«. Denne Epitafieramme, der er fra samme Aar som den over Axel Wifferts Børn, altsaa Kirkens ældste, fandtes endnu 1870 ved Kirkens Restaurering, men den blev brændt 1873 (tilligemed flere gamle Kirkesager) af Kirkeværgen uden Kirkeinspektionens Viden. Kirkeværgen fik sin Afsked derfor, saa en Gjenstand fra 1577 havde endnu 300 Aar efter saadan Virkning!

1584 d. 6. Februar henrettedes paa Byens Rettersted (omtrent der hvor Vejen drejer fra Odense Landevej op mod Sygehuset) en forvildet Præstesøn Peder Hanszøn. Han havde længe tjent Hans Skriver, i hvis Hus han tidt og mange Gange havde gjort »Parlamente« og Ufred, men »forpligtet sig selv fra Halsen ved Brev og Segl«, om han gjorde det mere. Endvidere var han tilforn svoren fredløs i Nyborg og sad længe fangen, fordi han havde sagt, at han vilde brænde Byen af, hvisaarsag han blev ført til Kjøbenhavn at gaa der paa Galleien med andre Fanger. Derefter kom han løs og drog til Norge og andetsteds, men kom siden igjen til Nyborg og gjorde

Parlamente paany, hvorfor han blev paagreben, dømt og henrettet.

Samme Aar rasede Pest atter i Nyborg og bortrev bl. A. Christoffer v. Dohna, 44 Aar, Feltøverste i dansk Tjeneste og dansk Rigsraad; han døde i Borgmester Hans Valters Hus, men blev begravet i Odense.

1586 opførtes det første Raadhus — Nyborgs Vaaben derfra findes endnu paa det nuværende — og 1588 opførte Raadmand Gert tor Borch Gaarden paa Hjørnet af Gammeltovej og Kirkestræde (nu Baggersgade og Kirkegade). Dørhammeren over Gadedøren sidder nu inde i Gaarden over Porten.

Nyborg Kirke fik baade i det ydre og det indre værdifulde Tilføjelser i Chr. Nielsen Bruuns Tid. 1581 begyndte man at bygge Taarnet, og 6 Ovne, hver paa 16000 Sten blev satte paa Vor Frue Kirkegaard. 1583 skænkede Lensmand Laurids Brokkenhuus, Søn af Helten fra Svarteraa og Varberg, og hans Hustru Karen Skram, Datter af »Danmarks Riges Vovehals« Peder Skram, den vægtige Sølvkalk og Disk. 1585 forærede Borgmester Peder Jensen Skriver og Hustru Johanne Knudsdatter den enestaaende »Fontelukkelse«. 1588 begyndtes der paa Opførelsen af det store Spir og 1589 skænkede Borgmester Matz Lerke og Hustru Maren Lerkes den sjældne gotiske Lysekroner ved Indgangen. Man vil heraf se, hvorledes Kirken og dens Udsmykning begyndte at interessere Byens Folk. Fyens nidkjære Biskop Jakob Madsen Veile lod 1589 borttage fra Kirken 2 Altre med katholske Fremstillinger, som endnu var tilbage, saa at Kirken kun beholdt 1 Alter i Koret.

Det er aldeles paafaldende, hvor mange Kapellaner, der har afløst hinanden i Chr. Nielsen Bruuns 18-aarige Præstetid, nemlig ikke mindre end 9: *Laurids Hansen Bremer Weile* 1573—75, han var en ulærd Mand, men med godt Vidnesbyrd og blev Præst i Dalby paa Hindsholm. *Hans Pedersen* 1575—78; han var født i Nyborg og blev Præst i Kjerteminde og Herredsprovst; døde af Pest 1703. Han var forstandig og lærd, prædikede godt, dog med noget affekteret Stemme. *Morten Nielsen Mesling* 1578—81, blev Præst paa Taasinge, i Landet. *Anders Bertelsen* først Kapellan i Kjerteminde, 1581—82 i Nyborg og derpaa Præst i Flødstrup. *Laurits Pedersen Stampe* var født i Nyborg, blev først Hører, saa Kapellan 1582—84, blev saa Præst i Kjølstруп, var en god og opbyggelig Prædikant med klangfuld Røst. *Jørgen Madsen* 1584—85, saa Præst i Langaa-Øxendrup. *Jørgen Pedersen Valentin* 1585—86. Han blev Præst i Errindlev og maa have været en dygtig Mand og god Lutheraner, thi han var et af Hovedvidnerne mod Biskop Hans Knudsen Veile, som beskyldtes for Kryptokalvinisme (vrang Nadverlære). *Niels Jakobsen* var Rektor. Fr. Crone har ham som Kapellan 1586, men Wiberg har ham kun som Rektor; de to Embeder var iøvrigt den Gang som Regel forbundne. 1590 blev han Præst i Søndersø. *Mads Jensen* 1588. Biskoppen skrev ved Visitats om ham: simpel, næsten ulærd. Han døde 1597 i Nyborg. Aarsagen til, at disse Mænd skiftede efter saa kort Tids Forløb har sikkert været de daarlige Kaar, hvilke var blevne endnu ringere, da Lensmand Axel Wiffert lod den regelmæssige Tjeneste i Slotskirken falde bort og dermed berøvede Kapellanen den Indtægt, han havde

derived. Morten Nielsen Mesling har bevidnet dette »propia manu« (∴ med egen Underskrift: »Morten Nielszen, Capellane«) saaledes: »Item giffues tilkjende, huorledes ath siden thenne Cappel, szom er paa Ny^z burg sloth bleff stifteth tha haffuer then, szom haf^z fuer werit Capellan her wty Nyburgh bode giort synn tienest paa Slottet och wty byen . . . fick Kosth och klenningh aff Slottet end thiil saa lenge, ath then gode Mandt Axell Wiffuert. . . osv. 1578.« Om La^z tinskolens Tilstand i Chr. Nielsen Bruuns Tid skal endnu anføres, at Lensmand Laurits Brockenhuus, Biskop Niels Jespersen, Chr. Nielsen Bruun og Borg^z mester og Raad i Nyborg 1587 efter Kongens Paa^z læg fastsætte en Vedtægt for Rektorens og Hørernes Underhold, eller, som det hedder: »om hvor og huor^z ledes Skolemester og hørere skal underhaalles ock spises.« De begyndte Undervisningen Kl. 6 om Mor^z genen, spiste til Middag Kl. 10 (4 Retter Mad) og Aftensmad Kl. 5 (4 Retter Mad). Enhver af dem skulde have 4 Potter Øl om Dagen. Mad har de saaledes faaet nok af, men med Bolig og Klæder har de været meget ringe stillede.

Var der meget at fortælle om Chresten Nielsen Bruun, saa fik hans Eftermand *Hans Hermansen* kun en kort Saga. 28. April blev han Sognepræst; 23de Juli 1592 viede Biskoppen ham i Nyborg Kirke til Formandens Enke Karen Jeronimi Datter. Næste Dag blev han Herredsprovst, men allerede 8de Sep^z tember 1592 døde han i Odense under et Besøg hos Provst, Mag. Jørgen Simonsen, og 10de September holdt Biskoppen Ligprædiken over ham i St. Knuds Kirke. »Saaledes blev Fru Karine for 2den Gang Enke dette Aar (i Febr. og Septbr.), og Nyborg

havde 3 forskellige Sognepræster i det Aar 1592, samme Aar som Kirkens Højalter blev kasseret paa Grund af Brøstfældighed. Det nye Alter kostede 272¹/₂ Daler 1 Mk., hvoraf Lensmand Lavrits Brok-kenhuus gav 40 Dlr. og Kirken Resten.

5. *Christen Christensen Blymester* blev kaldet inden Aarets Udgang, og 22. Jan. 1593 blev han i Ul-lerslev Kirke valgt til Herredsprovst. Han blev samme Aar — man kunde næsten sige »efter Datidens Skik« — gift med en Enke. Hun hed Karine Svan-ning, var Datter af kongelig Historiograf Hans Svan-ning og Marine Sørensdaughter. 1591 var hun bleven Enke efter Professor Peder Aagesen Haggard. 23. Av- gust 1597 var Chr. Blymester med til paa Nyborg Slot at dømme Jørgen Rasmussen, Sognekapellan i Ærøskøbing til at »miste Kaldet og ingen geistlig Kald eller Sogn at bekomme, fordi han havde ind- trængt sig« (altsaa brugt uærlige Midler til at komme i Embede). Dagen efter vilde han, at Rektoren og Hørerne, som fik Kosten i Præstegaarden, skulde op- høre dermed, fordi de klagede over hans Hustrus Knarvornhed og Madens Usselhed. Næste Aar kla- gede Præsterne over, at han ikke sendte dem Syno- dalia, og Borgmesteren over, at han trolovede »ud- komne Folk« uden Raadets Minde. Biskoppen kræ- vede Regnskab af ham over Sædedegnenes Korn, som udgaves til Skolen, hvilket Regnskab han dog snart sendte Biskoppen. Og Aar 1600 klagede han selv til Kongen over, at hans Kapellan om Søndagen og an- dre højtidelige Dage skulde prædike paa Slottet og derved forhindredes i at gjøre Tjeneste i Byen med Visitats hos de Syge eller i andre Maader, skjønt Sognepræsten selv lønnede og underholdt ham. Han

bad derfor Kapellanen forskaanet for saadan Tjeneste paa Slottet, og samtidig klagede han over, at han ikke fik Kvægtiende af Slottet, som hans Formand i Embedet havde haft. 20. Oktbr. befalede Kongen derfor Lavrits Brockenhuus, at dersom han i saa Maade brugte fornævnte Kapellan for en Slotspræst, skulde han betænke ham og tilfredsstille ham, som det sig burde, eller ogsaa lade ham være forskaanet for samme Besværing, paa det at Kongen ikke skulde blive besværet videre angaaende Sognepræstens Klagemaal. Med Hensyn til disse Klager maa det vel erindres, hvorledes netop Kjøbstadpræsterne efter Reformationen var saa ilde stillede med timeligt Underhold, at de »kun havde Møje og Arbejde, men ikke dagligt Brød« (Sognepræst G. Jørgensen »Peder Paladius« S. 53).

Mod Slutningen af hans Liv brød Pesten atter ud 1602, og bl. A. døde 50 af Skolens 106 Peblinge og Rektoren med, Jens Madsen, og 1603 døde Præsten »met sin Hustru og Børn (et ondtaget) af peste.« Men hele Familien begravedes, trods Smitten, i Kirkens Kor; saaledes bar man sig ad for 300 Aar siden. »Blymester« hed han, og noget af en blytung Præstehistorie blev det.

I hans Præstetid skete følgende med Kirken. 1596 blev det ældste bekjendte Orgel opsat; det kostede 390 $\frac{1}{2}$ R. Dlr. 1 Mark foruden Foden, som Borgmester Peder Jensen Skriver og Raadmand Gert tor Borch lod gjøre paa deres Bekostning; man gik op til Orgelet ad en Trappe inde i Kirken. Og samme Aar blev »det nye Koers Forværk« bygget og kostede 143 $\frac{1}{2}$ Dl. Det var temmelig plumpt Træarbejde 4 Alen højt med en Gitterlaage midt i og en Bue

over Laagen. Ovenover Buen hængte Crucifixet. Den 13de Maj 1597 blev Spiret færdigt, det kostede 1926¹/₂ Rdlr., og Aar 1600 fik Østgavlen sit første Spir. 1602 skænkede Borgmester Peder Jensen Skriver og Hustru Johanne Knudsdatter Kalk og Disk til Hjemmebrug for Sognepræsten, saa Christen Blymester er den første, som har betjent Menigheden ved disse, nu mere end 300 Aar gamle, Kirkekar.

Men Præstegaarden fik ogsaa en god Gave, thi Aar 1600 gav samme Ægtepar »for deres leyested inden Korsdøren i Nyborg Kirke« den Jord, som udgjør Præstegaardshavens østlige Del.

Det var i Christen Blymesters Tid, at Borgmester Matz Lerke 1601 byggede sin Gaard i Slotsgade; maaske er den bygget paa Tomten af »Drost Hessels Gaard« fra Erik Menveds Tid (1286–1319) i hvert Fald har den lige ned til vore Dage baaret dette Navn.

6. *Hans Sørensen Weile*, født i Vejle 1571 var Magister, da han blev kaldet til Sognepræst 1603. Ved et Tingsvidne fra Vinding Herreds Ting fik han 1604 »Skemarken« i Nyborg Slots Ladegaardsmarker som Erstatning for en til Præsteembedet hørende Tofte i Nørremarken ved Navn »Sprotofte«. Det er samme Ord »Spro«, som i »Sprow« (nu Sprogø), og det betyder at spejde, holde Udkig; saavel fra Øen som fra den højt liggende Sprotofte kunde man spejde baade mod Nord og Syd i Beltet og holde godt Øje med, hvad der tildrog sig. Hans Weiles Forsøg paa at faa Birkhoved lykkedes ikke, men han fik dog som en Slags Erstatning et Vænge paa »Øen«, hvilket Tolderne før havde haft Brugsret til. I sin Besværing af 14. Novbr. 1610 anførte han, at han vel kunde behøve Birkhoved »till min og min fattige Hustrues

och Børns Vnderholdning, som boer her paa et almindelig Fergested och tidt och offte haffuir stor Beszuering aff mange Gotfolch, som reysze her frem och tilbage.« Hans første Hustru hed Marie Nielsdatter, hvis Fader var Borgmester Niels Pedersen i Aarhus; hun døde 1614, 37 Aar gl., samme Aar, da han blev valgt til Herredsprovst. Hans anden Hustru var Anna Johansdatter Monrad af Kjettinge. Ved sin Død 1622 begravedes han i Kirkens Kor ligesom hans første Hustru. I hele hans Embedstid var Jesper Hansen Stampe, som blev hans Eftermand, Sognekapellan i Nyborg. 1607 fik Kirken Epitafierne over Matz Lerke og Peder Jensen Skriver, saa dermed begynder det Tidsrum, da Nyborgs Borgeradel smykkede Kirken med de 12 Epitafier, som endnu giver den et skjönt Præg. Er det ikke betegnende, at i et Tidsrum af 50 Aar blev Kirken saaledes prydet, — saa kom Svenskekrigen og afbrød det, saa kun 2 Epitafier kom til efter Krigen. Borgmester Matz Lerke lod 1605 paa Kirkens Bekostning lave de første Stole, som omtales i Kirken, nemlig »den lille Rad Mandsstole« langs Sydturen.« I den katholske Tid dels stod, dels knælede man jo under Messen; nu, da Prædiken bliver et Hovedled i Gudstjenesten, maa der Siddepladser til.

1604 blev to af Slottets Klokker, som havde hængt i et rundt Trappetaarn Øst for Hovedbygningens Midte, flyttede til Kirken, nemlig Mariaklokken fra 1450 og den interessante Vægterklokke fra 1525. Og samme Aar opførtes Kapellet i Humlevænget udenfor Voldene, sansynligvis fordi Landbefolkningen fra de nedbrudte gamle Kirker, Helgekirke og Hjulby Kirke kunde komme til Gudstjeneste uden at skulle passere

Fæstningsværkerne. Det var Borgmester Mads Lerke og Burkard Hassellund, der som Kirkeværger lod Kapellet opføre paa Kirkens Bekostning. 1923 blev det godtgjort, hvor det har ligget, idet det stemmer baade med de gamle Beretninger og med gamle Kort, at den Munkestensmur, som findes ca. 2 Alen under Jordan i og Nord for det Gravsted, hvor Amtsforvalter Crone hviler, maa være af Kapellet; en af de optagne Munkesten findes i det lille Kirkemusæum i Præsteværelset bag Kirkens Alter.

To af Byens Stormænd, Borgmestrene Matz Lerke og Peder Jensen Skriver døde 1608, en tredie af Byens Stormænd Raadmand og Tolder Anders Hansen nedbrød 1614 den gamle »Barfred« og opførte den ejendommelige Taarnudbygning ved det nye Hus, han byggede; en fjerde Borgmester Peder Nielsen lod 1615 Stormklokken støbe i Rostok.

7. *Jesper Hansen Stampe*, som 1597 blev Kapellan, blev 1622 Sognepræst, og Aaret efter var han Herredsprovst. Ved en Visitats, da han var ung Kapellan, 1599, bemærkede Biskoppen, at »han prædikede for længe«. Mens han var Kapellan døde hans Hustru Maren Jensdatter 1611, 70 Aar gl., saa hun har været meget ældre end han. Som Provst udsendte han en Skrivelse til sine Præster, hvori han forbød dem at give deres Sognefolk Tiendeøl for derefter at erholde desto større Korntiende til Gjengjæld. Ved kongelig Donation blev det 30. Oktbr. 1632 bevilget og tilladt, at Magistraten erholdt 400 Rdlr. Species af Kirkens bortlaante Hovedstol, af hvilken Sum Renten siden skulde følge Sognepræsten for dermed at underholde en Kapellan. Den tro og i sit Kald flittige Præst døde 1641 og blev be-

gravet i Koret ved sin Hustrus Side. I hans Tid var der Kapellanerne *Peder Jørgensen* 1624 og *Hans Hansen*, men om begge vides kun lidet udover Tidsangivelse, kun at sidstnævnte endnu 1656 kaldes Kapellan, men maa være afgaaet fra Embedet senest 1655, da en anden blev udnævnt.

Med Kirken skete i *Jesper Hansen Stampes* Tid, at et Epitafium blev sat over Borgmester *Hans Walter* og Hustru *Gjertrud Pedersdatter* 1625. Aaret efter fik Kirken den vægtige Alterkande og den fine Alterbrødsæske som Gaver af Lensmand *Jacob Ulfeld* paa Nyborg Slot. 1635 kom Epitafiet over *Anders Hansen*, 1638 over *Peder Nielsen*, han, hos hvem Chr. IV var Gjæst, og fra hvem de adelige Familier *Lerche* og *Knuth* nedstammer. Og 1640 fik Kirken af sidstnævntes Enke *Sidsel Knuds-*datter den store Lysekroner ved Koret med de 12 Apostle i Malm, saa det var værdifulde Kirkepyrdelser.

Af Begivenheder, som har sat Præg paa Byen og Sindene mærkes, at 1624 bestemtes, at Posten til Hamborg skulde gaa over Nyborg, og Juledag 1625 begyndte Hollænderen *Rubin* den første regelmæssige Smakkefart over Storebelt. 3die Januar oprettedes det første Postvæsen i Danmark, og Nyborg var blandt de Byer, som fik umiddelbart godt deraf, og som derved kom i stadig Forbindelse baade med Indland og Udland. 1628 anlagdes Kongens Bastion, Dronningens, Kronprinsens, Prins Carls, Prins Christians og Prins Frederiks Bastioner (henholdsvis ved Gasværket, ved Vandværket, ved den store Excercerplads, Øst for Grundskolen, ved Industrihotellet og ved »Solhøj«). Den 19de Oktober 1634 døde den gode Biskop *Jens Dinesen Jersin* fra Ribe i Borgmester

Peder Nielsens Hus paa Gjennemrejse til København. Toldergaarden var jo lige i Nabolaget, saa Jesper Stampe har maaske været tilstede, da de efter Biskoppens Ønske sang Psalmen »O, Herre, frels mig, døm min Sag«, mens han laa paa det sidste. I hvert Fald har Jesper Stampe da, været med ved Biskoppens Bisættelse i Nyborg Kirke, inden han førtes til Begravelsen i Ribe.

Ja, meget tildrog sig i de 44 Aar, da Jesper Hansen Stampe var Præst i sin Fødeby, Nyborg; han maa være gaaet af 1639; thi det Aar kaldedes Eftermanden.

8. *Mads Pedersen Lerke* var Søn af Stormanden i Nyborg, Borgmester og Tolder Peder Nielsen (se S. 33), født i Nyborg 18de Maj 1610. Hans Moder var Sidsel Knudsdatter. Tilnavnet »Lerke« antog han efter hendes første Mand Borgmester Matz Lerke. I hans Kaldsbrev af 1639 fastsatte Magistraten, »at han skulde bo i Præstegaarden og maatte ikke tage Bolig i sin egen eller andres Gaarde, ligesom han ej heller maatte bortleje Præstegaarden til nogensomhelst.« Dette er jo meget betegnende; for den rige Mands Søn kunde det jo været fristende at bo i den statelige 1601 byggede Gaard i Slotsgade fremfor i den gamle, sikkert adskilligt medtagne og i hvert Fald tarveligere Præstegaard. 10de November 1640 ægtede han Elisabeth Andersdatter Scheffer, som var født i Nyborg 26. Febr. 1619, og hvis Fader senere blev Politimester i Kjøbenhavn og Assessor i Højesteret. Af hans 3 Børn med hende blev den ældste, Peder, f. 1642, Justits- og Kancelliraad, Landsdommer i Jylland. Han ejede Lerchenfeldt og blev adlet 1679. Datteren Sidsel Kirstine, f. 1648, blev gift med Amtsforvalter Jens Gregersen og Sønnen Kornelius, f. 1650, blev

Sognepræst i Oure. Selv blev han Herredsprovst 1646, og det vil forstaaes, at han, Borgersønnen af den selvbevidste, rige Slægt, med det fine Giftermaal og med de lovende Børn har været en myndig Herre. Et Indblik heri og i hans Præstevirksomhed faa vi ved, at 24de Septbr. 1648 gav han fra Prædikestolen en skarp og alvorlig Formaning til Menigheden, at den flittig skulde søge Kirken for andægtig at høre Guds Ord og ære Gud med Sange og Bønner.« Men — han fik Svar: 1649 d. 19de April modtog han selv af Magistraten en Paamindelse om »at holde« Kirketjenesten paa Hellig- og Søgnedage ordentlig tilrette og tilbørlige Tider og at sørge for, at Prædiken ikke blev for lang og vidtløftig, til Kjedsommelighed og mindre Opbyggelse for den gemene Mand, som ikke kunde fatte eller beholde for Meget paa een Gang, men derimod blev fremsat kort og godt, Tilhørerne til Bedste.« Ligeledes blev han tilholdt om selv at synge Bønnen efter Prædiken til Aftensang med ydmygt Knæfald for Alteret og ikke lade den synge staaende af en Pebling; at begynde Tjenesten Onsdag og Fredag i betimelig Tid med fuld Messe for Alteret og at have Tilsyn med, at med Sangen holdtes god Orden og Skik, saa at den udførtes langsom og andægtig med gudelig Devotion, eftersom Disciplene fra Latinskolen ofte i Koret sang baade Psalmerne og Litaniet meget uordenlig, altfor hastig og med falsk Stemme. Endelig skulde han se til, at Skolemesteren (∴: Rektoren) og Hørerne ikke uden lovlig Forhindring forsømte Kirken, paa det at alting kunde gaa ordentlig til.« Det har nok ikke altsammen været Lærkesang med Kirkelivet i Nyborg i den Lerkes Tid efter dette Indblik i Gudstjenesterne i Nyborg Kirke.

Men hvad der ikke var lykkedes for hans mindre formaaende Forgængere, det lykkedes for ham: han fik 23de Decbr. 1656 Birkhoved lagt til Præstekaldet, ved et Kongebrev, som tilsikrede ham og efterfølgende Sognepræster dette Vænge. Birkhoved (»Byrcke-hoffuidt«) var et »Hoved«, (en Halvø), som strakte sig ud i »Svanedammen« fra Vest af, omflydt af Vand paa de lange Nord- og Sydbredder og paa den kortere Østbred. Det var meget frugtbart med Eng og en Birkeskov; deraf Navnet. Det er forlængst blevet landfast til alle Sider og Provst Hjort solgte det til Byen, saa nu er det en hel Bydel med Hovedskolen som Centrum. Da Banen blev anlagt (1865) købte Staten et Areal af Birkhoved, saa lige naar man forlader den nuværende Station, kører man over det gamle Birkhoved, ud til og med Viadukten, som fører til »Nyborg Strand«.

Mads Pedersen Lerke oplevede i sine sidste Leveaar Nyborgs Erobring og Slaget ved Nyborg 1659, og døde 18de Maj 1660. Hans Enke indgik senere Ægteskab med den bekjendte Præsident Claus Rasch, som fik oprettet »Raschenberg« (nuværende-Juelsberg) paa Nyborgs Bekostning. Hun døde 1690, 71 Aar gl.

I største Delen af sin Embedstid havde Mads Pedersen Lerke Hans Hansen til Kapellan; dennes Eftermand blev Vulf Jensen 1655. Han var født i Nyborg 1629 og døde 3die April 1660, altsaa kun en 6 Ugers Tid før Sognepræsten, saa Nyborg mistede begge sine Præster et halvt Aars Tid efter Slaget ved Nyborg. En ejendommelig Daabshandling blev udført 17de Septbr. 1647, idet Felbereder Søren Thielsen († 1687) og Hustru Kirsten Rasmusdatter i

Kirken lod døbe 3 Sønner, der fik Navnene: Abraham, Isak og Jakob.

I Mads Pedersen Lerkes Præstetid fik Kirken mange Forskjønelser: Vi har allerede nævnet, at 1640 skænkede hans Moder Sidsel Knudsdatter den store Lysekrone ved Kordøren. Naar det berettes, at Præsten 6te August 1640 anføres som Bruger af en af »Lyseagrene« i »Nymarken«, maa dette forstaaes saaledes, at samtidig med Lysekronerne skænkedes en Ager, og Indtægten af denne skulde anvendes til Lys i Lysekronen fra Allehelgesdag til Kyndelmisse. Nyborg Kirke havde 2 saadanne Lyseagre, der var skænkede af Borgmester Matz Lerke og af Sidsel Knudsdatter, altsaa Præstens nærmeste Familie. 1642 fik Kirken sin yngste og mindste Klokke »Tiklokken« og 1645 skænkede Sidsel Knudsdatter endnu en Gave, nemlig Messingdøbefadet, som endnu stadig bruges. 1649 indrettedes Gravkapellet Syd for Alterrummet til Familiebegravelse for Johan Fris, Befalingsmand paa Tranekjær Slot, Holger Rosenkrantz til Glimminge (i Skaane), Fru Lene Gyldenstjerne og Fru Karen Krabbe. Den sjældne Portal, Casper Finckes Værk, blev sat som aaben Gitterlaage for Rummet, hvori »de aldeles forgyldte Kister« stod. Endnu samme Aar smykkedes Alteret med Raadmand Niels Bosens og Inger Jensens mægtige Malmstager, i hvilke Lyse tændtes første Gang 2den Februar 1650 (»Kyndelmisse« : missa candellarum : LysMesse). 1650 fik Kirken de 3 smukke Epitafier over Ridefoged Bertel Hansen, Borger Knud Bjørnsen og Raadmand Niels Bosen, og samme Aar fik Kirken sin nuværende Prædikestol, Mester Anders Bildthuggers Arbejde.

1654 fulgte det sjældne Epitafium, Jens Madtzen lod sætte, og 1655 føjedes det nye »Forværk«, Anders Bildthugger lavede, til de store iøjnefaldende Prydelser. Naar hertil endnu føjes, at 1656 kom Epitafiet over Jakob Lerke, hvis Ramme ogsaa er Anders Bildthuggers Værk, og paa hvis Billedflade er ikke mindre end 23 Portraiter foruden de bibelske Billeder, vil det ses, at der var en ganske ualmindelig Stræben efter at smykke Kirken i den Periode, men — saa hører det ogsaa næsten op — Svenskekrigen kom, Byens Velstand blev knækket; dog hvad Nyborg Kirke har fra 1583 til Svenskekrigen 1659, gjør den endnu den Dag idag til en seværdig historisk Kirke. Og den Præst, i hvis Tid de rigeste Prydelser faldt, oplevede netop den første »Svenskeringning«, da Slaget var vundet 17de Novbr. 1659 og Klokkerne kaldte Borgerne til Kirke Kl. 9³/₄ at synge Tedeum. Iøvrigt tildrog sig følgende i Mads Pedersen Lerkes Tid:

Raadhuset blev 1642 betydelig udvidet og fik de takkede Gavle og de smaa Spir, som ses paa Billeder fra den Tid, og som først blev nedbrudt 1735, og Latinskolen, som var bleven for lille, udvidedes ved, at det Klokketaarn, Dronning Margrethe havde bygget blev indlemmet i den og brugt til Mesterlektie. i den Skikkelse stod den lige til den, tillige med det godt 460 Aar gamle Taarn blev nedbrudt. 1646 opførtes den ældste Strandport og samme Aar »Slaveriet« (Stokhuset); det sidste blev først nedlagt 1852 og de 45 Slaver, som den Gang var der, førtes til Kjøbenhavn. I over 200 Aar havde Nyborg altsaa Straffefanger, og omtrent 60 Aar efter Stokhusets Nedlæggelse byggedes den nuværende store Straffeanstalt (med det største murindhegnede Rum

i de nordiske Lande). Gadernes Tilstande klagede Garnisonen ofte over, og atter og atter maatte der gribes ind mod deres urenlige Tilstand; saaledes gav Magistraten 6te Decbr. 1647 Byens Borgere Tilhold om at holde deres Svin og Grise borte fra Gaderne og 2den Oktbr. 1648 at Fortovene holdtes rene i Anledning af Kongens og Dronningens forestaaende Rejse gennem Byen. Ja, i Bysvendenes og Vægternes Instrux befaledes det dem at se til, at Svin og Grise holdtes borte fra Kirken, da disse oftere vare befundne at forlyste sig inde i Taarnet, som den Gang ikke havde Lukke, men aabne Porthuller i Nord og Syd. 1648 skænkede 2 Borgmestre, 2 Raadmænd og 2 Borgere større Gaver til »den danske Skole« i Nyborg, som hidtil havde ført en kummerlig Tilværelse, og Sognepræsten, Borgmester og Raad skulde Mandag efter Paaske og Mandag efter Mikelsdag indfinde sig i Skolen og »erfare og fornemme Skolemesterens og Disciplenes Profekt og Frugt«.

1650 opførte Jens Madtzen Bygningen, som nu er Nabobygning til Præstegaarden mod Vest og lod anbringe sit Navn og Aarstallet 1650 paa den. At skildre Krigsbegivenhederne i Enkeltheder tillader Pladsen ikke, men her skal kun erindres om, at 30te Januar 1658 gik Carl Gustav med sin Hær over Lillebelt og allerede 31te Januar indtog General Wrangel Nyborg. Mads Pedersen Lerke sad her i Præstegaarden, mens Carl Gustav i Nabogaarden mod Vest planlagde Overgangen til Kjøbenhavn over Taasinge — Langeland — Laaland — Møen. Slottets Ladegaard i Helgetofte blev ødelagt og ligeledes alle Borgernes Ladegaarde og Stalde udenfor Voldene og meget af deres Ejendomme inde i Byen. Men det

gik op for Befolkningen, at Svenskerne var dog ikke de værste; det var derimod de tyske og polske Hjælpetropper i den danske Hær, med deres Plyndren og Voldtægt, saa fra den Tid af skal Navneheldet stamme: »Gud fri os fra vore Venner; vore Fjender faa vi nok selv Bugt med.«

I Anledning af Sejren skrev Latinskolens Rektor Jacob Anderssen Scheffer, en født Nyborgenser, en Sejrhymne i Tidens Barokstil. Han kaldte den »Fyenske Skakspil« efter General Hans Schack, som førte de danske Tropper. Den er paa 22 Vers, af hvilke det første anføres som Prøve:

»Kommer I kimbriske Helte med Ære!
Træder her frem med det frejdige Mod!
Hører, hvad Tiden mon Eder frembære,
Det, som er Dansken en Tidende god:
Herren han gav os Sejren i Hænde,
Om vor Fjende med Skam maatte vende!

Da Mads Pedersen Lerke var en rig Mand, medens hans Forgængere var ubemidlede, og da hans Tid og særligt hans Slægt smykkede Kirken, ligger det nær at henføre Dekorationen af Bjælkerne i Præstegaardens store Stue og i Kirkestuen til hans Tid.

9. *Hans Mule*, nedstammede fra en Adelslægt, der omtales allerede 1440, og hvis Vaaben var et rødt Skjold med en halv Ulv af Sølv, ligesaa Hjælmen. Han var Søn af Claus Hansen Mule til Nislevgaard (Hundelevggaard) og Birgitte Mogensdatter Rosenvinge, og født i Odense 1621. Efterat have taget alle sine Universitetsexaminer med Udmærkelse, rejste han 1641–44 til Holland, England og Frankrig, og 1647–52 med Rigsraad Ivar Vinds Søn til Holland, Frankrig, Schweiz og Tyskland. Som Ma-

gister blev han 1653 Præst i Vejlbj og ægtede samme Aar Ellen Vellejus, Datter af kgl. Confessionarius Christen Jensen Vellejus og Else Hansdatter Svane. 1660 blev han Sognepræst i Nyborg, og Aaret efter var han med til at underskrive Souverænitetens Akten paa Præstestandens Vegne. 1670 blev han Herredsprovst. 15de Novbr. 1671 døde hans Hustru og 3 Aar efter indgik han nyt Ægteskab med Christence Rasmusdatter Backer, som var Enke efter Raadmand Hans Horneman i Næstved. Med hende havde han ingen Børn, derimod med sin første Hustru, Ellen Vellejus, Datter af kgl. Confessionarius C. Jensen Weyle, Sønerne Christen, som blev Assessor i Cancelliet og Hofretten; Claus, som blev hans Eftermand; Jens, som blev Sognepræst i Vestenskov, og Datteren Else, der blev gift med Rektor Frands Testrup i Nyborg. Hans Mule døde 11te Novbr. 1692 og hans Enke 1698.

I Hans Mules Tid var der 3 Capellaner: Gregers Sørensen Hjort, den fattige, husvilde Mand, som døde i Præstegaarden. Han fulgtes af Peder Lauritsen (Østerbye), som først var Rektor i Faaborg. 1673 blev han gift med Kirstine Laura Hansdatter af Bjørnemose. Han døde 30te Januar 1692, saa at Nyborg By for anden Gang oplevede, at begge deres Præster døde i samme Aar. Aaret efter døde hans Enke og en Mindetavle over dem findes i Kirken. Den tredie, med hvem Hans Mule kun fik et kort Samarbejde fra 23de Febr. til sin Død i Novbr. var Anders Hof, hvis Fader var Byfoged i Kjerteminde, hvor han selv først var Hører, og derefter kom han 1687 i Kondition hos Provst Hannibal Hammer i Næs i Norge. De sidste 5 Aar af de 14,

i hvilke han var Kapellan her, var han tysk Garnisonspræst; thi Garnisonens Officerer og Sprog var den Gang mest Tysk, saa han maatte prædike Tysk i Kirken hver 14de Dag. Dette førte ham videre, 1706 blev han Præst ved Helsingørs tyske Menighed og Slotspræst paa Kronborg, hvorefter han som Feltprovst fulgte Frederik IV paa Felttogene i Meklenborg, Bremen og Pommern. Han endte som Stiftsprovst i Kristiania.

I Hans Mules første Præsteaar 1660 holdtes 20de Juni i alle Landets Kirker Taksigelsesfest for Sejrene og for Freden, og Text til Prædiken var Ps 26,1–3. Men 14de Novbr. 1660 holdtes 1ste Mindefest for Sejren ved Nyborg og i 107 Aar derefter fejredes 14de Novbr., indtil Frederik den Vs Datter blev trolovet med den svenske Tronfølger Gustav III, thi da ophævede Kongen den ved Rescr. 21de Novbr. 1766, men næste Søndag efter 14de Novbr. skulde Præsten dog fremdeles takke Gud for Sejren.

Men hvorledes Egnen havde lidt under Svenskekrigen, og hvorledes dette kom Præsteembedet til Skade kan ses af, at ikke alene var største Delen af de herlige Skove, der helt havde omkranset Byen, borthuggede, men Huse, Gaarde og Marker var ødelagte. Ved et Syn afgivet til Vinding Herreds Ting 27de Marts 1661 hedder det om de Ejendomme i Hjulby, som skulde svare Afgifter til Præsteembedet: »Den Helgaard, Peder Rasmussen tilforn iboede og afdøde, var ganske og aldeles øde, saa der hverken var Hus eller Folk. Den Helgaard, Rasmus Madsen før iboede, var ganske øde og af Fjenden afbrændt. Den Fjerdepartgaard, som Anders Pedersen Skomager iboede og bortdøde fra, var ganske og aldeles

øde, saa der hverken var Tømmer eller noget paa Stedet. Der var slet intet saadet til disse anførte Gaarde; Gjærderne vare ogsaa aldeles afrevne og borte; der var ej heller Bygningsskov af Eg eller Bøg, hvormed disse Gaarde kunde afhjælpes.«

Under disse Kaar oplevedes ellers følgende i Hans Mules Dage Nyborg blev 1661 Stapelstad for Fyen men det hjalp jo kun lidt dengang og i Tidens Løb. Klaus Rasch blev Præsident 1664, men det skadede kun Byen, thi denne Herre berigede sig paa Borgernes Bekostning. Ogsaa Præsten havde sit Besvær med ham og baade 1669 og 1683 maatte der Indgriben ved kgl. Rescript til, for at Præsten kunde faa den ham tilkommende Tiende af Sædeskiftet og Loddenhøjsmarken. Sidstnævnte var den Mark, som nu erhverves til Kirkegaard, mellem Odense Landevej og Hyrdeguden, og som gennemskæres af Jernbanen. 10. Juni 1681 omtales »Præstevænget« som »et Vænge nordøstligt i Loddenhøjsmarken, som Sognepræsten nød.

Hvad Kirken og dens Ejendomme angaar, da blev Humlevængekapellet nedbrudt 1665. Det lille Spir paa Kirkens Østgavl blæste ned i en Storm, og 1667 opførtes i dets Sted et kostbart firkantet Taarn med Spir paa, og Spiret fik samme Form som det høje Kirkespir mod Vest har. Paa Billeder fra den Tid ser man derfor Kirken med helt andet Østspir end nu. Af Kirkens Regnskaber fremgaar, at det vældige Tømmerværk blev hugget af Hans Tømmermand i Grønnemølle. Fløjen lavet af Christen Kleinsmed i Odense og forgyldt af Maler Hans Rasmussen i Odense, og Spiret tækket med $15\frac{1}{2}$ Lispund $7\frac{3}{4}$ Skaalpund Kobber af Blytækker Hans Hansen († 1679) 1672 fik Kirken Epitafiet over Raadmand Niels Riber,

som var gift med Bispedatteren Karen Wandal fra Viborg og 1685 skænkede Karen, Raadmand Søren Thomsens Enke, den Lysekrone, som nu findes i nordre Sideskib. 1673 gav Borgmester Tønne Madtzer 2 Urskiver til Taarnets Vest og Syd-Side, og 1691 gav Skipper Klaus Hansens Enke et Pulpitur til Kirken.

Gik man paa Byens Gader mindedes man endnu 1665 om hine Tiders Rettergang og Straffe ved 4 »Halsjern« som var anbragte ved 2 Gadehjørner og 2 Porte. Og kom man ud til »Kammen«, en Vold, som 1662 blev opført for at danne et fast og paa-lideligt Skjel mellem det ferske Vand i Voldgravene og det salte Vand fra Fjorden, fandt man det lille, hvide, runde Taarn, som opførtes 1675, men som Folkefantasien har ført Aarhundreder tilbage.

1665 døde Nyborgs sidste Lensmand Otto Krag, som var gift med Anna Rosencrantz, Datter af den Holger Rosencrantz, ved hvis Kapel Caspar Finckes Gitterdør findes. Nyborg Len blev nemlig nedlagt 1662 i Hans Mules Tid, og Amtmænd traadte i Stedet. — 1666 opførtes Landporten, en af Byens nu-værende Seværdigheder.

17de Juni 1668 fik Diderik Jebbe Lov til at oprette et Apothek, næst Odense Løveapothek, det ældste i Fyens Stift. Han fik tillige Lov til at handle »med fransk og hed Vin.« Men det maa have været smaat med Apotekernæringen i de Tider, thi allerede 20. Maj 1671 fik Abraham Rydiger Apotekerbevilling, »da Apoteker Jebbe formedelst sine midlers ringheds skyld skal hafve ovfergifvet sit apoteque ok sig der fra stedet bortforføyet«. Apotheket var først i en Kælder under Raadhuset, men da Rydiger

blev vel gift med en kjøbenhavnsk Borgerdatter, købte han 1671 Hjernestedet mellem Torvet og Korsgade og indrettede Apotheket der. Kjælderen med de gotiske Hvælvinger findes der endnu. Hans Eftermand, Klaus Oldenborg, 1691, fik 1705 af Claus Raschs Enke Skøde paa »Dragegaarden,« og siden den Tid har Byens Apothek været der.

1672 maa Hans Mule have fungeret ved en Hensrettelse, thi en Skinder Jørgen Jensen fra Korsør, som en Nat i Nyborg havde dræbt en anden Borger Hans Simonsen Aars fra Korsør, blev 6te Marts henrettet paa Byens daværende Rettersted nær ved nuværende Sygehus. Og 26. Marts maatte en ung Herremand af Familien Vedel lade Livet paa samme Rettersted.

Et mærkeligt og forargeligt Optrin fandt Sted i Nyborg Kirke 3die Juledag 1675: „Den Dag som Taksigelse for Wismars lykkelige Erobring skete, ere Kaptein Peter Hubertzens og Kaptein Stanitz's Kvinder udi deres Stol komne i Slagsmaal; derefter gik Kaptain Jørgens Kvinde ud af Kirken og til sig tog Nogle, som synes at være argere end hun selv; den Ene var hendes Søster, den Anden en Trommeslagers Kvinde; og efter at de saaledes kom med beraad. Hu i Kirken, holdt de et skammeligt Slagsmaal igjen, saa Haaret paa dem hængte paa Ryggen. Kaptein Hubertzens lille Søn, med en Kaarde ved Siden, sekkunderede Moderen og slog med den blottede Kaarde lystig derpaa, hvilket Alt udi en Hast skete, saa man intet udi den Handel strax kunde foretage at sætte til Rette.“

10. *Claus Mule*, som 1ste Novbr. 1692 blev sin Faders Eftermand, havde først været Rektor i Næst-

ved, saa dette forklarer, at han der hentede sin Hustru og senere selv flyttede dertil. Hun hed Anne Horneman og var Datter af Raadmand Hans Horneman i Næstved og Christence Rasmusdatter Backer. Da hendes Moder blev Enke, indgik hun nyt Ægteskab med Hans Mule, som var bleven Enkemand. Faderen blev saaledes gift med Moderen og Sønnen med Datteren og derved opstod det besynderlige Forhold, at Christence's egen Datter var tillige hendes Svigerdatter, og at Anne Mules egen Moder tillige var hendes Svigermoder. Det var iøvrigt om dette Ægteskab det hedder hos Suhm:

Hvo over Aae vil hente Vand,
 Det bliver vist en daarlig Mand.
 Det fik Claus Mule og jeg at finde,
 vi toge os hver en sjællandsk Quinde.

Claus Mule blev 26de April 1684 Vicepræst i Nyborg og var saaledes i 8 Aar sin Faders Medhjælper; troligt derfor, at han har boet i Stenhusets Tilbygning mod Øst, saa at det er efter ham, at denne i 1908 nedrevne Tilbygning havde Navnet „Kapellanboligen“, en Benævnelse, som allerede ved Aar 1820 havde Menneskealderes Hævd. 1700 nævnes Claus Mule som Herredsprovsti i Vinding Herred, men 6. Marts 1703. byttede han Kald med Mag. Vandal i Næstved. Claus Mule gav 1694 et stort Messingbækken til Kirkens Døbefont, men hvor det er blevet af, vides ikke. Der tildrog sig ikke meget i Byen i hans Tid, men man kan skjønne, at det gjordes bekvemmere for Rejsende; thi 1695 blev det paalagt Magistraten at beskikke 1 eller flere Værtshuse, hvor de, som rejste med den agende Post kunde tage ind. Hvert skulde have

mindst 4 Kamre med gode, rene Senge, Stalde til 6 Heste, Skure til 3 Karosser og udenfor et Skilt med Byens Vaaben og Paaskrift. Og 1699 forlangte et kongl. Rescr. Magistratens yderligere Forslag om 2 til Værtskab bekvemme Huse med passende Logementer, „det ene for fornemme Rejsende, det andet for Passagerer med den agende Post, men i begge skulde de Rejsende for Betaling og uden vidtløftigt Ophold kunne blive indlogerede og akkomoderede med Vin, Øl, Mad, Senge og Deslige. »Medens her tales om Rejser, maa ogsaa fortælles, at 11te Marts 1684 om Eftermiddagen vilde Postmesteren, Johannes Volf, efter Sædvane gaa op paa Volden for at se efter Paketbaaden, som ventedes fra Korsør, men blev af en fuld Skildvagt skudt med en Musketkugle, saa han døde paa Stedet, og allerede Dagen efter blev han begravet i det nordlige Sideskib i Kirken. Hans Enke Maren Tønnesdatter Rosenberg, Datter af Borgmester Tønne Matzen, ægtede senere den følgende Postmester Oluf Faber, der tilsidst blev Raadmand. 1699 afsagdes Kommissionens Kjendelse i den aarlange Proces mellem Klaus Rasch og Nyborg By, hvilken tidlang havde ligget som en Mare over dagligt Liv og Erhverv i en Tid, der forud var fattig nok, og da Højesteret Aar 1700 stadfæstede Dommen over Klaus Rasch nødtes denne nu til at gjøre sin Uret god igjen. Nyborg aandede atter frit og i taknemlig Erindring derom funderede Magistraten 50 Rdlr. af Byens Midler til de fattige, Aar 1701.

Det var i Juni s. Aar, at en langelandsk Skipper Mads Klausen myrdede Amtmanden over Nyborg og Tranekjær Amter, Grev Flemming Holck og hans Tjener paa en Sejltur fra Nyborg til Langeland, for

at røve en Pengekiste, Amtmanden førte med sig. Det kom, trods Udaadens Forfærdelighed, ikke til Henrettelse, fordi Forbryderen hængte sig i Nyborg Arrest, men Liget blev af Natmanden slæbt ud af Byen, parteret og stjålet.

11. *Johan Ernst Wandal*, som byttede Embede med Claus Mule var Søn af Sjællands Biskop Johan Hansen Wandal og Anne Cathrine Pedersdatter Vinstrup, Datter af Sjællands Biskop Peder Vinstrup. Hans yngste Søster Helwig Susanna og to af hans Søster Anne Margrethes Døtre omkom i Amaliensborgs Ildebrand 1689; sidstnævntes Fader var Etatsraad Jørgen Elers, og til Minde var det, han indstiftede Elers Collegium. (Zwergius: Det sjællandske Clerisie, 1754 S. 304). 1697 var Wandal bleven Præst i Næstved og Palmesøndag 1703 blev han efter Biskop Kingos Ordre indsat i Nyborg af Sognepræst, Mag. Johan Nielsen Wandal i Vindinge, hans Søskendebarn, Søn af Karen Wandal, Søster til Sjællands Biskop, og Raadmand Niels Jensen Riber i Nyborg. (Karen Wandal og Sjællands Biskop Wandal var Børn af Viborg Biskop Hans Wandal). Naar Thomas Kingo ikke selv indsatte Johan Ernst Wandal, maa det erindres, at Kingo var nær Støvets Aar og døde 14, Oktbr. 1703. Johan Ernst Wandal var først gift med Elisabeth Friis, men efter hendes Død ægtede han sin Formands, Mag. Hans Raschs, Enke af Næstved Frederikke Amalie Wichmann, f. 1668, Datter af Tolder Caspar Wichmann og Maren Pedersdatter af Nykjøbing Falster. At man ogsaa den Gang — under Tidernes Tryk — har maattet svare Luxus-skat kan ses af, at en Resolution 1710 lød paa, at Wandal ikke kunde fritages at svare det extraordinære

Paabud, 20 Rdlr., af sin lukkede Vogn, skjønt den var gammel. Ligesom sine Formænd blev han begravet i Kirkens Kor, da han døde 10de Januar 1714.

Efter A. V. Hof blev Anders Andersen Schiøt Kapellan 1706, og da han døde 1714 skete det for 3die Gang, at Sognepræst og Kapellan i Nyborg døde samme Aar. Han blev begravet 5te Juli ved Døbefonten : »Fontelukkelsen«, som den Gang stod i Rummet Nord for Alteret. Hans Enke Marie Elisabeth Prebensdatter Wandal af Korsør, f. omtr. 1676, overlevede ham i 49 Aar (død 1764). Hun var Datter af Predbiørn Nielsen Wandal, Sognepræst i Korsør, hvis Moder Susanne var en Søster til Sjællands Biskop (Zwergius Det Siell. Cleresie S. 314), og saaledes var hun nær Frænde til Sognepræsten; hun havde lært sin Mand at kende da han var Rektor i Korsør 1698—1706.

I hans Præstetid tildrog sig intet ud over det dagligdags i Nyborg. Der gaar det Frasagn, at Ludvig Holberg en Gang skal have været i Nyborg Præstegaard, og at han overnattede i »Kirkestuen« (: i Stuen ud mod Kirken). Naar der spørges, hvor i Holbergs Liv dette kan passe ind, synes Svaret at maatte blive 1709, thi paa sin 3die Udenlandsrejse, med den unge Winding, maatte han opholde sig en Uge i Nyborg. Han omtaler det saaledes i »Epistola ad virum perillustrem«: »Vinteren var svær. Vi kom fra Braunshweig. Lillebelt fandt vi saa tilfrosset, at vi trygt gik over til Middelfart paa Fyen tilfods; dog var isbroen i Storebelt utryggere. Derfor forbliver vi hele otte Dage i Nyborg og haaber imidlertid enten at Isen skal bli fastere eller gaa op i vand. Dog blev vi endelig kjede af at vente og

leier smaabaade, i hvilke vi trækkes af Sjømænd først til Øen Spraa, paa hvilken Reise vi brugte en hel Dag, men den anden Dag til Korsør, som er en Havneby paa Sjælland.« Og saa kommer hans ægte Holbergske Parodi paa Datidens Rejsebeskrivelser, idet han siger: »Siden ingen Geograf hidtil har talt om Spraa, vil jeg gjøre en lille Omvej for at beskrive denne Ø og se, om den fortjener sit Navn og Rygte; thi naar de Danske ønsker noget ondt over sine Uvenner, sker dette med følgende Ord: »Aa, rejs til Spraa!« (I den latinske Text hedder det: »Hinc integrum octiduum Neoburgi manemus. — »I in insulam Sproam!)

Naar vi nu betænke, at Sognepræst Wandal med hans Slægtsskabs- og Universitetsforbindelser var Præst i Nyborg, og at Holberg, som maatte kjende disse, var her i otte Dage, er det jo ikke tænkeligt andet, end at han har søgt til Præstegaarden og været Gjæst her. Og hvad der gjør Opholdet i Præstegaarden yderligere sandsynligt, er, at Wandals Søster Dorthe Cathrine var gift med Biskop Niels Randulf af Bergen (1665—1711), en Mand, hvem Holberg, hvis Familie ligesom Biskoppen hørte til Bergens bedste, maa antages at have kjendt. Da man nu tilmed ikke ved, at Holberg har besøgt Nyborg senere, gaa vi ud fra, at Nyborg gamle Præstegaard har huset Holberg i den strenge Vinter 1709.

I de 36 Aar fra 1714—50 havde Nyborg 4 Nordmænd efter hinanden i Præsteembedet, Nyrop fra Trondhjems Stift, Sechmann (Fødested ukjendt), Frick fra Bergen og Crondahl fra Trondhjem, og samtidig var Fyens Biskop ogsaa en Nordmand: Chr. Rasmus.

12. *Christoffer Nyrop* blev født i Lødingen inderst

inde i »Vestfjorden« mellem Narvik og Svolvær 1680; hans Fader var Præst der. Selv blev han Student 1697 fra Bergens Skole og tog allerede Aar 1700 Attestats med Hæder. 1705 blev han Kapellan i Eidsfjord, Bergens Stift, og der blev han gift med en Datter af Sognepræsten Poul Glad. Under Krigen med Sverige var han Skibspræst paa Admiral Rabens Skib 1710 og sidst paa 1711 blev han Sognepræst i Herrested. I Oktbr. 1712 ægtede han der sin Hustru Elisabeth Kirstine Hjort, f. 1690, som Datter af Sognepræst Hans Gregersen Hjort i Stenstrup og Ellen Poulsdatter af Svendborg. Han var Søn af den fattige Kapellan, Hr. Gregers, i Nyborg, og da Nyrop 29. Januar 1714 blev Sognepræst i Nyborg, blev hun altsaa Husmoder der, hvor hendes arme Bedstefader en Tid havde siddet til Huse. Samme Aar blev Nyrop Herredsprovst; i en Beretning af 3. Jan. 1715 om Fødsler og Dødsfald i Vinding Herred meldte han, at der endnu manglede Indberetninger fra nogle, »men Ingen er saa nachlassig som Skalkendrup Præst, der dog som den nærmeste allerførst kunde præstere sin obedience; men dér tages iagten bedre udi agt, end Embedets Sager, hvilket jeg har sat mig for ved visitatzen at sige ham.« Denne »nachlassige« Præst var Oluf Knudsen Lerche, som var uvidende, førte en forargelig Levemaade og tilsidst blev kaldt til Kjøbenhavn for at undersøges i Lære og Levned; hans Tanker fandtes usle og hans Svar elendige« saa Nyrops Bedømmelse har været rigtig nok. 1720 blev Nyrop kaldet til Biskop i Christianssand Stift. Han var ivrig, alvorlig og myndig. Holberg berømmer ham som en klog og veltalende Mand, der var en Fader for sine Præster. Han holdt Afskedsprædiken i Nyborg

St. Hans Dag 1720 og døde paa sin Fødselsdag 29de Marts 1733.

Pastor Nyrops Slægt kan føres helt tilbage til 1663; hans Stamfader Hans Pedersen Nyrop fik 1672 Brev paa Embede som residerende Kapellan til Vaagen i Lofoten noget Nord for Polarkredsen. Selv var han som Skibspræst med i Slaget ved Rygen 1709, hvor Tordenskjold førte Fregatten »Hvide Ørn«.

Vor Nutids berømte Arkitekt, Professor Martin Nyrop, var af Slægten, om end ikke af Biskop Nyrops Linie.

I Nyrops Tid var Poul Lerche Kapellan fra 28. Aug. 1714 af. Borgmester Dines Lauridsen Lerche i Nyborg var hans Fader, og han blev født her 1686. Han indgik 1714 Ægteskab med Martha Kirstine Henriksdatter og blev 1724 Præst i Lumby. Hverken med Kirken eller i Byen skete noget nævneværdigt i Nyrops faa Præstear, kun at Fæstningsværkerne udbedredes, og at de afsluttende Fortifikationer mod Sydvest og Øst fuldførtes. Aarene prægedes jo ved Bedrifterne af »kung Carl den unga hielte.«

13. *Balthasar Sechmann* blev Sognepræst den 21de Juni 1720. Han var født i Norge, men da hans Fader blev Raadmand i Kjøbenhavn blev han Student og Magister der. 1708 blev han Kapellan i Bragernæs og Strømsø ved Drammen og 1710 Feltprovst. Præstegaarden har vist ikke været let at bebo; Magistraten tillod ham 1727 at nedlægge en Kjølle (Malkølle), som stod paa Loftet i hans Residens og var ham til Besvær. Hans første Hustru Mechtele Trøiborg døde samme Aar, og i Oktbr. 1729 blev han Præst ved den Herre Zebaots Kirke i Kjøbenhavn og senere Stiftsprovst i Aalborg til sin

Død 1746. I Karen Brahes Bibliothek i Odense findes en Prædiken af ham. I Kirken hænger et Billede af Kristi Nedtagelse af Korset, skænket 1721 af Pastor Sechmann.

I Sechmanns Tid blev Ernst Hyldtoft, som var født i Svendborg 1698 Kapellan i Nyborg 1724. Han maa have været baade fattig og svagelig, thi 1725 ansøgte han Magistraten om at formaa Menigheden til at yde ham et Extraoffer Mikkelsdag til Afbetaling af den Gjæld, hvori han var kommen, før han fik Kaldet, og i Januar 1729 døde han allerede. Da Sechmann blev forflyttet samme Aar, skete det nu for 4de Gang, at begge Byens Embeder blev ledige samme Aar. Hyldtofts Enke levede til 1754.

Medens Sechmann var Præst, blev Størstedelen af Nyborg Slot nedrevet 1722 og Stenene anvendte til Opførelse af Slottet i Odense. Kirken fik 3 større Gaver: 1726 Sølvkalk og Disk til Hjemmebrug for Kapellanen, skænket af Toldinspektør Jørgen Bruun; 1727 gav Raadmand Mathias Fibiger en Vinflaske af Sølv til Kirkens Alter, men hvor den er bleven af, vides ikke; og 1728 forærede Borgmester Peder Sørensens Enke den Lysekroner, som pryder søndre Side-skip. Da der med den fulgte 2 Agre i Nymarken — og forud 1 med hver af de andre — ejede Kirken saaledes ved den Tid 5 »Lyseagre«.

14. *Hans Frick* var født 1693 i Bergen, hvor hans Fader var Byskriver. Efter at have været Præst i Svendborg fra 1719, hvor han 1720 mistede sin første Hustru Else Margrethe Burenæa, blev han 1729 Sognepræst i Nyborg og Herredsprovst; 1722 havde han giftet sig med Petronelle Henriette Hjort, hvorved han blev Svoger til Biskop Nyrop, idet de nu var

gift med Søstre, og saaledes blev paany et af den arme Kapellan Gregers Hjorts Børnebørn Præstekone i Nyborg Præstegaard. 25de Maj 1746 døde han, og der fortælles, at Aftenen før han døde, messede han paa Sygelejet i Fantasi Indstiftelsens Ord, og ved samme Tid saa Vægterne, som samledes i Vaabenhuset for at begynde deres Nattevagt, at Kirken var oplyst; da de af Nysgerrighed aabnede Kirkedøren, saa de Præsten staa foran Alteret og Folk at gaa derop. Skrækslagne af Synet slog de Døren i og løb deres Vej. Den ene af disse Vægttere fandtes samme Nat død i Kirkegade. Om denne Begivenhed paastod endnu c. 1870 flere at have læst et Forhør i Byens Retsprotokol, men netop Forhørsprotokollen for 1746 findes ikke mere i Raadhusarkivet. Hans Enke døde 1777 efter i sin Levetid at have nydt Huslejepege, 12 Rdlr. af Kirken og 12 Rdlr. af Byen aarligt ifølge et Kongebrev af 1768.

Medens Frick var Præst tildrog sig, at et Taterkomplot af 35 Personer sad omtrent 1 Aar arresteret i Nyborg for Delagtighed i Mord paa 3 Mennesker paa Klingstrup Gods i Skaarup Sogn. I Sommeren 1733 henrettedes paa Hjulby Rettersted 10 af dem, og de øvrige 25 blev under stærk Bevogtning ført tilsøs til Kjøbenhavn under Ledsagelse af 4 Karle, som var forsynede med ladte Geværer og med Kaarder. Fangerne afleveredes paa Bremerholm.

1737 opførtes Strandbastionen og 1742 en ny Strandport, og samme Aar blev Raschenberg (Juelsberg) taget fra Nyborg Sogn og lagt ind under Aunslev Sogn.

Med Præstegaarden skete i Fricks Tid den store Forandring, at medens den hidtil havde tilhørt Kirken,

saa dennes Bestyrelse havde baade Tilsynet og Vedligeholdelsespligten, blev den nu ved et kongeligt Rescript af 24de April 1741 skænket til Sognepræsten. Det er derom den gamle Skrivelse fortæller. Præsterne fik en næsten ødelagt Bolig med Forpligtelse til at istandsætte og vedligeholde den. Det maa have været knugende Præstekaar, siden saadan et Suk kan lyde endnu saa lang Tid efter, og det endte jo da ogsaa med, at der maatte tilskydes Hjælp rundt om fra for at bringe Præstegaarden paa Fode.

Kapellan i Pastor Fricks Tid var Hans Lemming, født i Nyborg 1707. Begge var kaldede 1729, henholdsvis 4. Febr. og 30. Oktbr. Nu er der det mærkelige, at Lemming, hvis Fader var Transportforvalter Søren Poulsen Lemming i Nyborg, var for ung, da han blev kaldet, og fordi han ikke havde den lovbefalede Alder, maatte han i 2 Aar holde Kapellan for sin Ungdoms Skyld. 1730 giftede han sig med Enke efter Amtsforvalter Jakob Dinesen Guldberg, Anna Beate Skeel, født 1705, Datter af Henning Skeel til Tidselholt. I Optegnelserne om og fra Nyborg er der jo ellers ikke meget om aandeligt Liv eller kirkelige Rørelser, men her træffer vi dog noget, nemlig en Udløber af den Bevægelse, Støttrupperne fremkaldte. Her er ikke Tale om at skrive Støttruppernes Historie, men kun at belyse dens Berøring med Nyborg og Præsternes Stilling dertil. — Bødker Jens Olesen Støttrup fra Farsø i Himmerland og hans Hustru og tre Sønner Morten, Anders og Niels Støttrup havde et Par Aar været forfulgt i deres Hjemstavn som Pietister. For at undgaa retslig Forfølgelse besluttede de sig til at rejse til Kjøbenhavn, vandrede tilfods gennem Jylland, døjede meget

Ondt undervejs, og kom den 27. Febr. 1736 til Nyborg, hvor man ikke vilde lade dem komme over Beltet uden Pas. Sognepræst Frick henvendte sig til Borgmesteren for at faa dem arresterede, da de beskyldtes for at have holdt Forsamlinger i deres Logis. Sagen meldtes til Stiftsamtmændene; han beordrede dem alle satte i Arrest, hvor de forblev fra 6te til 29de Marts. De blev jævnlig besøgte af Raadmand Jakob Lerke, hvis Gudsfrygt, Retsindighed og Godgjørenhed de ikke noksom kunde anprise. Denne Jakob Lerke var Broder til Kapellan Lemming og 3 Aar ældre end denne, og han var ved den Tid By- og Herredsskriver og blev senere Borgmester. Tilsidst indløb kongelig Ordre til Stiftamtmanden om, at de som Løsgængere, som manglede Pas, skulde sendes tilbage til Viborg, hvor de arresteredes, og efter Forhør sendtes Sagen til Kongen. Ved kgl. Res., Febr. 1737, blev de førte som Forbrydere i Lænker til Kjøbenhavn og satte i Citadellet. Senere fik de Befaling til skriftligt at fremsætte deres christelige Meninger. Morten, der var Student ligesom den yngste Broder, Niels, gjorde dette paa alle 3 Brødres Vegne, dat. 12. Juni 1737. I August 1738 blev de endelig løsladte, mod at Morten og Niels bragtes ud af Landet. Saaledes gik det med Støttrupperne, men deres Sag fik Eftervirkninger i Nyborg. Thi 2. April 1737 klagede Sognepræst og Magistraten til Øvrigheden over at Kap. Lemming i Stedet for at sige til Altergjæsterne »Kjære reste Christi Venner« kaldte dem »Kjære Venner«; at han kaldte Fadderne »Kjære Brødre og Søstre« i Stedet for: »I gode Christne«, samt, at han om Søndagen i sit eget Hus holdt Konvent og Forsamling

inden lukkede Døre for nogle »visse og partikulære Personer«. Stiftsøvrigheden affordrede ham en Erklæring, og Forandringerne i Ritualets Ord forsvarede han som mere passende end de foreskrevne, da han ikke vilde erkjende alle, der deltog i de hellige Handlinger for gode Christne, naar han ikke i Livet saa Frugterne af Naadens Stand. Om Forsamlingerne erklærede han, at de fandt Sted noget efter at Aftensangtjenesten i Kirken var endt, idet han søgte at opbygge sig selv og sine med at holde en Bedestund, til hvilken ogsaa adskillige af Menigheden havde fundet for godt at indfinde sig, hvilket han da ikke havde nægtet dem. Han begyndte samme Bedestund med at bede en lydelig Bøn, hvorpaa blev sunget en Psalme, hvis Indhold han derefter undertiden udlagde for Tilhørerne, idet han tog Anledning deraf til en eller anden Formaning. Derefter forelæste han et Kapitel af Bibelen, forklarede det og uddrog nogle Lærdomme deraf. Undertiden oplæste han desuden et Kapitel af Joh. Arndts »Sande Christendom«. Derpaa sang de en Psalme og sluttede med at alle bøjede Knæ med Bøn og Taksigelse, som ogsaa skete lydelig af ham selv, og saa skiltes de. Disse Forsamlinger ansaa han netop for hensigtsmæssige. Klagen gav Anledning til, at der blev vexlet adskillige Breve mellem Biskop Ramus og Lemming, hvori sidstnævnte gav Klagerne Ret i, at der fandtes megen vrang Lærdom i Byen, og det langt farligere, end de havde paaanket, naar nemlig Folk bildte sig ind at være gode Kristne blot ved udvortes Kirkegang uden alvorlig levende Forbedring. Ramus svarede hertil, at saadan kjødelig Tryghed fandtes vel baade

i Nyborg og andetstedt, men det var ingen falsk Lærdom, da det meget mere var en Fornægtelse i Livet af den Lærdom, de selv førte i Munden, medens derimod Ordet med Føje anvendtes paa dem, der ikke vilde tage Del i Herrens Nadvere. Det er ikke bekjendt, at Sagen kom videre end til Stiftets Øvrighed, men uden al Tvivl vilde Lemming hos Regeringen have fundet mere Medhold. (L. Helwig: Den danske Kirkes Historie 2 S. 77—78). Vi se altsaa ind i Brydninger mellem en orthodox Sognepræst og en Kapellan, som drev paa levende Kristendom, og hvorledes det kunde gaa til, inden Grundloven sprængte Skrankerne og gav ogsaa kirkelig Frihed. Men at det maatte gaa saaledes til den Gang, kan vi endnu bedre forstaa, naar vi hører, hvorledes der kunde tages paa disse Forhold endnu næsten 100 Aar senere, som det vil ses af efterfølgende Skrivelse af Amtsprovst Ove Brand 1832 efter Optegnelser i Liber Daticus for Nyborg (afleveret til Landsarkivet). Anledningen til Skrivelsen var denne, at der klagedes over Forsamlinger forskjellige Steder i Nordøst-Fyen og holdtes Forhør derom. »Af Vidnernes Ytringer i Forhøret anmærkes, at i Omegnen ved Sønder-Næraa skal findes en Mængde af de saakaldte Hellige, som holde religiøse Forsamlinger, hvori synges Psalmer, forelæses noget af Bibelen eller andre gudelige Bøger, undertiden og holdes Taler af En og Anden, som dertil føler Kald«. — »Amtsprovsterne skulde derfor have nøje Indseende med Præsternes Efterlevelse af det Paabudte, og det henstilles at lade det bekjendtgjøre ved Kirkestævne, for at denne nye Indskærpelse af Anordningens Bud ikke skal være uvitterlig for Soggenes Husfædre og disse mulig af Uvidenhed

skulde ledes til at overtræde samme«. Skrivelsen lyder saaledes:

Idet jeg communicerer ovenstaaende, bliver især 2 Dele vel at mærke: 1) den aandelige Frihed ved huslig Andagt at opbygge sig selv og dem, der høre til den huslige Kreds; 2.) Regeringens Ret til at ville og befale, at den huslige Andagt ikke forvandler sig til en offentlig. Ligesom Husfaderens Rettighed saaledes respekteres i hans Kreds, saaledes maa visselig Kongens Ret og Lov respekteres i Landet. Til Andagter for mange er Kirker opbygget i alle Sogne og Præster ansatte, At overføre Kirken i Husene under selvgjorte Læreres Førelse er derfor et Skridt, som strider mod den udvortes Orden, der har befundet at være den ene rigtige og passende og derfor faaet Lovkraft. Til den udvortes kirkelige Ordens Opretholdelse i Overensstemmelse med Regeringens Forskrifter er det uomtvistelig Pligt for Gejstligheden som Regeringens Embedsmænd at bidrage. Hvad det Antal angaar, som retligen kan bivaane huslig Andagt, se Forordn. 13. Jan. 1741 § 9: »Slige Forsamlinger ikke maa være talrige og heller ej afholdes af omflakkende Personer eller uden vedkommende Gejstliges Nærværelse og Forevidende. I Særdeleshed bør det paases, at ej nogen rejser omkring under Foregivende at ville styrke og opvække andre samt anstille Andagtsøvelser eller Samlinger, hvori Gjenstande Religionen eller Kirkevæsenet vedkommende bliver forhandlede«. Ifølge heraf vil det ikke kunne bifaldes, dersom Præsterne vilde føre deres Familier med til slige Sammenkomster i fremmede Huse, da de derved kan anses selv at overtræde den i Kongens Lov befalede Ordning og ved et saadant Exempel

dels foranledige, dels bestyrke Andre i at blive Lovens Overtrædere. § 8 byder om andre Samlinger, at de kun bestaa af ganske faa Personer, som i al Stillehed, paa kort Tid maa samles uden nogen Slags Æden og Drikken og ved lys Dag, Mandfolk med Mandfolk, Quinder med Quinder, da og Præsten skal tilkjendegives Stedet og Tiden, naar de skulle holdes, da han ej altsaa har Frihed, men og alvorligen befaleet at have nøje Indseende med disse Forsamlinger. Naar derfor Præsten kommer til Kundskab om, at deslige talrige Forsamlinger agtes holdte, forventer jeg, at han vil gjøre Husfaderen — eller hvis det er en Enke Husmoderen bekendt med Forordningens Ordlyd, at ej disse af Uvidenhed skal overtræde Kongens Anordninger. Holdes disse alligevel, forventes det, at Præsten — ved sin Nærværelse — vil paaminde de Tilstedeværende, saafremt en for talrig Forsamling af begge Kjøen bliver tilsammen o. s. v., om at begive sig bort og saaledes udvise den Lydighed mod Anordningens Bud, som det sømmer sig gode Under-saatter og troe Borgere, samt, at han ogsaa vil betyde samme Omrejsende, der ville benytte disse Forsamlinger til at anstille Andagtsøvelser o. s. v., at det ikke er dem tilladt, og at de aldeles bør afholde sig derfra. Skulde desuagtet Anordningens paany indskærpede Bud blive af Vedkommende upaaagtede, vel endog overtraadte, saa forventer jeg, at de Gejstlige som Kongens tro Embedsmænd strax lade en saadan Overtrædelse komme til min Kundskab til videre fornøden Foranstaltning«.

Ja, saaledes blev det »kongelige« og det »borgerlige« haandhævet til Hæmmelse af det kristelige. Det voxede Slægter op med, det blev hamret ind i deres

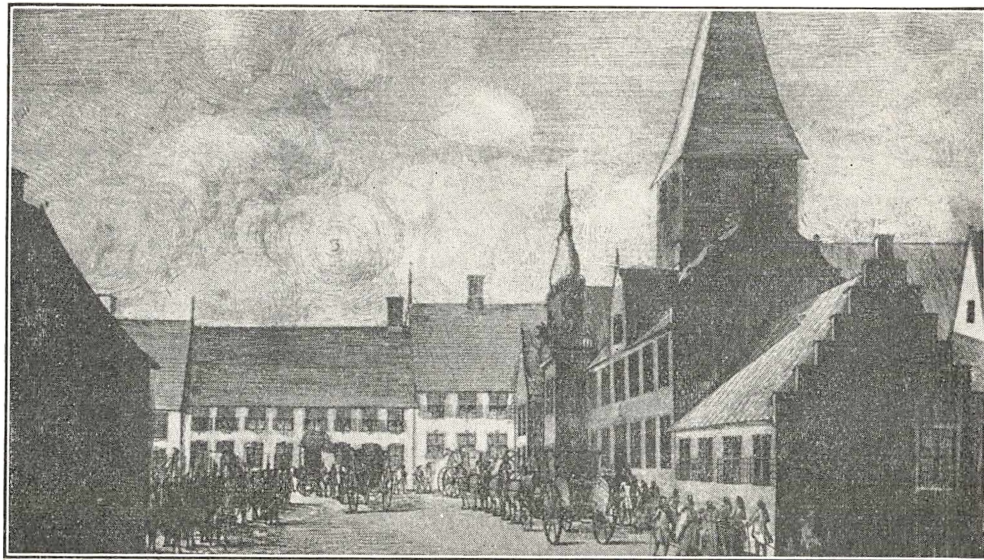
Bevidsthed; intet Under, at naturlige kristne Livs-
ytringer blev anset for overspændte og lagte for Had.
Udviklingen er gaaet saaledes: Luther lærte, at »Gode
Kristne er gode Borgere,« — og det er rigtigt. Senere
Tider vendte det om: »Gode Borgere er gode Kristne,«
og det er galt. Endnu senere Tider skyede det Kristne
og trøstede sig med Resten: »Vi er jo gode Borgere,« —
saa er det nok. Men Kirkens Sprog blev ved at til-
tale dem, der kun var gode Borgere, som »Gode
Kristne.« Det maatte jo fremkalde aandelig Søvn og
aandelig Død.

Inden vi slutte denne Beskrivelse vedrørende Kapel-
lan Lemming tilføjes, at 1737 blev han kaldet til Ude-
sundby (Frederikssund) som Sognepræst og senere
blev han Sognepræst først ved Frelsers Kirke paa
Christianshavn og 1759 ved St. Nikolai Kirke i Kjø-
benhavn og døde 81 Aar gl. som Jubellærer og hædret
Præst. Som Kapellan i Nyborg efterfulgtes han af
Peder Buch, en Kjøbenhavner, han havde forud været
Lærer ved Waisenhuset i Kjøbenhavn og tilhørte den
oprindelige Pietismes Retning; hans Bryllup stod i
Nyborg, men hans Hustrues Navn kjendes ikke. 1742
blev han Sognepræst i Æbeltoft, men døde samme
Aar. Som hans Efterfølger kom Jens Mygind, Kate-
ket ved Holmens Kirke, f. 1713, der var Kapellan i
Nyborg til sin Død 1758; han var gift med Marie
Rafn, Byfoged Oluf Rafns Datter, som døde 1767.
Ligesom der 1741 skete Omskiftning med Sogne-
præstens Bolig, saa Kirken ikke længere skulde holde
den ved Lige, men Præsten selv, saaledes skete der
nu ogsaa — 1743 — Forandring med Kapellanens
Boligforhold. Kapellanerne havde nemlig haft Embeds-
bolig med tilhørende Frugthave i Kirkegade, men ved

kgl. Rescr. bestemtes nu, at Boligen fremtidig skulde høre under Kirken og af Magistraten udbringes til Kirkens størst mulige Fordel. Den blev derfor solgt 1744, og Kapellanen fik i Stedet 24 Rdlr. til Husleje fra Mikkelsdag 1742.

I Vaabenhuset findes nu et stort Mindesmærke af Sten med Billeder af Sognepræst Hans Frick og Familie. Da der ingen Indskrift var paa den dertil bestemte Tavle, blev en vejledende Indskrift malet 1918.

15. *Joakim Nikolaus Crondahl*, som blev Sognepræst efter Frick 1746, var en Kjøbmandssøn fra Trondhjem og Sognepræst i Lyderslev i Stævns i 16 Aar, før han kom til Nyborg, hvor hans Tid ikke blev lang, idet han døde allerede 21. April 1750. Ussel og elendig var Præstegaarden og knappe var Kaarene, saa hans Enke, Anna Dorthea Panck, sad i saa kummerlige Forhold, at hun kun fik aarligt 20 Rdlr. af Byen og 20 af Fattiggassen, og Crondahl efterlod en stor Gjæld, som ikke kunde betales. Hans Hustru laa syg i 10 Aar, og »har i dette sit Kors componeret nogle gudelige Sange, under den Titel: »Sjelens Lyst og Trøst i og af Guds Ord under Korset«. I Crondahls Embedstid opførtes Muren mellem Vor Frue Kirkegaard og Skippergade, og Kirkegaarden deltes i 3 Afdelinger Øst for Kirken. For Byen var det en stor Begivenhed, da Frederik V besøgte Byen 15de Maj 1749 om Eftermiddagen og opholdt sig et Par Timer hos Kancelliraad, Postmester og Tolder Christopher Otto Schmidt i Toldergaarden paa Hjørnet af Adelgade og Korsbrødregade. Det var paa Kongens Rejse fra Jylland til Norge, og blandt Billederne fra dette Kongetog er der et morsomt Prospekt af Adelgade; til Venstre paraderer Gar-

Frederik V Besøg i Nyborg 15de Maj 1749,

nisonen, til Højre holder de kongelige Karosser og Krusedullerne i Luften skal være »Røgen af Styk- kernes (∴ Kanonerne) Løsning (∴ Salutskydning) ved Voldene.

16. *Peder Schonning* er den af de ældre Præster, der har betydet mest for Præstegaarden ved at faa den gjenrejst, da den var næsten ruineret (S. 38 f.) Her skal nu fortælles nærmere om ham selv. Han var født i Ribe 1708 og blev 1740 Psalmedigteren H. A. Brorsons Eftermand som Diaconus (omtr lig: Resid. Kapellan) i Tønder, og samme Aar ægtede han i Nyborg Ingeborg Lemming, Datter af Overformynder og Konsumptionsforvalter Søren Poulsen, der havde antaget Tilnavnet Lemming, og hans anden Hustru Regina Hansdatter Hænsken (Hans første Hustru var Søster til den Postmester, som Skildvagten skød ned som før omtalt). Schonnings Hustru var saaledes yngste Søster til Borgmester Jacob Lerche og Kapellan Hans Lemming, der tog sig af Støttrupperne, men hvor meget Schonning har haft af samme Aand, som var i Brorson og i Hans Lemming er ikke klart. Han mistede denne sin Hustru ved Døden 18. Juni 1750, og da han 4de Septbr. derefter blev kaldet til Sognepræst i Nyborg, og indsat 14de Septbr., lod han hendes Lig føre til Nyborg og begrave i Kirken 4. Novbr. Aaret efter, 20de Oktober, giftede han sig med Anna Elisabeth Kirstine Larsen, født 1729, Datter af Raadmand Anders Larsen og hans Hustru Cæcilia Friberg, en Præstedatter fra Herslev ved Fredericia. Det er allerede omtalt, hvorledes han fik Hjælp af Nyborg Kirke 400 Rdlr., og af hver Kirke i Fyens Stift 1 Rdlr. til at istandsætte Præstegaarden, men at han tillige selv maatte udrede 500 Slettedaler dertil.

Men foruden alt dette Byggeri var han indviklet i adskillig verdslig Handel, der til Tider har medført Fortrædeligheder. 1757 optoges et Bythingsvidne i en Tvist imellem ham og Ejerinden af Raschenberg, Elisabeth Haman, Enke efter Cancelliraad Jens Dreyer af Odense, fordi han havde ladet den gamle Grøft oprense og formentlig rettet Gjærdet mellem »Præstevænget« og »Skemarken« (sidstnævnte af Nyborg Slots Ladegaardmarker var 1604 kommen til Præstembedet som Erstatning for »Sprotofte« i Slottets Nørremark). 1762 tilskrev Magistraten ham og fritog ham for at sætte Hegn for Præstevænget, mod at han betalte Græsningspenge for de Kreaturer, han græssede paa Byens almindelige Overdrev »Flæskholmen«¹⁾, men han skrev et meget skarpt Svar og protesterede paa det bestemteste mod at erlægge Græsningspenge. Han var oftere paa Kant med Borger-skabet angaaende Græsningsretten i Flæskholm, som ses kan af kgl. Rescr. 25. Juni 1771, hvorved blev bestemt, at den i 1764 fastsatte Ligning over Byens Græsning i Flæskholm skulde forblive ved Magt, da Ligningen den Gang ved en Raadstuesamling blev oplæst for Byens samtlige Indvaanere, og alene Sognepræsten og 1 Borger gjorde Indsigelse derimod, saa at Ligningen desaaarsag ikke kunde anses skadelig for de Fattige, hvilket en Del af Byens Indvaanere nu havde søgt at gjøre gjældende. Schonning taalte ikke

¹⁾ Dette Navn skal stamme fra, at der skal have ligget en Herregaard af det Navn, der hvor den saakaldte »Slotsbanke« mellem Fredskoven og Teglværksskoven endnu viser Spor af fordums Volde og Grave. Dens sidste Ejer, Peder Flæsk, skal have solgt Jorden til Nyborg By. 1849 fandt en Daglejer ved Slotsbanken et prægtigt Guldarmbaand, hvis Guldvægt var $5\frac{3}{8}$ Lod og Værdi 90 Rdlr.

den allermindste Indskrænkning i sine Rettigheder, men fik, da Byens eligerede Mænd begyndte at sætte sig i Bevægelse mod hans Paastaaelighed, en Cancelli-resolution 1792, hvorefter han skulde beholde sine i Besiddelse havende Rettigheder og Friheder for sin Embedstid. Det var jo Fællesskabets Tid, da alle i Forening benyttede Byens Græsagre, og da Svinene »indsloges paa Olden« i Byens Skove, og Fællesskabet medførte selvfølgelig sine Vanskeligheder; men ogsaa det at komme ud af Fællesskabet frembød andre Vanskeligheder, som følgende viser: »1778 lod General-landøkonomi og Kommerce Collegiet. Byens Borgerne forespørge, hvem og hvor mange af dem, der alvorligen ønskede at faa deres Jorder udskiftede af Fællesskabet, for at de kunde foretage Kultur af Tobak eller andre Handelsplanter. Heldigvis var der kun en eneste af Borgerne, der erklærede sig for en saadan Udskiftning, nemlig Sognepræsten, Peder Schonning; men hans Motiver røbede hans egen Fordel, ligesom det ogsaa derved var hans Hensigt at faa den 1771 fastslaaede Ligning over Græsningen i Flæskholm til at gaa overstyr.«

Men ogsaa om andre Ting end Landbruget havde Peder Schonning Sammenstød med Magistraten og Borgerne. 1760 oprettede Magistraten en Kontrakt med Kjøbmand Jakob Rasmussen Lange om, at denne skulde overdrage sit Hus i Mellemgade til »den danske Skole«. Skolen omtales første Gang 1629, da Skoleholder Hans Pedersen døde, Skolebygningen 1680, idet Stads-kæmnerens Instrux paabød ham at have Tilsyn med Bygningen. For Halvdelen af Kjøbesummen skulde han overtage den gamle, forfaldne, ubeboelige Skolebygning, hvis ikke Auktion af den

kunde indbringe mere end 200 Rdlr.; det kunde Auktionen ikke. Schonning, som først havde protesteret skriftligt mod Auktionen, uden at man tog Notits deraf, forfattede nu en Klage til Kongen og lod Skoleholderen Peder Christian Pedersen underskrive den, som om han var den egenlige Klager. I Klagen beskyldtes Magistraten for at have skaffet Byen et aldeles ubrugeligt Lokale, uagtet Stadskæmner Villads Knudsen havde tilbudt at ville bygge et nyt og bekvemt Skolehus i Skippergade. Men Magistraten opdagede strax, at der var noget fordægtigt ved Klagen, og at Præsten stod bagved, saa i Erklæring over Klagen udtalte den sig om hans »umættelige Herskesyge« og »Hævngjerrighed« og beskyldte ham ligefrem for at gaa »udenfor Sandhed« og tilføjede, at der »ikke kan komme nogen Sandhed frem fra denne Præst.« Stiftsøvrigheden resolverede, at den danske Skole skulde være i den Bygning, Magistraten havde købt af Lange, og baade Præsten og Magistraten fik en alvorlig Formaning til at »paase Byens Bedste og Fordel med Tilsidesættelse af al Animositet og private Passioner.«

Man kan ikke væрге sig mod det Indtryk, at Nyborgs Indbyggere ved Siden af deres Bravhed og ubestridelige Dygtighed er blevet baade saarbare og stridbare under alle de Trængsler og Uregelmæssigheder, som er gaet over Befolkningen i Grevens Fejde, i Svenskekrigen og ved Claus Rasch's Berigelse paa Byens Bekostning; lang Rettergang giver bitre Sind. Men ogsaa fra Peder Schonnings Side har der sikkert nok været Rethaveri og smaalig Stræben efter Vinding foranlediget ved, at han maatte bringe den sørgeligt medtagne Præstegaard paa Fode. At han

har haft Øje for Skolevæsenets Betydning kan ogsaa ses af, at han 25. Januar 1790 androg om, at der maatte blive oprettet en Skole i Hjulby Sogn.

Men har vi nu hørt det borgerlige Vidnesbyrd om Peder Schonning, skyldte vi ogsaa at høre det kirkelige. I Vinding Herreds Enkekasses Protokol hedder det: »15de Juni 1762 samledes vi kirkelige Brødre, os til inderlige Oplivelser ved dend Dug, som gjør, at det viszne grønnis og at det Døde bliver levende til at love og velsigne vor fuldkomne Forløsere, som os er Opstandelsen og Livet, og hørte en lifsalig, glædelig Prædicken dc resurrectione mortuorum (om de Dødes Opstandelse) fra vor meget hæderværdige og højligt elskede Broder, velædle og høylærde Hr. Peder Schonning, Sognepræst for Nyborg Menighed, som hafde taget sig til Text Fil. 3, 11. (»Om jeg dog kunde naa til Opstandelsen fra de Døde«). Og Aaret efter 1763 har han selv sluttet Protokollens Underskrift med disse Ord: »Det ævige Livs Ord er idag bleven talet i vor Samling. Dend Herre, som selv er dend sande Gud og Det ævige Liv, eye vore Nyrer og herske i vore Hjerter, indtil hand aabenbare viiser sig for vore Øyne! dette er hos os samtlig Sjælens sande Sind. Peder Schonning.« — Man kan mene om Stilen, hvad man vil, men Aanden i den er from og kraftig, og gjør ikke den Mand Skam.

Allerede 1766 mistede Peder Schonning sin anden Hustru, men selv blev han en bedaget Mand, idet han først døde Aar 1800, som 92-aarig og som den, der længst var Sognepræst i Nyborg. Han blev begravet paa vor Frue Kirkegaard mellem Kirken og Døren til Præstegaarden. En lille Ligsten til Minde

om ham var ved Kirkens Restaurering bleven gjemt hen ved Kirkegaardsmuren og glemt. Men Docent i Historie Bonnesen fra Lund fandt den, da han anstillede Undersøgelser i Sommeren 1919, og da den blev rensat kom Indskriften frem, og vi kunde lade den anbringe i Kirken under Mindetavlen over Peder Schonnings Svigerfader, Borgmester Anders Larsen, i hvis fordums Have Stenen blev funden. Men at just en Historiker fra Skaane skulde komme og finde Peder Schonnings Ligsten! Indskriften paa den lyder: »Fred over dit Støv uforglemmelige Peder Schonning, sjelden som Lærer, Menneske og Fader, Sognepræst 50 Aar i Nyborg, forud dansk Præst 12 Aar i Tønder. Døde 3. Novbr. 1800 i Alders 93 Aar«. Ogsaa Peder Schonnings Billede kom paa underlig Vis. Billed af Præsterne fra 1800 af var bragt til Veje, men existerede der Billeder af Schonning? 1913 meldte Brev fra en helt Fremmed i Jylland: Jeg har et Billede af en Præst i Nyborg, men bryder mig ikke om det, da jeg ikke har nogen Kjendskab til ham. Vil De have det, er det til Tjeneste. Sagen blev undersøgt, og virkelig stod bag paa Lærredet: Peder Schonning, Sognepræst i Nyeby. Født i Ribe 28. Aug. 1708. Død 3. Novbr. 1800.« Nu hænger Maleriet i Kirkestuen, og saaledes vendte Peder Schonning tilbage til sin egen gamle Stue, sine Døre, sine Vinduer, sin Haandskrift, sine Minder. Ja, thi Dørene i den Stue har han ladet lave, — en prægtig, dyb Enfyldingsdør er den mod Syd; Vinduerne er fra hans Restaurering af Præstegaarden, hans Haandskrift findes paa det gamle Dokument, hele den vestlige Del af Præstegaarden er hans Værk, og lige til 1908 stod underste Etage væsentlig som han indrettede den. »Uforglem-

melig« staar der paa hans Gravsten, og det er meget sagt; men han er den af alle Præsterne, om hvilke Nyborg Præstegaard huser flest Minder.

Efter Jens Hansen Myginds Død blev Mag. Rudolph Simonsen v. der Heide Kapellan 1758. Han var en Skomagersøn fra Nyborg, født 1719, var 1740—41 som Student et Aarstid i Vindinge Præstegaard hos Pastor Wandel, derefter Hører i Nyborg, Candidat 1748, Magister 1755 og blev 1757 Sognepræst i Seden, og Aaret efter Kapellan i Nyborg; 1767 ægtede han en Hørerdatter fra Nyborg, Mariane Elisabeth Schiøt; han døde i Nyborg 22. Maj 1785. Medens dette kun er den ydre Ramme om hans Liv, er han fra den aandelige Side kjendt som en af de 4 gode Pietist-Præster i Nyborg: Lemming 1729—37, Buch 1737—42, Mygind 1742—58 og Simonsen v. der Heide 1758—85, altsaa tilsammen 56 Aar. Sidsnævnte var Medlem af Brødremenigheden, og i Optegnelser fra denne hedder det 1763: »Broder Heide melder om flere Sjæle, som han har fundet i Forlængsel efter Jesu Blod, og om Syge, der med Begjærlighed har omfattet Ordet om Korset og i Tillid til Frelseren ere gaaede ud af Tiden«. 11. Decbr. 1763: »Der er i Fyen dog nogle Steder, hvor Frelseren forkyndes: Præsterne Mygind, Heide, Basse, Lillelund, Wederkind og Brun staa med os og indbyrdes i nær Forbindelse«. Og 7. Septbr. 1765 hedder det: »I Nyborg, hvor Broder Heide er Kapellan, er der 6 à 7 Sjæle, som holde sig sammen og ikke ville være salige uden allene ved Jesu Blod,« (efter Optegnelser fra Hernhut af Knud Hejberg, nu Missionær i Madras).

Ved Heide's Død fik Peder Schonning sin Søn Anders Larsen Schonning til Sognekapellan; han var

født i Nyborg 1752, blev 1780 Kapellan i Skive, hvor han indgik Ægteskab med Kathrine Marie Bruun af Kjøbenhavn. 1785 kom han til sin Fødeby som Kapellan. Han boede i Kapellanboligen i Mellemgade lige til den brændte 1797; der blev ikke opført en ny Embedsbolig, men ved kgl. Rescript fik Kapellanen i Stedet for fri Bolig 60 Rdlr. aarligt af Kirken til Husleje fra Mikkelsdag 1797 at regne. 1801, et halvt Aar efter sin Faders Død, blev han kaldet til Sognepræst i Skamstrup. Han blev Jubellærer ligesom sin Fader, om end han kun blev 79 Aar mod hans Faders 92 Aar. Han tog sin Afsked 6. Juli 1831 og døde 30. Oktbr. 1831. Efter dem holdt Rationalismen sit Indtog paa Nyborg Kirkes Prædikestol.

I 50 Aars Præstetid tildrog sig selvfølgelig meget, men med Kirken selv dog kun to Ting: 1774 skændede Sølaugdet det Krigsskib, som nu hænger ved nordre Indgangsdør, og 1779 fik Kirken Østspiret i dets nuværende Form, efter at det større firkantede Taarn var blæst ned 1777. En vemodig Brand fandt Sted Natten mellem 4. og 5. Februar 1750, da det Hus brændte, hvori den danske Skolemester Niels Beck boede, paa Sydsiden af Mellemgade; thi 5 af hans Børn indebrændte og deres forbrændte Levninger blev begravede i en Kiste. 9. Septbr. 1768 døde Viceadmiral Kaspar Vessel, 75 Aar gl., en Broder til Søhelten Tordenskjold, i den Gaard, han ejede paa Hjørnet af Stendamsgade og Blegdamsgade, men han blev begravet i Gudme Kirke, da han ejede Herregaarden Broholm i dette Sogn. 1770 var Folkemængden i Nyborg 1450, og deraf var kun 17 Familier udenfor Byens Volde. Man gjorde et Forsøg med at nedlægge Fæstningen 1764, da den hæmmede By

ens Udvidelse, men 1770 oprettedes den paany, og først 1869 blev den endelig nedlagt, og dermed begyndte Byens Udvidelse i alle Retninger; Garnisonen den Gang maa have haft adskillige uheldige Elementer, thi 15. April 1774 henrettedes paa Byens Rettersted i Flæskholm Sergent Konrad Veiss, fordi han 19. Septbr. 1773 paa Kirkegaarden havde myrdet Musketer Hans Konrad Vitzedorn med en Kniv; og 29. August 1776 henrettedes sammesteds Musketer Frederik Griis, som 12. April havde skudt Musketer Jakob Jensen til Døde i et Klammeri. — 1787 var Folketallet voxet til 1673 Personer. Ved et kgl. Rescript af 1772 afskaffedes Borgermester og Raad, saa at Byens Øvrighed alene skulde bestaa af en Byfoged. 1780 plantedes paa Vor Frue Kirkegaard det Lindetræ, som nu med sin skønne Krone rager højt op over alle Byens Tage. 1788 d. 15de Juni var Kronprins Frederik (VI) tilstede i Kirken, og Pastor Schonning maatte give ham Forklaring angaaende Epitafierne og deres Givere. Samme Aar 13de Oktober fortælles, blev en Morian mellem 30 og 40 Aar døbt i Kirken, han var Matros paa Vagtskibet og fik Navnet Johan Jakob Printz. Efter at Kapellanen havde holdt Katekisation, i hvilken han talte om Daabens Sacrament, og sluttet samme med Formaninger og Bønner til for den unge Christen og Menigheden, traadte Sognepræsten, medens Psalmen: »Nu bede vi den Helligaand« blev afsungen hen for Alteret, for hvilket Proselyten knælede, og holdt, efter at Psalmen var til Ende en rørende og passende Tale over Tit. 3,5. Derpaa gik Examinationen for sig, hvorefter Psalmen: »Fader, han har Børneret« istemtes. Sluttelig fuldførtes Daabsacten efter Ritualets Forskrifter. Byens Kommandant og en Del civile og

militære Embedsmænd vare Faddere«. I 1791 opførtes Baggers Hospital i daværende Rebslagergade (lille Nørregade), Aaret efter fik Byen dens første Gadebelysning: 18 Lygter paa Hjørnerne af Hovedgaderne. 1794 blev Nyborg Amt og Tranekjær Amt forenede og fik Navnet Svendborg Amt, men Amtsgaarden forblev i Nyborg, i Kongegade. — Sognepræst Niels Pedersen oplevede at se sin By opbrændt og næsten ødelagt i Grevens Fejde 1534; Mads Pedersen Lærke at se Byens Ruining i Svenskekrigen 1659; Peder Schonning blev den 3die Sognepræst, som maatte se sin By hærget, nemlig ved den store Ildebrand, som udbrød 11. Septbr. om Aftenen i »Hotel Nyborg« paa Hjørnet af Adelgade og Vestervoldgade. Østlig Storm førte Ilden helt hen til Korsgade, og da Stormen sprang om til Syd, brændte nu næsten hele den Del af Byen, som laa Vest for Adelgade og Baggersgade helt ud til Landporten, saa at man kunde se fra Strandporten ved Sydenden af Adelgade helt ud til Landporten; kun 5 Bygninger indenfor dette Omraade blev reddede, Kl. 9 Morgen laa Resten i Aske. Der brændte 143 Gaarde, og en af de sidste Bygninger, var det 2 Etages Raadhus fra 1586 med dets Spir og takkede Gavle.

Vi, som nu kjender den traadløse Telegraf og dens Virkning til at bringe Ildbud hele Jorden rundt, vil more os over at høre om det af den franske Ingeniør Chappé opfundne optiske Telegrafsystems Indførelse her i Landet omkring Aar 1800 ved Signalisering fra Station til Station. »Strax udenfor Nyborg staar en Telegraf, ligesom der ogsaa er en paa den anden Side af Beltet ved Corsøer. Man kan ved disse Maskiner faa tydelige og bestemte Underretninger fra den ene

Provins til den anden, og det i nogle faa Minutter, som anmærkes i Aviserne under Navn af »Telegraf-Efterretninger«. Jeg har om Sommeren i klart Vejr, naar Smakken var midt paa Beltet, set den fyenske Telegraf signalisere, og strax efter ligeledes set, at den sjællandske har givet sine Tegn. Men ingen forstaar dette Fjernsprog uden de dertil ansatte kgl. Bestyrere. Det er vist, at der kunde saaledes ved dem »corresponderes« fra Kjøbenhavn til Schleswig i 17^{1/4} Minut«. Peder Schonning saa altsaa i sit sidste Aar dette Glimt af en ny Tid; nu gjør det hvide, taarnlignende Hus i »Telegrafskoven« jo kun Nytte som Sømærke.

17. *Christopher Nyholm den ældre*, som blev Sognepræst efter Schonning var en mærkelig Mand, og at fortælle fuldtud om ham vilde føre for vidt, eftersom der foreligger meget udførlige Efterretninger paa Tryk i »Optegnelser om Familien Nyholm« 1897 S. 25 f. ved hans Sønesøn C. K. V. Nyholm, der døde som Justitiarius i Højesteret. Her skal derfor kun gives nogle yderligere Oplysninger, som stammer fra Embedets Arkiv. Nyholm var en Præstesøn, født i Slaglille 1750; han var Præst mange Steder: 1780 i Odden og 1783 i Bjergby, begge paa Sjælland, 1789 i Aaker paa Bornholm og allerede 1790 i Søllerød — han har selv skrevet i Nyborg Embedsbog: $\frac{1}{2}$ Aar Præst til Aakirkeby; Sagen var den, at hans Hustru Beate Jakobine Würnfeldt, f. 1759, d. 1821, paa ingen Maade vilde følge ham til den fjerne Ø. Men 1801 blev han da Præst i Nyborg, og der blev han saa, til han blev entlediget 26. Aug. 1825 og døde i Nyborg 14. Novbr. 1826. I Embedsbogen har han selv skrevet: »10 Aar i Søllerød. Aa, Gud give, at jeg

havde blevet. Dette (∴ Nyborg) søgte jeg, fordi jeg havde troet at faa mine mange Børn (der var 11, —) vel opdragne, — men desværre! jeg fandt ikke, hvad jeg søgte«. Slægtbogen siger klart derom, at begge Ægtefællerne var impulsive og excentriske hver paa sin Vis, saa det var et uroligt, i flere Maader underligt Hjem. Det tegnes f. Ex. følgende Billede fra Præstegaardslivet: »Præsten boede nedenunder, medens Kvinderne regerede i øverste Stokværk. Om Morgenen tillavede Præsten Kaffen og bar den i Almindelighed omkring til Husbeboerne paa Sengen, tilmaalende enhver sin bestemte Ration Sukker og Fløde, skjøndt han ellers var alt andet end karrig. Iøvrigt nød man sin fulde Frihed, kunde komme og gaa, som man vilde. Paa at opdrage Børnene savnede Forældrene i høj Grad det rette Greb«. Deres ældste Søn Frederik blev Kaptajn i det ostindiske Kompagnis Tjeneste og tjente en stor Formue, som han sendte hjem til Danmark i Anvisninger paa Banken i Amsterdam, men selv omkom han, idet Skibet gik under 1809 paa Højden af St. Mauritius. Ved Sønnens Formue blev Nyholm en af Landets rigeste Præster — 79000 Rdlr. i Sølv — men i blind Tillid til en Fætter, som var Grosserer, lod han denne styre Formuen, og saa gik det Hele tabt ved vilde Spekulationer. Nyholms Søn og Eftermand i Embedet har skrevet derom i Embedsbogen: »Manden kunde aldrig glemme det skønne Søllerød, hvor han havde levet i fortrolig Omgang med Pet. Fr. Suhm og Chr. Colbjørnsen, Peter Hersleb Graah og flere af Datidens Ædleste. Imidlertid var hans Liv ikke her uden Glæder; ogsaa her nød han Agtelse og Venskab af mange Gode. Højt skattede han de hedengangne Biskopper Bloch

og Plum og levede med dem i nøje Venskab. Megen Glæde nød han af den lille Lund i Præstens Vænge, der altid blev hans kjæreste Hvile paa hans lange Spadsereture. Det ulykkelige Tab af en Formue paa 79000 Rdlr., hvilket han aldrig havde ahnet, tilligemed min Moders Død i Aaret 1821 svækkede hans Le-gemes og Sjæls Kræfter. Den 11te Novbr. 1826 gik han, 76 Aar gl., over til Evigheden. Fred med hans Støv! Fred med hans Minde!«. Han skal have været en smuk Mand af stateligt Ydre med et ualmindelig kraftigt Organ, saa man sagde i Nyborg, at naar Præsten skændte paa sin Avlskarl, kunde det høres ned til Skibsbroen, men naar han prædikede i Kirken, kunde det høres over hele Byen. Ved Visitats i Søllerød 1799 gav Biskop Balle ham det Vidnesbyrd: »Sognepræsten prækede med Veltalenhed og moralsk Eftertryk, men lidet evangelisk. Han katekiserede meget godt og messer vel«. »Han var en ubetinget Modstander af Pietismen, men nærmer sig meget stærkt Rationalismen« hedder det S. 28 i Slægtbogen. (Rør-dam Kirkehist. Sml. III 4. Bd. S. 28) 1811 fik han Rang med Kjøbenhavns Sognepræster som »Højær-værdig«. Han hviler paa Vor Frue Kirkegaard; Mo-numentet er meget medtaget, men en smuk Hængerøn staar derover. Hvad Præstegaarden angaar, fik Ny-holm 1803 Tilladelse til at nedrive et Udhus paa 19 Fag ved den sydlige Side af Gaarden mod igjen at opbygge 6 Fag Hus for Sydenden af Laden og Ud-huslængen, som fra Nord til Syd gik gennem den nuværende Have. Med Aar 1818 blev Vor Frue Kirkegaard nedlagt og afløst af Byens nuværende Kirkegaard. Naar saa endnu erindres, at Kirken 1814 fik Maleriet: »Sandelig siger jeg eder, at en af eder

skal forraade mig«, er dermed alt sagt om Forandringer ved Præstegaard og Kirke i Nyholms Tid. Som Kapellan kom i hans Tid, 1801, Peter Thonbo, som var født 1769 og allerede døde 1806; han udgav en Bibelhistorie, som blev meget kjendt og brugt. Nyholm udgav den Ligtale, han holdt over Thonboe. Efter hans Død nedlagdes Sognekapellianiet, og i Stedet for fik Nyborg ordinerede Kateketer lige til 1860. I den ældre Nyholms Tid var Niels Worm Kateket fra 1813, til han 1816 blev Sognepræst i Flødstrup og efterfulgtes af Johan Hempel fra 1816 til 1829, da han blev Sognepræst i Rødding og Skrave.

Hvad Byen angaar, da udvidedes Fæstningen 1801 med Prins Christians og Prins Karls Bastioner (henholdsvis ved Haandværkerstiftelsen og Industriforeningen) og 1806 plantedes den skjønne Lindealle udenfor Landporten. Nyholm har fungeret ved 2 Henrettelser paa Hjulby Rettersted, idet 16. April 1805 Prangeren Peder Nielsen Buck mistede Livet fordi han havde myrdet Mølleren i Aas Mølle (en Vandmølle i Refsvindinge Sogn) under Indbrud, og Musketer Henrik Bergman, 9. April 1806, fordi han Juleaften 1805 havde myrdet Underofficer Adam Dohr af Garnisonskompagniet. Nyholm var Præst, da Spaniolerne 1814 var her og oplevede, at fra 9—11 August 1808 var Nyborg Fæstning i fremmed Vold, idet General Marquis de la Romana løsrev sig fra den franske Overkommando for med Englændernes Understøttelse at komme tilbage til Spanien med sine Spaniolere. Napoleon, hvis Forbundsfølge Spanien var, havde ladet 16000 spanske Soldater rykke ind i Danmark, Halvdelen i Jylland, Halvdelen paa Fyen. Napoleons Ordre: »Bliv indtil videre« naede Romana her i

Nyborg, og saaledes gik det til, at Spaniolerne var i lang Tid paa Fyen, og Generalen og Generalstaben boede paa »Postgaarden«, mens Soldaterne laa i Garnison i Fæstningen. Da Napoleon satte sin Broder paa Spaniens Trone, og England vilde hjælpe Spanien, sendtes Sendebud til Nyborg med Tilbud om at føre de spanske Tropper hjem paa engelske Skibe. Krigsraadet om dette holdtes i »Kongesalen« paa »Postgaarden«, og Romana bemægtigede sig saa Fæstningen, mens »Spaniolerne« samledes her og udskibedes fra »Øen«. Hestene maatte tildels slaes ned, og Folkemindet kalder endnu de mange, store, smukke, blodrøde Valmuer paa Nyborgegnen for »det spanske Blod«, fordi man satte Forbindelse mellem Hestens Blod og Valmuernes Farvepragt. »Det spanske Batteri« ved Østsiden af Nyborg Fjord opførtes 1808.

Paa Hjemreisen fra Fredsslutningen i Kiel kom Kong Frederik VI til Nyborg. I Kirkebogen fortæller Pastor Nyholm saaledes om Kongens Ophold og Rejse i den strenge Vinter: »20de Januar kom Kongen fra Middelfart, og 21de Jan. Formiddag kom en Ordonans og meldte, at Kongen var udenfor og ønskede at se Kirken, hvor han saa sig om allevegne, syntes ikke vel om, at Kristus paa Korset var nedtaget, hvilket var sket efter afgangne Cancelliraad, Byfoged Becks Ordre. Jeg fulgte ham til Hospitalet, Fattighuset og Borgerskolen. Den 22de Eft. fik jeg Ordre til at sætte Stole, da Kongen om Morgenens vilde bivaane Gudstjenesten 3 S. e. H. 3. Kgr. Han var tilligemed sit Følge i Kirken, lagde 1 Rdlr. i Sølvmønt, ikke grov Courant i hver Tafle, — her gaa 4 Tavler. Jeg blev indbudet til det kongelige Taffel. Kongen bevidnede mig sin Tilfredshed med min

Prædiken og Gudstjenesten. Den af mig indførte Skik at lade Taflerne under Orgelets *Musique angaa*, efter at Prædiken var endt, og jeg nedgaaet af Prædike Stolen, vandt hans Bifald. Søndagen 4. S. e. H. 3 K. hørte han ligeledes Prædiken. Jeg var ved Taflet. Han gav 100 rdlr. Dansk Cour. i hver Tafle. Disse 400 rdlr. blev strax uddelte til de Fattige foruden 80 rdlr, som Følget havde lagt. Tirsd. 1ste Februar rejste Kongen, men maatte ligge over paa Sprogø til Lörd. 5. Februar. Kom til Korsør om Aftenen Kl. 5. Der havde han usselt Leje, ussel Kost og mange Ubequemmeligheder, men han var dog stedse fornøyet. Gud bevare ham, den gode Konge«.

18. *Christopher Nyholm* blev Sognepræst 1825 og til Forskjel fra sin Fader kaldte Folk sidstnævnte »den gamle Præst«, da de bar ganske samme Navn. Var »den gamle Præst« en mærkelig Mand, var Sønnen det ikke mindre. Han var født 1781 i Odden og gik i Roskilde Skole; han var i Hus og Kost hos Stiftsskarpretteren Ingermann, en lille original halv tysk og helt gammel Mand, der sang tyske Psalmer Morgen og Aften og holdt Hest og Vogn, hvormed han aarligt drog Stiftet rundt og indkrævede Mestermandspenge. Nyholm fik Udmærkelse baade til Studenterexamen og Embedsexamen, og hele hans Liv igjennem vedblev »den Livlighed og Iver, hvormed han med sin lyse Forstand og sine dygtige Kundskaber greb alt, hvad der angik Menneskehedens Fremgang og det Vidnesbyrd, den efterlader i Historien«. 1806 blev han Adjunkt i Nykjøbing, F. og havde blandt sine Disciple der Brødrene Hage, Digterne Poul Møller og Christian Winther, I. H. Bredsdorff og Grev Raben. Han boede til Huse hos

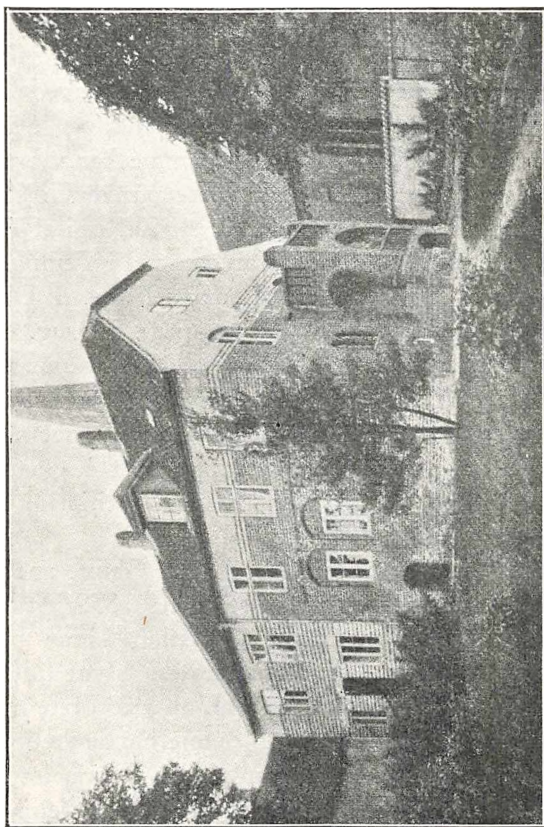
Enkepastorinde Høyberg, hos hvem ogsaa Poul Møller og Chr. Winther var i Huset; hun var Præsteenke fra Frørup og blev senere hans Svigermoder. Tiderne var trange efter Krigen med England, Lønneknapp og Pengenes Værdi synkende, saa han ligesom andre uformuende Embedsmænd maatte bruge Side-Erhverv og underviste privat i Svømning og drev Kornforretning — med skiftende Held. Efter Slaget ved Waterloo kom han med det Troppekorps, for hvilket Prins Frederik af Hessen var Øverstbefalende, til Frankrig som Feltpræst i 3 Aar, men gjorde samtidig Udflugter til Nord-Italien, Schweiz, Syd-Tyskland og Belgien. Om hans Bedrift: at redde en Soldat fra at drukne i Schieldeflodens rivende Strøm berettes: Nyholm kom i fuld Ornat til Gudstjenesteplassen, hørte Soldatens Skrig, kastede uden Betænkning sin Præstekjole og sprang i Vandet og reddede med megen Anstrengelse Soldaten. Og da han atter havde iført sig Ornat, ilede han til Pladsen og forrettede Gudstjenesten. Alle kappedes om at vise den brave Mand deres Erkjendtlighed. Officererne ved Hjelpekorpset bevarede Minde om 30te April 1818 ved at sende ham en Sølv-sukkerskaal. Blandt Frimurerne indtog han en anset Stilling, og de gjorde ham til Æresmedlem af den den franske Loge, og Kong Frederik VI gav ham Medaillen for ædel Daad; den overrakte af selve Prinsen«. Kort efter Hjemkomsten blev han Sognepræst for Helsing og Valby i Nordsjælland i 7 Aar. Han har selv skrevet i Liber Daticus: »Gid jeg var vedbleven paa hint skønne Sted mellem den godmodige og elskelige Menighed; men Omhu for en talrig Børneflok kaldte mig hid. Men desværre, da mine Sønner skulde til at besøge den lærde Skole,

blev denne tværtimod Menighedens almene Ønske nedlagt«. Han stod i Yndest hos Fyens Guvernør, den senere Kong Chr. VIII og baade denne og efter ham Frederik VII som Guvernør besøgte gjentagne Gange »Præstens Vænge«, som Nyholm med sin Sans for Natur og Skjønhed 1840—42 omskabte fra et moseagtig Buskads- og Skov-Parti til en yndig Lystpark med mange sjældne sydlandske Træer og Blomster. I de samme 3 Aar var han Formand for det »Forskjønnelsesselskab«, han stiftede, og som fik lavet et Anlæg i Teglværksskoven, hvorved der ogsaa gaves Stød til Anlægene ved Juelsbjerg og Holckenhavn. Nyholm var saa ivrig for disse Ting, at han lod sin Vogn holde ved søndre Indgangsdør til Kirken, og lige saa snart sidste Psalme ved Gudstjenesten var endt, sad han i Vognen, og Kirkegængerne saa ham kjøre rask afsted til Præstevænget; selv som en højtbedaget Mand vedblev han at forskjønne den ved nye Udsigter gennem Skov og over Marker, dels til Storebelt, dels til den venlige Nyborg By. 1819 havde han indgaaet Ægteskab med Jakobine Kristjane Høyberg; hun var aandrig og musikalsk og Ægtefællerne gjorde Hjemmet til et gjæstfrit Arnested for Intelligens, Munterhed og Vid. Han var Ven af Frihed, Fremskridt og Skolevæsen og af et ivrigt, hæftigt Temperament; men efter hendes Død 1851 tog Aarene stærkt paa den livsglade Mand, han fik tiltagende Astma, et let Anfald af Apoplexi, og som hans Søn, Justitiarius Nyholm skriver, »han holdt 1856 sit 50-aarige Embedsjubilæum under megen Deltagelse fra Land og By, men »Gnisten« manglede, og Døden var ham en Befrielse, da han 22de Januar 1859 om Morgen fandtes stille hensovet«. Han hviler ved sin

Hustrues Side paa Byens Kirkegaard under en Hængeask, han selv har plantet, i Kirkegaardens nordøstre Afdeling.

Som Kateket efter Hempel kom 1829 Karl Ludvig Sten, der 1834 blev Præst i Svendborg og da efterfulgtes af Henrik Posselt, indtil han 1841 blev Sognepræst i Holeby. Hans Eftermand var Karl Vilhelm Hundrup, som blev gift med en af Nyholms Døtre Sofie Beate Jakobine, 1848 kort efter, at han var bleven Sognepræst i Vester Vedsted. Den næste Kateket var Søn af Professor, Dr. theol. Jens Møller i Kjøbenhavn. Han kom 1848 som Enkemand, men blev endnu samme Aar gift med en svensk Dame, Karoline Gustafva Borgstrøm, fra Malmø. I Sommeren 1853 beskikkedes han til Sognepræst i Olsker, og saa fik Nyborg sin sidste Kateket i Johan Karl Vilhelm Tolstrup, en af de betydeligste Præster, Nyborg har haft i forrige Aarhundrede, ganske særlig bekjendt for sin skjønne Sangstemme. En Lægmands Vidnesbyrd herom: »Hans Sangkunst var vidunderlig. Første Gang jeg hørte ham messe for Alteret, blev jeg aldeles consterneret. Det var, som om Kirkepillerne dirrede samtidig med at jeg følte en Aabenbaring af Sangskjønhed. Han var en velproportioneret Kæmpeskikkelse, og hans Bryst rummede en mægtig Ræsonnantsbund. Da han senere blev Præst ved Roskilde Domkirke, forekom dette mig som noget selvfølgelig; han og Domkirken var som skabte for hinanden. Det blev sagt, at han havde studeret Sangkunst i Paris, hvor der ved Operaen var bleven budt ham en enorm stor Gage, men han vilde blive sit Kald som Præst tro. Jeg mindes, at han skjult oppe ved Orgelet i Nyborg Kirke udførte nogle Sange, da Studentersangforeningen drog om-

kring og sang for at tilvejebringe Midler til en Foreningsbygning, og jeg husker Studenternes Forbavelse og Begejstring«. Fra 1ste Juni 1860 gik Tolstrup

Nyborg Præstegaard fra Haven.

over til at blive den første residerende Kapellan i det nyoprettede Kapellani og 1866 blev han 1ste Res. Kap. ved Roskilde Domkirke. Han døde i Carlsbad 1886 i sit 67de Aar.

I den yngre Nyholms Tid blev Kirken restaureret 1834; hvor pietetsløst og barbarisk i Forhold til Kirkens Skjønhed og historiske Minder dette skete forstod man ikke den Gang, saa lidt som ved endnu en Restaurering i hans Tid 1858. Men 1834 fik Kirken dog den nuværende Altertavle af C. F. Eckersberg, og det var et stort Fremskridt. Sølauget skænkede samtidig det Skib, som hænger i søndre Gang, og 1847 fik Kirken det udmærkede Taarn-Ur; samme Aar anbragtes ogsaa den nuværende Kugle paa Kirketaarnets Fløjstang. Inde i Kirken kom to Prydelser til: 1850 Kopi af Thorvaldsens Basrelief: Jesus 12 Aar gammel i Templet og 1852 Maleriet: Kristus i Gethsemane Have. I Decbr. 1857 toges Kirkens første Varmeapparat i Brug.

Præstegaardshaven var jo kun lille i Nyholms Tid; derfor tog han sig saa meget af »Præstens Vænge«. Men det er ham, som har plantet Acacietræerne og Valdnøddetræet i Haven og Lindetræet i Gaarden, alle omtrent fra 1830 Tiden, mente Justitiarius Nyholm ved sit Besøg 1909.

Nyholm var som Sjælesørger to Gange med til Henrettelser af Slaver paa Østerøen: 1835 Andreas Scherr og 1838 Hans Peter Christian Lind; begge havde myrdet en af deres Kammerater. Hvor lidt Anledning der skulde til, kan ses af, at den første havde ihjelstukket en Medslave, fordi denne havde bebrejdet ham, hvad sandt var, at han havde frastjaalet ham 24 Flintesten til Værdi 24 Skilling; altsaa 2 Menneskeliv for 24 Skilling. Det var de sidste Henrettelser ved Nyborg. Men en lignende Begivenhed som maa have sat Præstefamilien stærkt i Røre ligesom hele Nyborg, var Henrettelsen 28. Novbr. 1828 af Studenten Petri Klaudi Ferdinand Emil Worm, som myr-

dede Litteraten Tønder i Kjøbenhavn. Nyholm havde konfirmeret ham. Worms Fader, som var Kjøbmand i Nyborg, oplevede ikke Rædselen og Skændselen, da han var død 11 Maaneder forud, men Worms Moder, en Præstedatter fra Herslev-Gjevninge, oplevede at miste sin Førstefødte paa den Maade.

1842 fik Byen oprettet en Realskole i Gaarden paa Hjørnet af Kongegade og Slotsgade, og samme Aar fik 3die Jægerkorps Garnison i Nyborg, det som udmærkede sig i den første slesvigske Krig. Major von Münnich var en af Heltene fra 1848—50, og den Sølvpokal, Byen skænkede ham Aarsdagen efter Istedslaget, staar siden 1911 til hans Minde i Kirken.

Ved Opførelsen af Gasværket 1855 fik Byen nye Belysningsforhold, og med Postvæsenets Omordning 1856 forøget Forbindelse med Hovedstaden baade ved Rejser og ved Brevveksling. Allerede i et af Nyholms første Præsteaar oplevede man her den nye Befordring tilsøs ved Damp. 11te Juni 1828 gik nemlig Postdampskibet »Mercurius« første Gang over Storebelt; nu — 1856 nedlagdes det forenede Færgelaug, og i Stedet overtog det kgl. Postvæsen Befordringen over Beltet, saa Dampskib begyndte at gaa to Gange daglig mellem Nyborg og Korsør.

Med de følgende Præster komme vi Nutiden saa nær ind paa Livet, at Skildringen afkortes.

19. *Christian Gotfred Schaper* var født 1808 i Kjøbenhavn og gift med Emilie Henriette Charlotte Lassen, Datter af Geheimeconferentsraad C. F. Lassen. Schapers Moder var en Datter af den bekjendte Arkitekt Harsdorff. Schaper havde i sin Tid været Huslærer hos Sognepræsten, Psalmedigteren Caspar Johannes Boye, da i Søllerød; selv var han Sognepræst

i Præstø, før han kom til Nyborg. Schaper døde 3die Septbr. 1870, hans Hustru 1¹/₂ Aar senere, deres Hvilested paa Byens Kirkegaard er ikke langt fra den yngre Nyholms. Tolstrup var Pastor Schapers første Medarbejder i Byen. Efter Tolstrup blev Grundtvigianeren Morten Thomsen Lange Res. Kap. 1866. Han havde været Sognepræst i Rylskov i Sønderjylland siden 1862, men blev afsat 1864 af Prøjserne, og han var svagelig af Helbred, saa han fik ingen lang Virksomhed, men døde Sommeren 1875.

Med Nyborg Kirke skete der intet særligt før lige mod Slutningen af Schapers Embedstid, da de indledende Skridt blev gjort til den grundige Restauration, som fandt Sted 1870—71, ved hvilken de skrøbelige Tilbygninger i Nord og Syd fjernedes og Kirken fik den ydre Skikkelse, i hvilken den nu fremtræder. Men Schaper døde, medens dette store Arbejde stod paa.

Hvad Præstegaarden angaar, ombyggede han hele den øverste Del af Huset, saa at nuværende 1ste Sal og Loftslejligheden er hovedsagelig hans Værk. Den Ladebygning, som i Nyholmernes Tid gik lige fra »Kapellanboligen« i østlig Retning i omtr. 10 Alens Længde, hvorfra den fortsattes i sydlig Retning lige ned til Rosenbækken, lavede Schaper delvis om til et Maleratelier for en af hans Døtre.

1861 blev den gamle Kirkegaardsmur mellem Vor Frue Kirkegaard og Kirkegade nedbrudt og erstattet af det Jerngitter, som endnu findes der. 1863 indviedes Byens nuværende Raadhus, 1865 Jernbanen til Odense-Strib, og med Fæstningens Nedlæggelse 1869 begyndte Sløjfningen af de nordlige Fæstningsværker, saa nu kunde Byen voxe udefter. Det ældste Ny-

borg voxede op omkring Slottet, det middelalderlige Nyborg op omkring Kirken, det nye Nyborg ud over Voldene i 3 Hovedretninger: mod Knudshoved, mod Dyrehaven og mod Christianslund.

Sparsomt har det været med kirkelige Begivenheder i Nyborg, endsige da med kirkelige Rørelser ud fra Nyborg; men 1860 bragte virkelig en kirkelig Oplevelse, som udgaaende fra Nyborg fik Betydning for hele Danmark og dansk Kirke- og Missions-Liv.

Det danske Missions-selskab havde trods dets ædle Formaal og højt ansete dygtige Formænd hidtil kun holdt Møder paa enkelte vakte Egne, særligt i »det hellige Land« paa Sjælland. Men 1860 vovede man at indbyde til Nyborg et almindeligt, hele Landet omfattende, Møde for Hedningemissionen. I Indbydelsen hedder det: »Menigheden er paa flere Steder vaagnet, og Sagen bæres nu ikke alene af Præsterne, men ogsaa af den troende Menighed. Den Tanke trænger sig mere og mere frem, at Herrens Time til at kalde den danske Menighed til Deltagelse i Missionsarbejdet paa Hedningemarken er nær forestaaende. Hvor glædeligt dette nu end er, saa vil det dog føles og erkjendes, at de Kræfter, som hidtil have tjent Missions-sagen, have virket meget spredte og isolerede, og at en organisk Enhed savnes. Det er i Følelsen af dette Savn, at undertegnede herved indbyde Missionsens Venner i Danmark til et Møde i Nyborg 13—14 Juni 1860. Det vil da være Formaalet for vor Sammenkomst først og fremmest ved en kirkelig Missionsfest at forenes i Bøn til Menighedens Herre om Velsignelse over vor broderlige Samvirken til Missionens Fremme her i vort Fædreland; dernæst at bidrage til, at de spredte Kræfter samles til fælles

Virksomhed for Sagen; i Forening med Missions-
selskabets Bestyrelse at overveje, hvad der for Tiden
især bør gjøres, samt aftale større aarlige Missions-
møder; og endelig at vi ved den Beaandelse, som
Samfundet i Herren giver og berigede ved den gjen-
sidige Udvexling af Meninger og Erfaringer kunne
vende styrkede hjem til kraftigere Virken for Sagen
hver i sin Kreds. Saaledes anbefales denne Sag til
Missionsvenners kjærlige Deltagelse og Forbøn. (I
det følgende er »Sp.« = Sognepræst).

J. S. Brandt, E. Mau, Schaper, Carl Tolstrup,
Sp. i Ollerup. Sp. i Skjellerup. Sp. i Nyborg. Catechet i Nyborg.

Dr. Viborg, C. F. Kisbye, L. B. Leth, H. Agerbek,
Sp. i Rynkeby. Sp. i Aunslev. Sp. i Horne. Sp. i Østerhæsinge.

Regoli, C. Krohn, H. Fønss, H. H. Wolff,
Sp. i Oure. Sp. i Vesteraaby. Sp. til Middelfart. Kjøbmand i Nyborg.

Kalkar, N. G. Blædel, C. F. Rønne,
Sp. i Gladsaxe. Sp. til Garnisons Kirke. Sp. i Høve (paa Sjælland).

A. H. Blume, N. K. Bechmann, J. C. Schmidt,
Sp. i Errindlev Sp. i Fuglse Sp. for Tyrsted og Uth
(paa Laaland). (paa Laaland). (ved Horsens).

Høeh-Guldberg, E. Boesen, J. Vahl, B. C. Bøggild,
Provst, Sp. for Væhr Res. Kap., pers. Kap. i Jetsmark Sp. for Vammen
(ved Horsens). Horsens. (Vendsyssel). (ved Viborg).

J. M. L. Hjort, C. C. Boisen, R. J. Baggesen,
Res. Kap., Kolding. Provst, Sp., Fredericia. Sp., Harte (ved Kolding).

Krebs, L. Rasmussen. R. Lund,
Sp., Koldby (Samsø). Kjøbmand, Samsø. Farver, Samsø.

Hele Bestyrelsen for det danske Missions-selskab
»erklærede sin Beredvillighed til at tage Del i For-
samlingen med megen Glæde«, nemlig: Dr. Rørdam,

Bloch, J. H. Paulli, F. Hammerich, N. G. Blædel, Rønne, Rasbech, Holm, J. M. Schmidt, Gøricke, A. G. Fich. Drivhjulet i det Hele var Pastor Mau i Skjellerup ved Nyborg.

Det blev en Begivenhed 13.—14. Juni 1860. Forhandlingerne skulde have fundet Sted i Raadhussalen, men det viste sig strax, at den var altfor lille til de mange Gjæster indenfor Nyborgs Volde. Saa tyede man til Landportens store Exercerhus, som saaledes den Dag saa sig opfyldt af en anden Slags Stridsmænd end sædvanlig. »Guds Menighed syng for vor Skaber i Løn« blev sunget, og saa bad og talte Pastor Mau; denne som de andre Taler er værd at læse den Dag i Dag, thi Missionsild brænder i dem endnu; det Hele findes i Dansk Missionsblad for Juni og Juli 1860. Da Missionselskabets Formand, Dr. Rørdam fra Hammer, ikke ønskede at være Dirigent, valgtes Pastor Blume fra Errindlev til at lede Mødet. Og det blev en Forhandling, der slog Gnister. Mødet varede i over 5 Timer og sluttedes af Pastor Tolstrup. Det var dejligt, om her kunde gives et Uddrag af de gode Ord, der faldt, ja, som Regn af det Høje baade over Kirke=Ageren og Missions=Ageren og Hjerte=Agrene, men her, hvor det er Nyborg Præstegaards Beboere og Nyborgs Kirketjenere, der berettes om, maa vi nøjes med Prøver paa, hvad der saaledes fra Nyborg selv blev ydet til at tænde Missionsilden i Danmark.

Pastor Tolstrup sagde, da han sluttede Forhandlingsmødet: »Vi have været hjertensglade mange her i Nyborg, over at I skulde komme til os fjern og nær fra. Vi have hilset disse Dage som Besøgelens Dage i god Forstand. Kjærligheden har vist god

Villie til at efterkomme Ordet: »Glemmer ikke Gjæstfrihed«; der var den Følelse hos os, at vi skulde herbergere Brødre, der kom med gode Gaver til os, med Fadervor og Guds Fred i Jesu Navn. Men tydeligst var Kjærligheden i Glæden over at skulle lægge Hjerter mod Hjerter med eder i den himmelske Kjærlighed, i hans store Sag, i hvem al Kjærlighed er fuldkommet. Ville I nu spørge: »Ere I da mange paa dette Sted, der have givet Eders Hjerter hen i Jesu Kjærlighed?« Da svarer jeg: »Om Herren og Livet i ham samle sig altid kun de faa. Men, Venner og Brødre! det skal i det mindste være Eders Glæde iblandt os, og det Haab, I tage med, at der ogsaa her ere dem, der i Sandhed have begyndt at tage omend kun et lidet Kors daglig op i Herrens Navn og følge ham efter. Ikke sandt! I ville kjendes ved os for saadan Begyndelses Skyld kjendes ved det Haandslag og den Hjertehilsen, vi byde Eder i Vor Herres Jesu Christi Navn. Ja, vort Møde her tør vi vel i bedste Forstand kalde et Fredsmøde. Thi vel har her været ogsaa en Aandens Kamp, et aandeligt Ordskifte; men det gjaldt dog kun Freden, dette at blive stærke med hverandre til at vinde Sejr over den fælles Fjende. Herrens Strid forener Hjerterne. Har vi ikke Tro og Haab til vort fælles Løsen, og ere vi ikke forbundne ved hans Blod? Blodet forbinder. Vi sige dette om det urene besmittede Blod, der ruller i vore Aarer, og hvoraf hver Draabe bærer Syndens Gift i sig. Mon der da ikke skulde være Kraft til at forbinde i Jesu Blod, hvormed han tvætter sin Brud ren fra Hovedisse til Fodsaale. Blodet forbinder. Derfor staa vi her, ukjendte efter Kjødets, velkjendte i Herren efter Aanden. Blodet forbinder.

Brødre, lad os i denne Time aandeligt bøje Knæ med hverandre og opløfte vore Hjerter til Gud og sige: »Herre, vor Gud! Fader, Søn og Helligaand! stor og ubegribelig i Visdom og Raad, men størst og ubegribeligst i Kjærlighed! lad dit Ansigt lyse over os og vær os en naadig Gud med Glæde nu og i al Evighed! Velsign din hellige og almindelige Kirke i alle Lande, lad der altid blive flere og flere, der bekynde dit hellige Navn i Aand og Sandhed! Velsign dem, der sidde i Dødens Mørke og Skygge, saa Stjernen fra Bethlehem maa opgaa over dem og de høre Englebudskabet: »Eder er en Frelser født«. Og lad Herre! vort Værk i disse Dage være et saadant, at Du vil og kan kjendes ved det, lad den Trang og Længsel opfyldes, der idag saa ofte er udtalt, at du vil sende os Mænd, udrustede med din Aand og Kraft, der kunde gaa som Vidner om din usigelige Naade og Forbarmelse ud iblandt dem, for hvem den endnu er tilhyllet, og at det maa tjene til Sjæles Frelse og Fred. Velsign det Land, hvor vor Vugge stod, med dets Konge og Folk! modtag vor Tak for, at vi dér tør tjene dig uden Menneskefrygt i vore Hjerter — ak, om end kun fattige Kjærlighed. Ja, giv os, Herre vor Gud! Fred i Jesu Navn, Fred i Liv og Fred i Død, derom bede vi dig, derom bønfalde vi dig.

Her staa vi nu i Flok og Rad
om dig, vort skønne Hjerteblad;
Ak, hjælp, at vi og alle maa
i Himlen om din Throne staa!

I Jesu Navn Amen!

Dagen efter, Torsd. d. 14de, var der henimod 2000 samlede til Missionsgudstjeneste i Kirken Kl. 10. Tol-

strup messede Pintsekollekten og Sognepræst Schaper indledede med Tale over Math. 9,35–38, idet han i hjertelige Ord viste, at Jesus endnu gjorde de samme Gjerninger, som dem, Matthæus beretter om, og at der endnu var den samme Trang til Arbejdere som da. Han sluttede med at nedbede Guds Naade og Velsignelse over Arbejdet for Missions sagen. Og saa lød Sangen med Aand og Kraft, som under hele Mødet; denne Gang var det: »Rejs op dit Hoved, al Kristenhed«! Vi, som er vant til de 1000 Møder, forstaar simpelthen ikke, hvad det Møde betød for dansk Kirkeliv og for Hedningemissionens Fremvæxt. Det gik som en Bølge over det hele Land, den Bølge, der siden ikke er standset, men har baaret Herrens Sag frem sejrende og for at sejre.

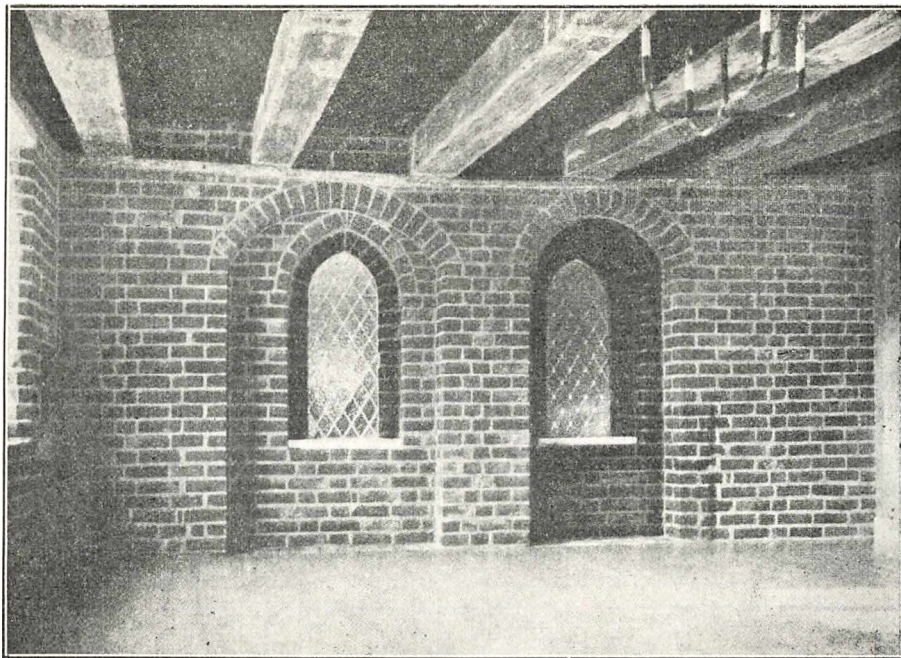
Og i disse minderige Junidage 1860 var Nyborg Præstegaard midt i Centrum af Bevægelsen.

20. *Bernt Christopher Wilkens Hjort* blev næst Peder Schonning den Mand, som længst beklædte Nyborg Sognepræstembede, og i Henhold til de nye Præstelove vil ingen kunne komme til at gøre dem denne Aldersrang stridig. Han var Sønsøn af Biskop Hjort i Ribe († 1818), og hans Fader var Præst i Jylland; selv begyndte han 1859 sin Præstegerning som Sognepræst i Lyksborg og var derefter Sognepræst ved Michaelis Kirke i Byen Slesvig fra 20. Februar 1863 af, men allerede 14 Maaneder efter afsatte Prøjerne ham. Hele sit Liv bevarede han en varm Kjærlighed til Sønderjylland. Efter i nogle Aar at have været Res. Kap. i Asminderød blev han 1870 Sognepræst i Nyborg, tog paa Grund af Skrøbelighed Afsked med Udgangen af 1907, og døde i Decbr. 1911, godt 81 Aar gl. Han naaede saaledes ikke at

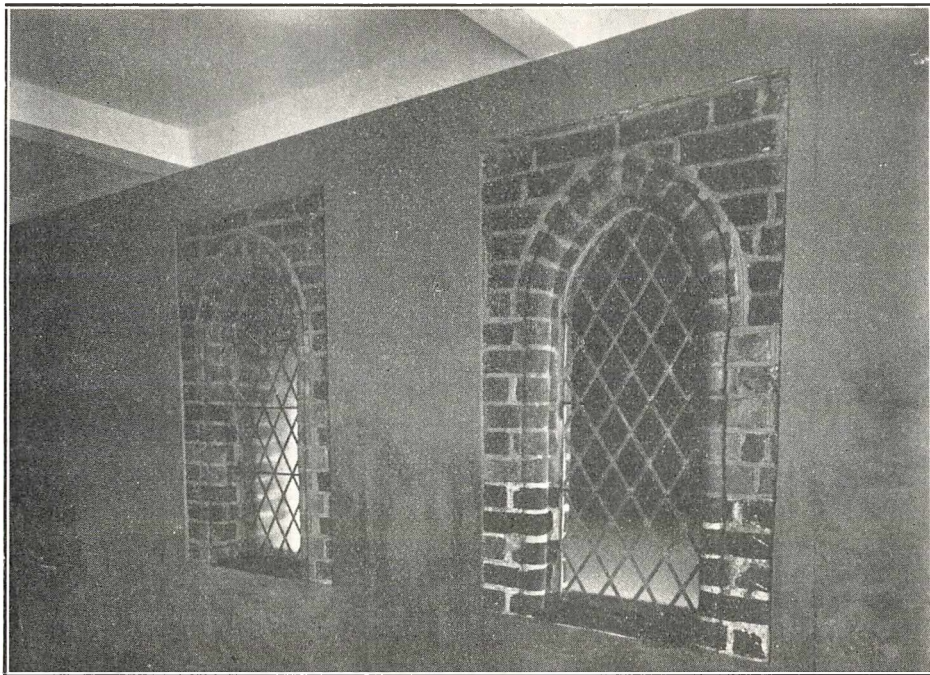
blive Jubellærer, men derimod naaede han endnu i Nyborg Præstegaard at holde Guldbryllup med sin Hustru Anna Sophie Mathilde Jacobsen, just 3die Dagen før han tog sin Afsked, 29. Decbr. 1907. Fru Hjort døde i Kjøbenhavn 1919. Han var Provst i Vinding-Gudme Herreder og ivrig til at sætte humane og almenkristelige Foretagender i Gang: Menigheds-hjemmet, Teknisk Skole, Diakonskole, Epiletikerhjemmet m. m. Han var Formand i Stefansforeningen og i Fyens Stiftskonvent, og foruden lærerige Artikler om Sprogforhold og Kirkeforhold i Sønderjylland skrev han Livsbilleder af to af sine Præstevener: Svogeren Jens Krog i Kjerteminde (1880) og Nic. Blædel ved Kjøbenhavns Garnisonskirke (1881),

I Hjorts Tid var Præstegaarden et selskabeligt Sted, der foruden Byens Familier saa mange tilrejsende, Videnskabsmænd, Militære, Kunstnere inden Vægge. Det var et af Hjorts første Aar, at Professor theol. H. N. Clausen snublede og faldt nogle Skridt nedad den rundt svingende Hovedtrappes smalle Trin, hvilket gav Anledning til, at Hovedtrappen fik sin nuværende behagelige og fareløse Form. Hjort omdannede 1892 øverste Etages Forbindelse med »Kapellanboligen«, saa der indrettedes en Elevator ved Hejseværk lige fra 1ste Sal ned til Gaden; og han fjernede Udbygningerne mod Øst, saa Haven blev meget udvidet ved Tillæg af disse Bygningers Grundflade; medens den før kun var et mindre skjoldformet Stykke Øst for Bygningerne, gik den nu lige fra disse helt ned mod Skippergade.

Et Aarstid efter sin Indsættelse fik han den Glæde at prædike ved Kirkens Gjenindvielse 17. Decbr. 1871 ved Biskop Engelstoft. 1876 fik Kirken dens nu

Den gamle Stues vestre Væg.

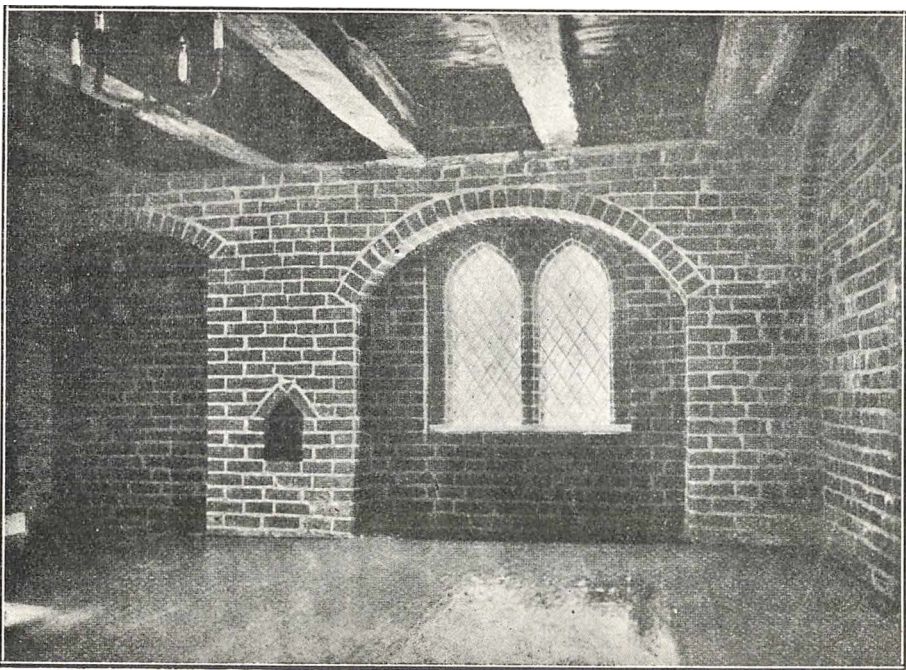
Vinduerne i Muren mellem de to Stuer.

værende Marmorfont, saa den indviede Hjort, og samme Aar fik Kirken Billedet: Kristi Nedtagelse af Korset. 1887 skænkedes Skibet »Nordskov«, og 1896 skaffede Provst Hjort Kirken Glasmalerierne i Højskorets Østende.

Foruden Lange, som var der ved hans Tiltrædelse, samarbejdede Hjort med 3 Res. Kapellaner: 1875–80 Chr. Sørensen, der døde som Sognepræst ved Garnisonskirken i Kjøbenhavn; 1880–91 Fr. Skouboe, der døde som Seminarieforsøger i Skaarup, og siden 1891 N. V. Ravn.

I Hjorts Tid blev den gamle Latinskole Nord for Kirken nedbrudt, og Kirkens Omgivelser forvandlede til et venligt Anlæg med Bænke til Hvilested, og Assistenskirkegaarden udvidedes 1880 indad mod Byen ved at Dele af de gamle Fæstningsvolde og Grave lagdes til, saa den fik sin nuværende Form; Lighuset og Graverboligen byggedes, og 1874 afsløredes Mindestenen over de faldne Krigere. 1875 opførtes Skolebygningen i Nørrevoldgade, og 1887 Realskolebygningen, og Provst Hjort med hans virksomme Natur var Sjælen i alt dette, ligesom det var ham, som fik rejst den nye Kirke i Hjulby. Grunden blev skænket frit, Kirken med Inventarium kostede 24000 Kr. Som Gaver skænkede Frøknerne Worm Kristus-Figuren paa Alteret (efter Thorvaldsen); Prædikestolen, Døbefonten, Alterstagerne og de hellige Alterkar var Gaver fra andre. Kirken blev indviet 17de Juni 1883 af Biskop Engelstoft.

Efter Provst Hjorts Afgang og Fraflyttelse fra Præstegaarden blev denne restaureret 1908, og da den gamle »Kapellanbolig« derved blev fjernet, var det, man fandt alt det middelalderlige, som nu staar under Nationalmusæets Beskyttelse og ikke mere maa laves om. Det

Den gamle Stues østre Væg.

er jo mere end 500-aarige Minder, disse Vægge og Bjælker fortælle om, Minder, som ikke alene vedrøre Præstegaardens Historie, men gjenkalde Minder fra Danmarks egen Historie og glimtvis fra den danske Kirkes Historie. Og nu er den kjendt af Tusinder, ikke mindst siden Nyborg fra 1913 blev et kirkeligt Centrum for hele Landet ved Møderne paa Nyborg Strand. Strax efter Restaureringen 1908 blev den forevist for c. 1400 fra Byen og dens Omegn; ved første Præstekonemøde gjæstedes den af 106 Præstehustruer en Aften. Næppe har nogen anden Præstegaard det Minde! Nyborg Præstegaard er vel kjendt blandt Smaafolkene i Hovedstaden, thi Kjøbenhavnerdrenge i Hundredvis har set den, naar de laa i Sommerlejr paa Knudshoved, og Akademikere fra alle Nordens Lande har gjæstet den ved Studentermøder. Georgs Stage-Drenge og Spejdere troppede op med fuld Musik for at gjæste den, og Vaabenbrødre, Presserepresentanter, Arkitekter og Haandværkerforeninger har vandret under de gamle Bjælker i den middelalderlige Stue. Paa ikke mindre end 36 Sprog har Mindebogen kjønne Udtalelser om de Tanker, der uvilkaarligt fremkaldes ved at færdes i Danmarks, ja sikkert hele Nordens ældste Præstegaard. Her gjen gives nogle af de mest typiske.

Naar alt er stille i den gamle Stue,
da lyt til denne vemodsfyldte Lyd
af de henfarne Slægters Sorg og Fryd,
hvis Efterklang end bølger under Bue.

Du hører gamle, fromme Præsters Bøn,
Du lytter til den Strid, som her blev kæmpet,
til Aandens Trøst, naar Tvivlen blev neddæmpet,
til Hjerters Tak, til Angstens Suk i Løn.

Aarhundreder stod disse Mure røde,
de gjemme paa saa mange Slægters Ord.
Der vilde tone frem et mægtigt Kor,
om deres Raab fra Stenene gjenløde.

Dog er det samme Kamp og samme Vaaben
og samme Tvivl og samme Sorg og Savn,
og det er samme Trøst og samme Haaben
fra Tiden hen mod Evighedens Favn.

Stiftsprovst Lützhøft. 1910.

Og jeg saa, og se
de Præster, som gik i denne Stue,
og bad til Gud om at give dem et Ord at tale,
de skiftede, som Slægterne skifted;
og de Præstebørn, som legede deres Barneleg,
og hvis Stemmer gav Gjenlyd her,
ogsaa de skiftede;
men Murene var de samme,
og Loftsbjælkerne var de samme,
og Ordet, som Gud gav sin Tjener at tale,
var det samme;
Det var Ordet om Syndernes Forladelse.

Olfert Ricard. 1913.

Semper ardentem laboremus pro patria.
(∴ lad os altid arbejde ivrigt for Fædrelandet).

Carl Jacobsen, Carlsberg. 1909.

Tidt i Østens Palmelunde laa jeg,
mange stolte, skønne Templer saa jeg,
Nyborg Præstegaard dog bærer Kransen,
dette mener da

Niels Peter Hansen,
Missionær i Indien; 1910.

Naar kyndige Hænder kan faa saa meget skjønt ud af
en gammel, skrøbelig Bygning, er der ogsaa Haab om, at
Gud kan faa noget skjønt ud af os gamle Syndere, naar vi
kun give os ind under hans stærke Hænder.

Stiftsprovst Helweg Larsen. 1909.

Præsens imperfectum, perfectum futurum.
(o: det nærværende er ufuldkommet,
det tilkommende fuldkommet).

Overbibliotekar H. O. Lange. 1912.

Gjenskabt det gamle Præstehus staar, —
nye Slægter gennem det gaar,
stirrer paa Kamre og Stuer og Sale.
Faa kun hører, hvor Stenene tale.
Jeg sad og lytted en liden Stund,
de gamle Mursten fik Mæle og Mund;
de hviskede til mig, hvad her jeg skriver:
Tjenerne skifter, Tjenesten bliver.
Jeg sad og lytted, da steg i Løn
til Tjenestens Herre en inderlig Bøn:
Tak, at du undte os den Glæde
at træde ind i Tjenernes Kjæde;
du signe ham, som fra Stuen her,
nu i vor Slægt dit Budskab bær,
du lade bestandig i Naade herinde
troende Præster et Hjemsted finde.

Biskop Ludwigs. 1916.

Nathan Söderblom medtager från kort besök
rika och vackra minnen från Margaretha den stores
prästgård och kyrka. Guds Frid!

Anna Söderblom, f. Forsell. 1919.

I hela Finland finnes ej ens hälften så mycket
byggnadskonst som det finnes redan blott paa Fyen.

Sune Maconi, Arkitekt, Helsingfors. 1912.

Att blifva förflyttad 500 år tillbaka i tiden är
alltför mycken älskvärdighet.

Kjellin, Arkitekt, Stockholm. 1914.

tiki'kama — takungnigkama — tupigutsagtitolar-
panga.*)

(o: Jeg kom — jeg saa — det vandt mig [nemlig

det 500 Aar gamle Hus]: *) egenlig: det fik mig til til at falde paa Halen af Forbavselse!)

Ostermann, Præst i Grønland. 1911.

Sogt er tad, sum gamalt er. (Varigt er det, som er gammelt).

Provstinde Sørensen, Færøerne. 1917.

Gid alle Skillevægge maa falde, og det under Kalken skjulte mere og mere maa træde frem! ut omnes unum! (∴ paa det de alle maa være ét).

Johannes Jørgensen. 1911.

Efter at have været i Nøddebo Præstegaard ved Nytaarstid, har jeg nu haft den Glæde at besøge Nyborg Præstegaard ved Sommertid og beskuet dens rige Erindringer fra Middelalderens stærke Tider.

Prof. Henrik Scharling. 1917.

Armo ja Rauha (∴ Naade og Fred).

Mathilda Wrede. 1922.

Vi lever paa henfarne Slægters Arbejde og fortsætter det bedste af deres Værk.

Minister J. C. Christensen. 1920.

Med Tak for Marquarti Stue og Holbergs Gjæsteværelse.

Prof. Vilh. Andersen. 1911.

Ofte skjuler der sig Skatte under en Overflade, som intet synes værd. Jeg har set det i Mennesker og ser det nu her i denne gamle Præstegaard.

Joh. Munck, Møldrup. 1916.

»Kristus løser først Lænker — siden Gaader«.

C. Skovgaard-Petersen. 1912.

»Kirken den er et gammelt Hus, staar om end Taarnene falde«. —
Det lader til, at det samme gjælder om Præstegaarden.

Frederik Zeuthen (Stiftsprovst). 1909.

Misunder alle, der kan arbejde og studere i denne
herlige, genfundne Stue med henfarne Tidets Spor
rundt om! Gid den var min.

Laura Kieler. 1909.

En Ungdomsarbejder maa have Forstaaelse af det
gamle grundmurede; thi ellers kan han ikke se Frem-
tiden med Haab imøde.

Osc. o' Neil Oxholm. 1910.

Det afgørende er ikke Gerningens Art, men den
Aand, hvori den udføres.

C. C. Holstein, Holsteinborg. 1911.

Libertate et justitia (☺: ved Frihed og Retfærdighed).

Med inderlig Glæde over den Forskønnelse, mit
kære, gamle Fædrehjem i dets genfødte, i mine For-
ældres og mine Bedsteforældres Tid uanede Skikkelse
har undergaaet.

9. Juli 1909 i mit Fødehjem

C. V. Nyholm,
Justitiarius i Højesteret.

Summa:

Jeg skued saa mangen Præstegaard,
men aldrig dog en som denne;
tænk! her har den staaet 500 Aar,
før vi fik den rigtig at kjende!

T. Løgstrup.

AVNSLEV KIRKE.

Ved *Albert Thomsen.*

Avnsløv Kirke ligger et lille Stykke Vest for Byen i en Lavning lidt Syd for Hovedlandevejen til Odense.

Denne mærkelige Beliggenhed — ikke i nogen af Sognebyerne og nærmest i et Hjørne af det store Sogn — har allerede i ældgammel Tid givet Anledning til, at der dannede sig Sagn om Kirkens Opførelse.

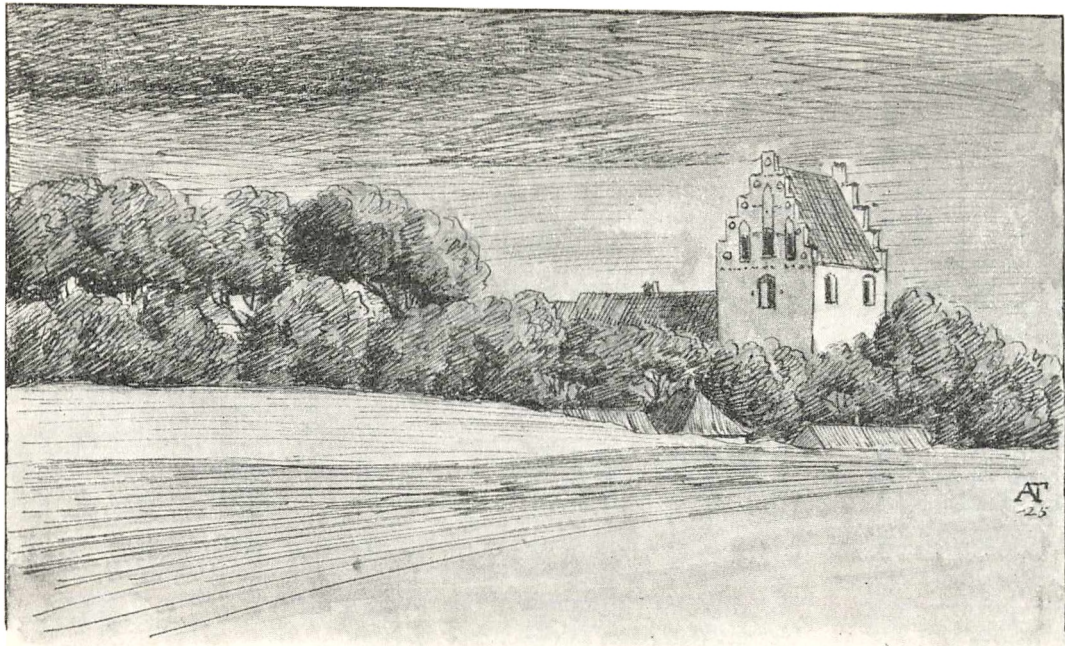
1623 fortæller Præsten Daniel Køhler saaledes¹:

„Om Avnsleff Kirke siger de gamle epter deris fædris beretning, at Fundamentet dertill er første gang lagt ved Peder Hindtzens Gaard hos Kragis Høy. Men derefterhaanden bortførd om Natte Tiider till det sted, paa hvilket Kirchen nu staaer“.

Og endnu den Dag i Dag fortæller Folk det gamle Sagn om Kirkens Opførelse:

Bymændene havde besluttet at bygge Kirken paa Krages Banke i Overby; men hvad man murede op ved Dag, blev af Trolde og Bjergfolk brudt ned om

¹) Præsteskabets Indberetninger til Ole Worm. (Ny kgl. S. 728, 4°).

Avnslev Kirke.

Natten¹⁾). For at finde en bedre Plads bandt man to unge Tyre sammen og lod dem gaa, hvor de lystede. Hvor de fandtes næste Dag, skulde Kirken ligge. Om Morgenen tidlig saa man dem ligge i en lun Lavning ude i Sognets vestre Ende; og der byggedes Kirken.

Lignende Sagn kendes fra andre Egne her i Landet.

Det var, hvad Beliggenheden angaar, en fortrinlig Byggeplads, der saaledes fra gammel Tid udpegedes som den oprindelige. Kirken vilde derved have kommet til at ligge inde i Byen og meget højt, synlig mange Mil bort. Maaske har Jordbundsforholdene der vist sig at være ugunstige, eller der er under Opførelsen stødt Uheld til, som man dengang ikke har kunnet forklare sig, og som derfor maatte skyldes overnaturlige Kræfter. Saa opgav man at bygge der.

At man saa spurgte Himlen til Raads ved at tage Varsel af Dyrenes Færd, var for den Tids Mennesker noget saare naturligt; jeg kan derfor godt tænke mig, at vi her i dette Sagn har en i det hele og store rigtig Forklaring paa, hvorfor de Avnslevs-Bymænd byggede deres nye Kirke ude paa Marken.

Paa Krages Banke, hvor Jens Hansens Gaard før laa, har man fra Tid til anden gravet store, røde Munkesten frem paa det Sted, hvor Kirken skulde have ligget.

Et andet Sagn fortæller, at en Kæmpe eller Trolld i Kullerup havde set sig gal paa Kirkens høje Taarn og en Dag gav sig til at kaste store Sten over efter

¹⁾ E. T. Kristensen fortæller i »Danske Sagn« den samme Historie efter en Meddelelse af Dyr læge P. Jensen, Kværndrup. — Han har hørt, at det var Trolde fra Skalkøb j ærg, som voldte Uheldet, og at man bandt en Klokke om Halsen paa en Tyr, da den ny Plads skulde findes.

det. Stenene faldt ned i Markerne rundt om Kirken; den største ligger nu ude ved Blinkens Kær, S. V. for Kirken, og efter den hedder Marken »Stivestens Agre« (nævnt f. Eks. 1667). I Stenen – fortæller en gammel Mand – sidder endnu tydelige Mærker af fem store Fingre! Men naturligvis hidrører de mange Kampesten omkring ved Kirken fra den Række Kæmpehøje, som de gamle Beskrivelser nævner her. Nu er alle Højene sløjfede og de fleste af Stenene borte.

I den tidligere nævnte Indberetning fra Præsten Daniel Køhler til Ole Worm 1623 fortælles bl. a. om Kirken:

»Samme Kircke er deciderit S. *Blasio*, huorpa findis skriffligt bewiss wdj Kircken, med nogle andre Paffuelige breffue, met store hængendis Indsegle wdj Blick, som ere noget uleselig.«

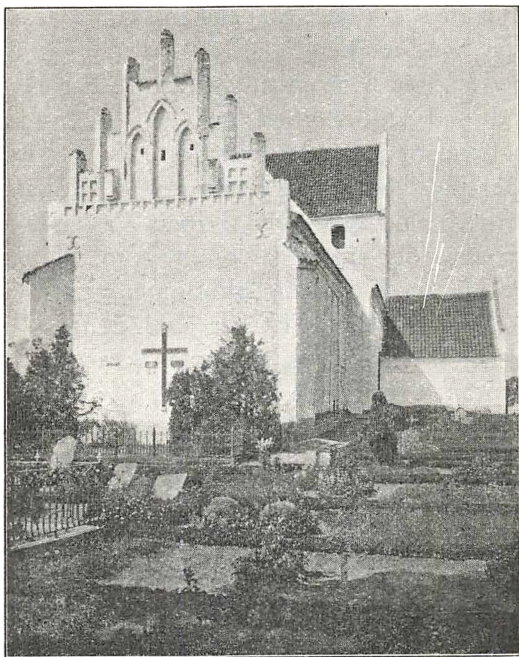
St. Blasius var Biskop af Sebasti i Kappadokien og led Martyrdøden 316. Det er ikke udelukket, at Kirken har ejet en eller anden Relikvie af denne Helgen, som den er opkaldt efter. Det »skriftlige Bevis« derfor og de pavelige Breve i Blikruller er forlængst forsvundne. De omtales ikke siden.

KIRKENS HISTORIE.

Avnslev Kirke hører til den sædvanlige Type af danske Landsbykirker, som med deres hvide Mure og det svære kantakkede Taarn ligger saa rodfast

hvilende i det bølgende grønne danske Landskab og gør det saa velsignet hjemligt for os.

Indtil for hundrede Aar siden løb den gamle Kongevej over Fyen hen langs med Kirkegaardsdiget;

Kirken set fra Øst, (Nationalmus. fot.)
med den ejendommelige Korgavl i Forgrunden

men nu maa man ad en Sidevej ned til Kirken, som om Sommeren næsten skjules af de gamle Træer langs det nordre Dige. Syd fra ses den mere frit; fra Bakke-
dragene hinsides den brede Aadal øjnes den i sin sol-
beskinne Hvidhed flere Mil bort.

Hovedparten af den — Skibet og Koret — er op-

ført i Valdemarernes store Kirkebygningstid omkring Aar 1200 af svære, røde Munkesten. Koret var meget mindre end det nuværende. Taarn fandtes ikke. Endnu ser man paa Nordsiden af Skib og Kor den romanske Gesims med Tandsnitkifte, Lisener og smaa Konsoller, ligesom man ogsaa flere Steder kan skimte de oprindelige smaa Vinduer¹⁾.

Saaledes stod Kirken antageligt et Par Hundrede Aar, indtil den, i Lighed med en Mængde andre danske Landsbykirker, udvidedes med et Taarn og et Vaabenhus, hen mod Slutningen af Middelalderen.

Taarnet, som rejstes ved Skibets Vestende, er stort og imponerende, lige saa bredt som Skibet; dets Trappegavle med smukke Blindinger vender i Nord og Syd, hvad jo ellers ikke er almindeligt.

Vaabenhuset, som ogsaa har »takkede« Gavle, er opført foran den gamle Norddør, der i den ældste Tid var Kvindernes særlige Indgang.

Omtrent paa samme Tid blev Koret forlænget mod Øst; udvendig ser man tydeligt, hvor den nye Del begynder. Korgavlen er nydelig udsmykket med tre spidsbuede og en Række rudeformede Blindinger; derunder ses en tilmuret Blinding, hvor der maaske engang har siddet et anseligt gotisk Vindue. Gavlens Trapper er endelig udsmykket med 7 mærkelige smaa skraatstillede Murpiller (»Pinakler«). Gavlens Hjørner støttes af to Stræbepiller.

Samtidig med at disse betydelige Byggearbejder

¹⁾ I Bispen Jacob Madsens Visitatsbog (Landsarkivet) findes en lille, løst skitseret Tegning af Kirken, set Nord fra. Han har tegnet 2 smaa romanske Vinduer i Koret og 3 i Skibet. Derimod er Vaabenhuset mærkeligt nok ikke angivet; skønt det vel forlængst var bygget, da han var her c. 1590.

udførtes, blev det oprindelige Bjælkeloft i Kirken erstattet med Hvælvinger.

Siden disse Tilbygninger og Forandringer blev foretaget — vel sagtens op mod Aar 1500 — er Kirkens Ydre ikke ændret væsentligt. Saa stor og rummelig var den, at den i de følgende 400 Aar ikke behøvede Udvidelse.

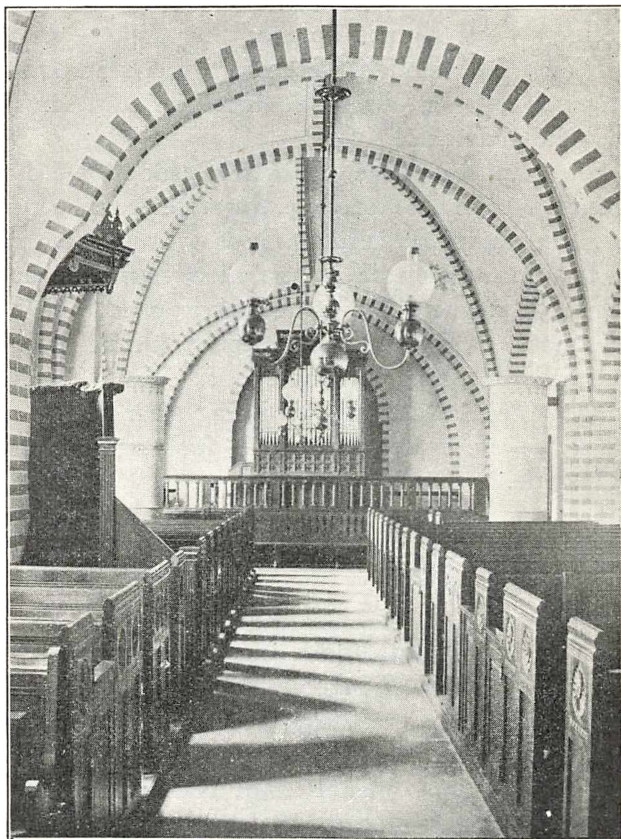
Før som nu vidner dens Udseende om, at de Avnslev Bønder intet sparede, for at deres Kirke kunde blive et smukt og værdigt Guds Hus ude og inde, saa den ikke behøvede at staa til Skamme for andre Kirker i Omegnen. Solidt og samvittighedsfuldt byggede man. I syv Aarhundreder har denne Bygning modstaaet de slidende Angreb af Tidens Tand, af Vind og Vejr. Og den Dag i Dag staar den — efter den sidste store Restauration — frisk og stærk som nogensinde.

* * *

Hvad nu *Kirkens Indre* angaar, da kan det først bemærkes, at Hvælvingerne sikkert i den senere Middelalder har været dekorerede med Kalkmalerier. Ved nogle Reparationsarbejder i 1900 afdækkedes Rester af saadanne, men efter at Nationalmuseet ved E. Rondahl havde undersøgt dem, blev de igen overkalkede, da de var slet bevarede og uden større Interesse. Kun de fire »Indvielses kors«, ligearmede Kors i Cirkler, ses endnu i Koret.

Døbefonten er det ældste Stykke Inventar, Kirken ejer, Det er en stor og regelmæssig, romansk Granitfont uden nogen Udsmykning.

Om det øvrige Inventar hører vi først Tale, da Fyens tredje lutherske Biskop, Jacob Madsen, besøgte

Kirken indvendig.

A T. fot.

Kirken paa sine Visitatsrejser her til Egnen 1588, 1596 og 98. Om Aftenen d. 27. Apr. 1588 kom han til Avnslev Kirke efter at have besøgt Bovensø om Eftermiddagen. Den egentlige Visitats med Gudstjeneste

holdt han Dagen efter. Efter hans berømte Visitatsbog¹⁾ følger her de Linier, hvor Kirken selv omtales:

„Muensløff, Hoffuit Kirke.

Om Aften i Muensløff Kirke. Der var Snediker, gjorde et Pulpetur nederst i Thornet till ungt Folck. Vel pøntet Kirken oc Laen. Er it Magestrans; Her Nels promifit, se inde facturum ærarium pauperum. Prædikestolen forflyttis i Kore hiffuer op. Skøn Prædicestol oc forkroppit Døgnestol²⁾.

I Taarnrummet, hvor nu Juel'ernes Gravkapel findes, har der saaledes før været indrettet Pulpitur »til ungt Folk«. »Laen«, som nævnes, maa være den *Kirkelade*, der dengang fandtes paa de fleste Kirkegaarde og brugtes til at opbevare Tiendekorn i og til Stald og Vognport om Søndagen³⁾. Den nævnes ikke senere.

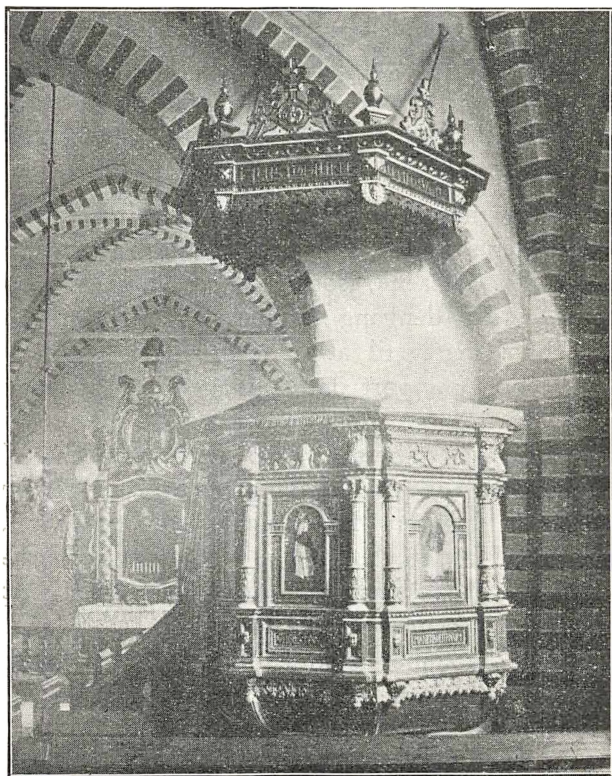
Den ivrige lutherske Bisp er overalt paa Jagt efter katolske Kirkeskikke og Inventar, især Vievandskar og *Monstranser*. Disse sidste, som tjente til Opbevaring af Hostien, den hellige Nadver, var ofte smukt formede og rigt udstyrede Metalskrin. Den »Magestrans« her i Avnslev Kirke, som Præsten faar Ordre til at lade omdanne til en Fattigbøsse, var af Kobber (ærarium) eller beslaet med (drevne?) Kobberplader.

¹⁾ Biskop Jacob Madsens Visitatsbog, udg. af A. Crone, Odense 1853. S. 70.

²⁾ En »Oversættelse« af de de sidste Linier: (Der) Er en Monstrans; Hr. Niels lovede, at han deraf vilde gøre de fattiges Bøsse. Prædikestolen flyttes højere op i Koret. (forkroppit = tarvelig).

³⁾ Et Stykke inden for Kirkegaardens nordre Dige findes nogle Alen nede i Jorden mange svære Sten og Stumper af Munkesten; her har Laden vel ligget. — En velbevaret og smuk Kirkelade staar endnu paa Vindinge Kirkegaard.

Prædikestolen var den samme, som staar endnu; den bærer nemlig Aarstallet 1573 og var altsaa ganske ny dengang. Det er udpræget Renaissance-Arbejde,

Prædikestolen.

A. T. fot.

rigt udstyret med Snitværk, Bibelsprog, Pilastre, malede Billeder af Evangelisterne, m. m. Den virker bredt og massivt i sin Opbygning; derimod er Overbaldakinen («Himlen») let og elegant i Hovedfor-

holdene¹⁾). — Muligvis stammer den fra et Billedskærerværksted i Odense. Da man ved Restaurationen i 1912 fjærnedede de svære Lag af senere Overmaling, kom man ind til Resterne af de oprindelige Farver; og nu er den rekonstrueret i hele sin brogede Farvepragt, straalere af blaate og Purpur, Sølv og Guld, saaledes at man kan tænke sig til, hvilken Øjensfryd den har været for de gamle, som saa den ny i 1573. — Paa flere Uregelmæssigheder — f. Eks. i Pilastrenes Fordeling — kan man se, at den har været nedtaget og flyttet, hvilket jo ogsaa fremgaar af Jacob Madsens Beretning. Den har muligvis staaet oppe ved Indgangen til det egentlige Kor. — Under Prædikestolen er i Murpillen indmuret et *Djævehoved*, som tidligere har dannet Afslutningen paa Underbaldakinen. Hornene har en forarget Eftertid fjærnet, Hullerne ses endnu. Der er egentlig intet »djævelsk« i Ansigtstudtrykket; det virker snarere forunderligt menneskeligt, forpint og mismodigt. Det er et Stykke Træskulptur af megen kunstnerisk Værdi.

Den *Degnestol*, som Biskoppen nævner, er forlængst forsvundet. Den stod sandsynligvis oppe i Koret, hvor den senere afløstes af Kirkesangerstolen, som fjærnedes i 1912.

Alteret nævnes ikke; og da vi fra Visitatsbogen ved, at Jacob Madsen med stor Nidkærhed farer frem mod alle katolske udsmykkede Altertavler, kan vi maa ske gaa ud fra, at den herværende har været en ret og rigtig luthersk Tavle, siden han ganske forbigaar den. Ved den sidste, store Restaration 1912 fandt man nogle Rester af en gammel Altertavle med et malet

¹⁾ »Himlen« er ogsaa noget yngre; Stilen røber det. Den er nok lavet lidt efter Aar 1600.

Nadverbillede paa. Det er muligvis den, der stod i Kirken 1588 og afløstes af den nuværende. En Undersøgelse fandt desværre ikke Sted, og Træstykkerne blev anvendt til Prædikestolens Trappe.

Djævlhovedet.

A. T. fot

Reformationens Indførelse medførte ikke alene en ganske ny Form og Orden for Gudstjenesten, men krævede ogsaa i flere Henseender nyt Inventar. Prædikestole havde der hidtil kun været ringe Anvendelse

for, ligeledes Stolestader. Nu blev Præstens Prædiken og Menighedens Salmesang det centrale i Gudstjenesten; derfor maatte de fleste Kirker anskaffe saadanne Prædikestole; og Kirkens Skib fyldtes med Stole, for Folk kunde jo ikke staa op og høre paa de time lange Prædikener. Det er vel ogsaa for at faa Plads til flere Stolestader, at Jacob Madsen giver Ordre til at flytte Prædikestolen højere op i det egentlige Kor.

Vi kan saaledes — til Dels ud fra de nævnte Linier i Visitatsbogen — danne os en nogenledes klar Forestilling om, hvorledes Kirken saa ud dengang. Under dens høje, hvidkalkede Hvælvinger klang nu den evangeliske Forkyndelse, purt og rent, »fri for Pavers og Munkes Vildfarelser, som vi haver nok været udj.« (Palladius).

*

Avnslev Sogn var et af de danske Sogne, som led mest i Svenskekrigen; naturligvis gik Kirken heller ikke Ram forbi. Den laa jo tæt ud til den store Hovedvej over Eyen, saa de marcherende Tropper kom lige forbi den. Vi har ingen Synsforretning over Kirkens Udseende straks efter Fredsslutningen 1660; den ældste er fra 1665 og udfærdiget af Sognepræsten Hans Jacobsen:

„En Rictig fortegnelse paa hvis Indtect Auffnsløff Kirche haffuer, oc Huad Mangel der nu findis.“
 „Deri nævnes af „Mangel thil Kirkens brug: En Messeshagel. — Gradual¹⁾ och Salmebog. — Et skab At giøre ferdig Alt forvaare Kall och Disk vdj. — Et Alter-

1) *Gradual*, en Messebog med Uddrag af Davids Salmer.

flæde Hengendis Neden om Alterit, och silke Kappe. — Handdugge At indsvæbe Kalk och dist udj. — Nøg portere och Dørre At henge om Kirkegaarden. — 1 Dør for Thornit. — Rister¹⁾ for Kirkegaarden“. Det synes heraf at fremgaa, at Kirken til Dels har undgaaet Soldaterbandernes Plyndringer; men Præstens Messeklæder har vel alligevel fristet for stærkt. De forsvandt ogsaa i Bovense (og i mange andre Kirker). De forskellige Porte, Døre og Rister, som mangler, er sikkert af Soldaterne hugget til Brænde og brugt paa Baalene.

I »Auffslev Kirkis Siun 1692« klager Synsmændene over, at »Blyet paa Kirchen og fornemmelig paa den Sønder Side gandske brøstfeldig.« Og 1694 erklæres det, at naar »Kirchen indvendi blifwer kalcket, findis der ingen mere Brøst.«

I Præsten *Lorentz Dreyers* Indberetning (dat. 7/4 1755) til Kongens Hof-Bygmester Lauritz de Thura, som samlede Stof til sin Bygningshistorie, faar vi en udførlig Beskrivelse af Avnslev Kirkes Udseende midt i d. 18. Aarh.²⁾ Vi lader ham selv fortælle:

„Begge Kirkerne haver Taarn i den vestre Ende af Bygningen. Klokkerne ere udhængte i Væghullerne, Kirkerne ere indvendig og udvendig i god Stand.

Munslev Kirke er i Aaret 1752 af Kirkens Patron, velbyrdige, nu salige Hr. Cancellie-Raad Dreyer satt i en zirlig og prægtig Stand, alle Stolene af ny opsadt

¹⁾ Rister, vistnok Tremmebroer, med Fordybning under, ved Indgangen til Kirkegaarden; derved forhindres Kreaturer i at komme ind. Saadanne Rister findes endnu paa Gotland.

²⁾ »Copi af Beskriv. over Kirkerne og Herregaardene i Fyen og Laaland af Sognepræsterne til General-Major og Hof-Bygmester de Thura«. I Bd. Kall. 377, 4°, kgl. Bibl.

og malet brune med gule Vister, samt Marmorering af Fyldingerne af Dørene. Altartavlen zirlig malet og med Zir-Forgyldning udstafferet, Prædikestolen lidet flyttet og malet. Neden i Kirken 2de Pulpituer med prægtig Maling opførte, Saavel som en Stoel for Kirke Patronen Lige for Prædikestolen, Opgangen dertil indhugget fra Kirkegaarden igennem Kirke-Muuren.“

Kirken har sandsynligvis trængt haardt til en Hoved-Istandsættelse; og Kirkepatronen paa Raschenberg ofrede mange blanke Dalere, for at hans Kirker stedse kunde være i god Stand. Desværre blev den omfattende Restauration foretaget uden mindste Pietet overfor Bygningens oprindelige Udsmykning og det gamle Inventar. Saaledes blev det festlige, lyse Helhedsindtryk af Kirkerummet næsten ødelagt ved *Pulpiturernes* Opførelse. For at Kirkeejeren kunde undgaa at komme i Berøring med Menigheden, huggede man Hul i Nordmuren til en Dør ind i hans lukkede Stol, saa nu kunde Herskabet ad en udvendig Trappe stige op til deres ophøjede Stade¹⁾.

De gamle, brogede Farver paa Prædikestolen fik en Omgang af den »prægtige Maling«; og *Altartavlen* blev – som Restaureringen i 1912 viste – gjort ganske ukendelig ved denne nye Udstaffering. Den bærer intet Aarstal, og der forlyder ikke noget om, hvornaar og af hvem den er skænket, men Stilen i hele dens Udstyrelse viser hen til d. 17de Aarhundredes Midte. Det er et ret imponerende Billedsnider-Arbejde i ud-

¹⁾ Folkevittigheden døbte det snart: Hjaldet; »Herskabet krøb til Hjalds«. Det ragede som et vældigt Bur langt ud over Stolene paa »Kvindesiden«.

præget Barokstil med svungne Linier, snoede Søjler og flere Figurer og Masker. Alterbilledet flankeres saaledes af to store, basunblæsende Engle, Korsfeltet

Alteret.

A T. fot.

derover støttes af to mindre Engle med Palmegrene, medens Kristus selv, staaende paa den forgyldte Jordkugle, danner Topfiguren. Hele Alteret var malet med mange brogede Farver og rigt forgyldt.

Det er et Værk af den bekendte fynske Billed-

skærer *Anders Sørensen*¹⁾ fra Odense; her er ganske vist ingen Signaturer eller lign., men hvis man sammenligner Avnslev-Tavlen med Anders Sørensens Altertavle i Naskov Kirke (1657) eller med de Epitafier, han har skaaret til Nyborg og Odense, saa ses det snart, at den maa stamme fra hans Værksted, ligesom f. Eks. Prædikestolene i Nyborg og Vindinge. Antagelig er den lavet i 1650'erne i Odense.

— Paa Alterbordet knejsede de to mægtige Messing-Lysetager, som Claus Rasch²⁾ og hans anden Hustru, Anne Margrethe Laurentz, havde skænket 1697.

I Lorentz Dreyers Indberetning nævnes ogsaa *Alterkalken*. Under Foden paa Kalken stod der: »Denne Kalch og Disch hawer Hr. Søfren Søfrensen³⁾ og hans Hustrue Anna Sophia Ottis-Daatter foræret til Avnslev Kirche 1682.« Højere oppe, omkring Bægerets Rand, stod Navnene Jens Dreyer og Anna Elisabeth Haman 1753. Hun lod nemlig dette Aar Kalken gøre større og forgylde indvendig. —

Der saa dengang noget anderledes ud oppe i Koret end nu. Til venstre for Alteret stod »Sognepræstens Skriftestol« og til højre Degnestolen. Over førstnævnte hang en stor Trætavle, hvorpaa var opført *Series Pastorum*, Præsternes Navne ned gennem Tiden. Den er siden forsvunden.

Kirken var i gammel Tid tillige Begravelsespladser; »ærlige og velfornemme Dannemænd« og »dydzirede Matroner« hviler »deris trætte Been forventendis en salig Opstandelse« — rundt om under Kirkernes Gulv-

¹⁾ Chr. Ax. Jensen: Danmarks Snedkere og Billedsnidere 1536—1660; S. 94.

²⁾ Claus Rasch, »Præsident« i Nyborg; første Ejer af Raschenberg (nu Juelsberg).

³⁾ Sognepræst 1665—85.

fliser. Da man i 1912 brød Gulvfliserne op her i Avnslev Kirke, fandt man adskillige Steder Begravelser under dem. Særlig var Koret et fornemt Sted at hvile. I Sydveggen findes endnu den store Ligsten over Præsten *Knud Lerche* († 1711) og hans Hustru. I Nordveggen sidder en anden, der i en længere latinsk Indskrift fortæller, at her ligger Hr. *Daniel Ivarsen Køhler* († 1645) med sine tvende Hustruer; de er alle tre afbildede øverst paa Stenen knælende under Korset. — Men i Lorentz Dreyers Indberetning 1755 nævnes flere, som nu er borte. Ved Indgangen til Koret »læses paa en Steen« den latinske Gravskrift¹⁾ over en tredje Præst, Hr. *Niels Frandsen* († 1615). Og vi hører om tre til: »Under Alterfoden ligger Hr. *Søfren Søfrensen* († 1685). Under Sognepræstens Skriftestol er *Hans Jacobsens* Ligsten, men Indskriften kan man ikke komme til at læse²⁾ († 1665). Under Degnestolen er Hr. *Rasmus Laursens* († 1581) men af lige Beskaffenhed. — Ingen aabne Begravelser.«

*

*

*

Da Kancelliraad *Jens Dreyer* døde i 1793, blev hans Kiste foreløbig hensat i Kirken, rimeligvis i Taarnrummet, og da hans Enke og Sønnen *Hans Dreyer* døde 1769, stod ogsaa deres Kister her, til de alle siden førtes ud til Familiebegravelsen i St. Knuds Kirke i Odense.

Imidlertid var det gamle Pulpitur i Taarnrummet blevet fjærnet, og her indrettedes nu et *Gravkapel* for

¹⁾ Disse Indskrifter findes i Afsnittet om Præsterne.

²⁾ Den blev i 1912 fremdraget, og er ved skødesløs Behandling gaaet i flere Stykker, som nu er fjærnet fra Kirkegaarden, hvor de længe laa. Kmhr. R. Juel har ladet den restaurere, og den findes nu i Taarnkapellet.

Slægten Juel. Kammerherre Gregers Juel bisattes her 1776. En meget stor, smedet JærnsGitterport — et smukt Stykke Kunsthaandværk — skilte Kapellet fra Kirken. Paa Porten findes Gregers Juels og Amalie v. Rabens Navnetræk og Vaaben.

— — —

Fraset de sædvanlige Reparationsarbejder stod Kirken da saaledes i det næste Hundredaar. Først i de senere Aar er der sket de store Forandringer, som vi sluttelig skal omtale.

I Foraaret 1893 lod Kammerherre Knud Juel Kirken underkaste en Hovedreparation. Stolene blev malet, Prædikestolen malet og forgyldt, Alterklæderne delvis fornyede, og et stort Tæppe ophængtes bag Gitterporten ind til Gravkapellet, for Kuldens Skyld.

Ved en anden Reparation i 1900 var det, at man afdækkede de tidligere omtalte *Kalkmalerier*. Paa Kirkeejers Foranledning kom straks en af Nationalmuseets Folk til Stede, Kunstmaler *Rondahl*. Murerne var da færdige i Koret, og de forklarede nu, at de kun havde fundet Rester af Kalkmaleridekorationer i Korets vestlige Hvælvinges østlige Kappe over Midten af Kirkerummet, hvor der stod Aarstallet 1552 efterfulgt af et Navn eller en Inskription, som man dog havde set enkelte Bogstaver af. Dette Aarstal viser, hvis Murerne har kunnet læse Tallene rigtigt, sandsynligvis hen paa en større Restauration af Kirken straks efter Reformationen. — Skibets Hvælvingeskaber afdækkedes samtidig, men de Spor af Dekorationer, som man der fandt, var »faa, ødelagte, raat udførte og uden kunstnerisk eller kulturhistorisk Værdi.« Ribber og Gjordbuer var dekorerede, og i Hvælving-

ingerne var der enkelte Stjærner og Cirkler. Rondahl gav saa Tilladelse til at lade det overkalke paany.

– 1902 blev det nordre Stendige omsat.

– 1906 skænkede Kmhr. Knud Juel 3 Lysekroner til Ophængning op gennem Skibet og 2 Lamper i Koret samt en syvarmet Lysestage til Alteret.

Men i 1912 lod Kirkens nuværende Ejer, Kmhr. Rudolf Juel, foretage den mest omfattende Restauration, som Kirken i Aarhundreder har været underkastet. I et halvt Aars Tid holdtes der ikke Guds-tjeneste, Haandværkerne var Eneregener under Hvælv-ingerne, der genlød af Hammerslag og drønende Øxehug. Det gamle maatte vige for det ny.

Vaabenhuset fik nyt Loft, Gulv, Vinduer og Dør.

Der blev lagt nyt Gulv i Kirken og opstillet nye Stole af bejtsset Fyrretræ. Pulpituret fjærnedes. Murene blev underkastet et grundigt Eftersyn. I Koret forsvandt Præstens og Degnens lukkede Stole, og der opstilledes et nyt Knæfald.

Arbejdet lededes af Architekt *Viggo Dahl*, København, men det udførtes af Egnens Haandværkere, saaledes Murerarbejdet af *H. F. Hansen*, Nyborg, Snedkerarbejdet af *Niels Hansen*, Avnslev, *Jensen*, Ullerslev, og *Alb. Andersen*, Nyborg, Fløjls- og Guldtrækkerarbejdet af *Sadelmager Jul. Hansen*, Pilevad.

Alter og Prædikestol restaureredes af Dekorationsmaler *Schwendsen*, København; de oprindelige Farver opfriskedes, undertiden lidt for kraftigt, efter at alle de senere Overmalinger var fjærnet. Samtidig blev Hvælv-ingernes Ribber smukt dekoreret.

Ved samme Lejlighed fik Kirken sit store *Orgel*. En Indsamling i Menigheden gav 1070 Kr., Stifts-dame Frk. Poula Bardenfleth skænkede 200 Kr. og

Kmhr. Juel Resten af Beløbet, de 2275 Kr., som det kostede. Det er bygget af Orgelbygger *Starup*, København og opstilledes i December.

Søndag d. 22. December toges Kirken paany i Brug til Gudstjeneste.

Til sidst skal nævnes, at Kirken fra Januar 1921 overgik til Selveje. Vurderingssummen sattes til 30.940 Kr. Kmhr. Juel forbeholdt sig vedblivende Ejendomsretten til Gravkapellet i Taarnet.

I *Juelernes Kapel* i Taarnrummet findes 5 Kister. I to mægtige Marmorkister hviler Gregers Chr. Juel († 1776) og hans Hustru Amalie Christiane Raben († 1803), som 1797 oprettede Stamhuset Juelsberg. I en lille Egetræskiste ligger deres Datter, den lille Sophia Juel, som døde 1772. I to store Egetræskister med Marmorplader hviler Kmhr. Hans Juel († 1875) og hans Frue, Amalie Christiane Juel, f. v. Krogh († 1858). Den store Gitterport blev ved Restaurationen 1912 flyttet ind i Kapellet, efter at dette var skilt fra Kirken ved en Mur. Kapellet's hvælvede Loft blev samtidig dekoreret smukt af Schwendsen.

KLOKKERNE.

Kirken ejer 2 Klokker, en stor og en lille. Paa den store findes øverst flg. Indskrift:

GLORIA : IN : EXELSIS : DEO : ME : FECIT :
HENR : TESSIN : CIVIS : HAFN :

(☉: Æren er Guds i det høje. Henrik Tessin, Borger i København, gjorde mig.)

Derunder staar en senere Tilføjelse:

»Denne Aufnslef Kirchis største Klockis Omstøfv»

ning, som er dend fjerde Gang udi faae Aars Tiid, blef besørget og bekostedt af Christian von der Maase til Raschenberg 1734.«

Henrik Tessin var en bekendt Klokkestøber i København; han nævnes fra c. 1714 til c. 1750.

Allerede i et Kirkesyn fra 1692 klages der over »den store Klokke«; den befandtcs at være »gandske sprochen og snart ubrugelig, førend dend bliffuer omstøbt.« Og to Aar senere bemærkes, at »naar den store Kloche kommer igien tilstede findes ingen mere Brøst.«

Det er denne Klokke, Henrik Tessin støber om 1734.

Men da der stadig tales om »den store Klokke«, maa man antage, at der ogsaa har været en mindre. Den nuværende lille Klokke er nemlig, efter Aars-tallet 1764 at dømme, yngre. Paa den staar:

SOLI · DEO · GLORIA · ME · FECIT · M : C : TROSCHELL ·
HOFFKLOCKENGIESER · IN · COPENHAGEN : ANNO : 1764 :

Og derunder:

IN DEO A : E : H : 1764

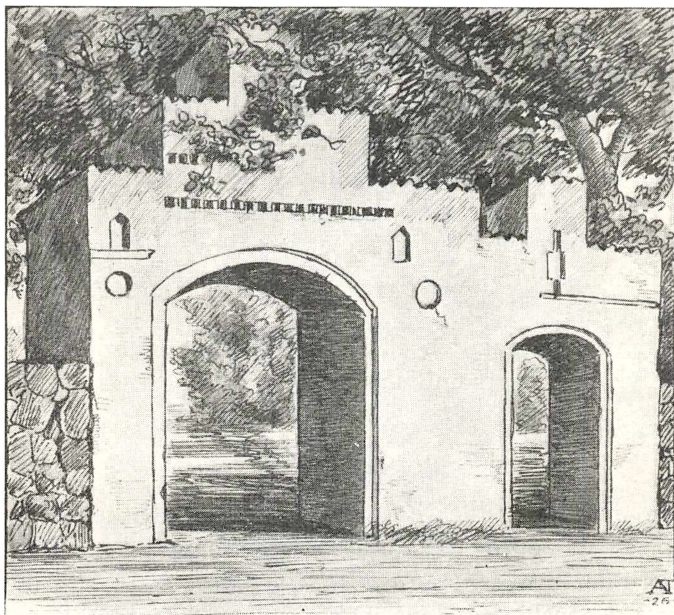
(?: Gud alene Æren. Mig gjorde M. C. Troschell, Hofklokkestøber i København Anno 1764. — I Gud A. E. H. 1764). De tre Bogstaver antyder Giverens Navn: Anna Elisabeth Haman, Ejerinden af Raschenberg.

Det er sandsynligt, at Troschell i 1764 blot foretog en Omstøbning af den ældre Klokke til den nuværende.

KIRKEGAARDEN

er efter Landsbyforhold baade stor og smuk. Den er til alle Sider indhegnet ved et Kampestensdige. Paa den nordre Side, langs hvilken Landevejen for-

dum løb, var Stendiget i 1902 blevet ret skrøbeligt og faldefærdigt, og det blev derfor »sat om«. Desværre forsvandt samtidig den maleriske Skønhed, som disse gamle mosgroede Diger kan have; idet man uden

Kirkegaardsporten.

Barmhjærtighed lod de kønne, store Sten, der sikkert for Størstedelen hidrørte fra de sløjfede Gravhøje omkring Kirken, kløve og tilhugge, saa de nu sidder pænt og kedsommeligt i det moderniserede Stendige.

Her i Nordsiden findes ogsaa den smukke, middelalderlige *Indgangsport* med en større Portindkørsel og en mindre Aabning til en Laage. Svært, gammelt

Murværk med gotiske Blindinger og Tandsnitskifte, rimeligvis paa Alder med Taarnet.

Runestenen stod ogsaa her, i eller ved Stendiget ud til Vejen.

For en Snøs Aar siden udvidedes Kirkegaarden et Stykke mod Syd ved Køb af Jord fra Sognefogdens Mark.

1907 opførtes et *Ligkapel* ved den nordøstlige Indgangslaage. Desværre staar saavel dette Kapel som de grimme Cementpiller ved Laagen frygteligt i Stil og Materiale til Kirkens øvrige Arkitektur. Havde man blot indskrænket sig til at restaurere den lille murede Indgang fra Middelalderen, som nu blev nedbrudt!

Paa Kirkegaarden findes endelig to underjordiske Gravkamre for Familien Juel.

HOSPITALET,

den nydelige lille Barokbygning ved Kirkegaardsporten er opført 1758 af Raschenbergs daværende Ejerinde, Fru *Anna Elisabeth Haman* († 1769), Enke efter Kancelliraad Jens Dreyer. Her bor som Regel fire gamle Mennesker, hver i sin lille Stue; Køkken har de i Fællesskab i Gangen, som fører gennem Huset. I en bagved liggende Tilbygning, der senere er opført, bor to andre gamle. Hospitalet er oprettet 20. April 1758, og 1763 skænkede Kancelliraadinden 2000 Rdl. som et Legat (Fundats ³/₁ 1763¹) til Hospitalet. Af Renterne udbetales der hver Søndag 50 Øre til hver af »Lemmerne«, desuden faar Præsten 6 Kr.

¹) Schack's Fundatser IV, S. 98. — Hjort Lorentzen og Sa-
licat: Repertorium over Legater 3 Bd. S. 244.

og Kirkesangeren i Aunslev 16 Kr. om Aaret for at holde Bøn med de gamle. — Ligeledes sikrede hun dem frit Ildebrændsel. — Resten af Renterne gaar til Vedligeholdelse. Legatet og Hospitalet bestyres af Stamhuset Juelsbergs Besidder og Sognepræsten, under Amtsraadets Tilsyn.

Hospitalet.

Nationalmus. fot.

Over Indgangsdøren er indsat en Tavle med følgende Indskrift:

Til Guds Ære Hans Welsignelsers Ihukommelse
 og de Fattiges Trøst Er Dette Hospital
 Funderet efter Salig Cancellie Raad
 JENS DREJERS
 Villie og Forsæt af hans efterladte Frue
 ANNA ELISABETH HAMAN
 Eyere af Raschenberg.

BOVENSE KIRKE.

Ved Albert Thomsen.

Bovense Kirke ligger, som de fleste Landsbykirker, midt i Byen; Huse og Gaarde har fra gammel Tid sluttet tæt Kreds om den.

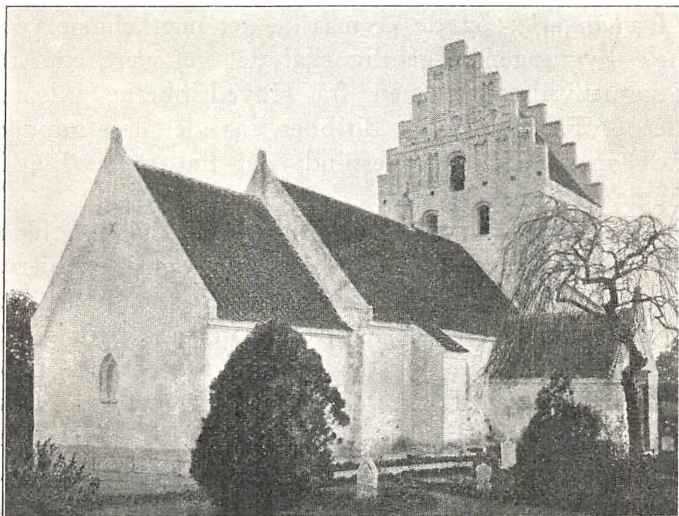
Det er en køn og hyggelig lille Kirke. Smuk er den især, naar man kommer fra Kissendrup-Siden og ser dens blindingsprydede Taarn og de tindrende hvide Mure lyse op i det frodigt grønne Landskab, omringet af smukke Bindingsværksgaarde med mosklædte Tag; Haver og levende Hegn.

*

KIRKENS HISTORIE.

Adskilligt tyder paa, at Kirken oprindelig er opført sidst i 1200'erne af store, utilhugne Kampesten, som man jo let kunde skaffe fra den nærliggende Strand og fra Markerne. Der var kun *Skib* og *Kor*; og de grovt tildannede Sten, som rimeligvis ikke engang hvilede paa nogen særlig Sokkel, maatte give den lille Bygning et tungt og fattigt Præg. Saaledes stod den godt og vel i hundrede Aar, indtil man brød

en hel Del af den ned igen og opførte Murene af store, røde Munkesten, uden udvendige Prydelser. Der sidder endnu flere spidsbuede Vinduer, som stammer fra denne Tid. Forøvrigt blev dette Ombygningsarbejde ikke særlig omhyggeligt eller smukt udført; det vidner Kirkens Ydre den Dag i Dag

Kirken udvendig.

Nationalmus. fot.

tydeligt om, ja forresten det Indre med. Den underlige Blanding af Partier med runde Marksten og Partier af Munkesten giver Væggene et meget »bulet« Udseende.

Mange Aar efter, ved Slutningen af Middelalderen, tog man sig for at give Kirken et *Taarn* og et *Vaabenhus*. Det højnede svært paa den og gav Anseelse. Nu kunde Folk alle Vegne fra i Sognet se deres Kirke; og Klokkerne tonede friere og længere ud i

Landet end før, da de vel hang i et Stillads ude paa Kirkegaarden.

Taarnet har kamtakkede Gavle med en Rigdom af Blindinger og Savskifter. Et lille »Trappetaarn« med den sædvanlige snævre Sneglegang fører op til Klokkerne.

Fra den sidste katolske Tid stammer Kirkens *Hvælvinger*¹⁾, og de er maaske det mærkeligste ved hele Bygningen. Egentlig skal det vel være en Art Stjernehvælvinger, men fra Hovedribberne udgaar der et Par Kredse af Biribber, saa det hele minder lidt om et Edderkoppespind; det findes vist kun i nogle østfyenske Kirker.

Korbuen, som nu er ualmindelig lav, har som man ser paa Murværket inde i Koret, været en Del højere, men kunde vel ikke bære Trykket fra det svære men upaalidelige Murværk, og man har derfor gjort den lavere. Man har ogsaa forsøgt at hindre Udskridninger ved Hjælp af et Par Stræbepiller. Hvis det kunde lade sig gøre at hugge ud til den gamle Korbue igen, vilde Kirkens Indre blive meget smukkere.

Kort efter Reformationen kommer Odensebispen Jacob Madsen paa Visitats, og i sin tidligere omtalte Visitatsbog giver han nogle gode Oplysninger om Bøvsense Kirkes Udseende c. 1590. Vi læser der følgende:

„Bogensse. Annera.

No. 1588 Apr. 27. ieg drog fra Kertemynde paa Weien till Nyborg, var ieg udj Bogensse Kerke, præsentibus tutoribus.²⁾ Gaff de Degen oc Sognepræsten al-
sombeste Skjld.

¹⁾ Mackeprang: Vore Landsbykirker, S. 98.

²⁾ »I Kirkeværgernes Nærværelse«.

Kerfen paa Taget (med Tegel) noget bygfældige. Er uden Sogen. Alteret 1 udj, oc inden Døren en vid Båndsten. Dnus Nicolaus promisit, deruiturum se in primis¹⁾ 5 Huellinger. Fonten neden for Choret. Smuk Prædikestoel. Tafflen med smaa Børn og Quinder malit paa. 2 smaa Klocker till Amen. Dixit, non moueri tum²⁾. Camp om Kirkegorden. Kerkelade mit paa Kerkegorden, muret mellem Stenger Østerende, ellers met Leervege, dur plat inthet.“

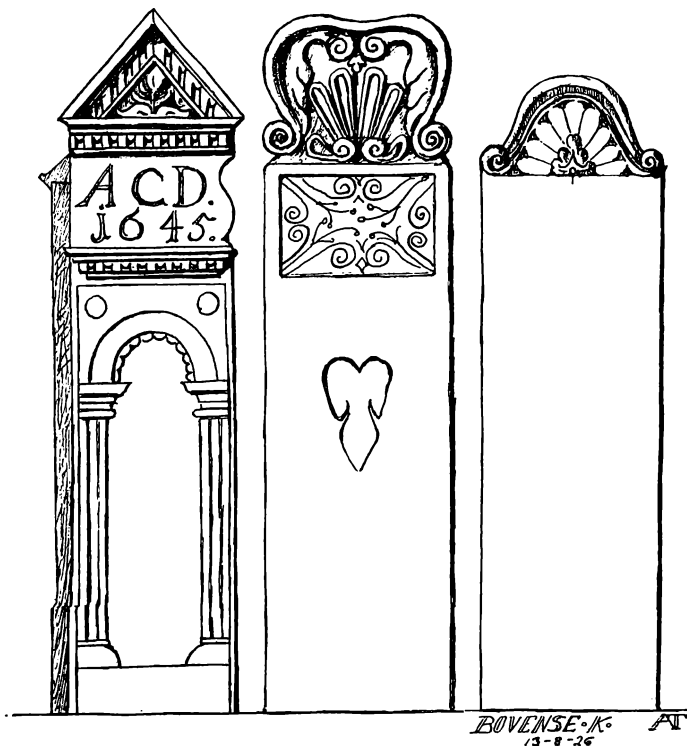
Udvendig lægger Bispen straks Mærke til det brøstfældige Teglstenstag; og da han kommer ind i Kirken, opdager han der et Par Levninger fra den »papistiske« Tid, som han uden Skaansel forlanger fjærnet. Indenfor Døren var *Vievandsstenen*, ligesom i alle katolske Kirker den Dag i Dag. Ofte lignede den en Døbefont, men var som Regel mindre. (I Skellerup Præstegaardshave findes endnu en saadan Vievandssten.) Desuden fandtes der — som i de fleste Kirker i den katholske Tid — et *Helgenalter*. Men naturligvis maatte baade det og Stenen fjærnes: »Hr. Niels lovede at nedbryde dem med det første«. — »Tafflen«, som nævnes, er Hoved- og Altertavlen, der forlængst er forsvundet.

Ligesom nu var der fem Hvælvinger; og *Døbefonten* stod vel som nu nedenfor Koret under Korbuen. Det er en smuk Granitfont med terningformet Kumme. *Prædikestolen* var ganske ny dengang. Den bærer endnu sit A. D. 1582 og et Skriftsprog paa

¹⁾ »Hr. Niels (d. e. Sognepræsten) lovede at nedbryde dem med det første.«

²⁾ »Han sagde, at de rørtes ikke.«

Latin. — Men den har ikke den rige Udsmykning med Billedskærerarbejde som den i Avnslev Kirke. — De to smaa Klokker »til Amen« hang sædvanligvis under Korbuen. Det var *Messeklokker*, som f. Eks.

Stolegavle.

»rørtes« i det højtideligste Øjeblik under Messen, naar Præsten opløftede den indviede Hostie (Brødet) for den knælende Menighed.

Reformationens Indførelse forandrede ikke alene de gamle Kirkeskikke, men krævede ogsaa til Dels

nyt Kirkeudstyr, f. Eks, maatte jo alle Helgenaltre forsvinde, Hovedalteret »reformeret«, en Prædikestol anskaffes, og Kirken forsynes med *Stolestader*. Tidligere havde man som oftest staaet op under Gudstjenesten.

De gamle Kirkestole i Bovense K. findes i tre forskellige Typer. Deraf synes de, der staaer nederst i Skibet, at være de ældste; de er sikkert fra c. 1580–90 ligesom Prædikestolen. Foruden 10 Stolegavle af den Type, findes her 5 lidt lavere, med en Palmet udskåret i Topstykket; de er vistnok stillet op ved Kirkens Istandsættelse i 1753. Derimod stammer de 17 øverste Stole fra Aarene omkring 1620–30. En af dem har ganske vist Indskriften A C D (f. Eks. Anne Christens Datter) 1645, men det er sikkert en senere Tilføjelse.

I Koret fandtes til for faa Aar siden en »Prædestol« og en »Degnestol«. Den sidste var den interessanteste. Den var sammensat af to forskellige Sæt Gavlstykker; de to yderste synes at være samtidige med Stolestaderne fra 1620'erne, men de to inderste er ældre; og de hører tillige med det mærkelige Rygstykke mod Sydturen, til Kirkens ældste Træ-Inventar; paa Alder med Prædikestolen. I Rygstykket ind mod Muren ses tre rundbuede Felter og derover tre fir-kantede Fyldinger, hvori er indskåret Navn og Aarstal:

HER : NIELS :	HANS : IES :	ANN :
FRANSSSEN :	PERSSEN	15 :
SOGNE PREST	MADTZ KNUVDSEN	KIRKEV :

Desværre er sidste Felt gennemsavet, da man c. 1645 satte de to yderste Gavlstykker i. Sognepræsten Niels Frandsen (1581–1615), som Bispens omtalte, og de to Kirkens Værger, Hans Jespersen og Mads Knudsen, har ladet deres Navne »indgrafue«, og Aarstallet

er sandsynligvis det samme som Prædikestolen, 1582. Den har uden Tvivl oprindelig været bestemt til at være Præstens Stol. Mellem den Vrimmel af Navnetræk og Aarstal, som alle Stolens Fjælle er dekoreret med af snittelysten Ungdom, findes ogsaa flere af hans Børns Navnebogstaver. — Stolen er nu fjærnet fra Koret.

Et gammelt *Krucifix*, som engang hang i Korbuen, er nu paa Grund af Alder og Brøstfældighed nedtaget.

* *

Efter Svenskekrigens ulykkelige Aar indberetter Præsten Hans Jacobsen 1665 følgende om:

„Mangel paa Kirken.

„Først 1 Alther Klæde om Alteret och 1 filte Kappe omhengende.

1 Mesfehagel. Handduggee thil Kalk och Diff. Den store los for Kirkedørren. 1 Kirkegaardz loge.

200 tag steen thil tornit och ellers paa Kirken mangler nogle steend.

Gradual och Salmebog.“

Rundt i Byen laa Gaard og Hus i Aske. Ogsaa Kirken havde mærket Fjendens Haand. Og naar Bønderne i flere Aar maatte lade deres brændte eller nedbrudte Bygninger ligge hen, fordi de ikke mægtede at genopføre dem, var det saavidt intet Under, at der »fejlede« 200 Tagsten paa Taarnet, og adskilligt indenfor »den store los«.

Vi har ogsaa en Beretning om et Kirkesyn, foretaget ^{21/1} 1694, da fem af Bymændene efter Provstens

Begæring »hafuer siuned Bogense Kirche, og Befantes hinded Brøstfeldighed sampt mangel paa Ornometer saaledes som følger:

1. Behøfves i taarned det Lille Vøstte, huor paa de som Ringer skall staa.
2. Træverchet; huor udi Klochen henger, befandtis ganske brøstfeldig.
- 3 Behøfver Klochen en Ny Knefwel.
4. Vaabenhuus Vøstted endel forfalden.
5. Befindtis ingen Messsehagel.
6. Mangler nogen faae Tagsten paa dend Syndre side paa Kirchen.“

Desuden forlanger de Murene kalkede og repareret overalt. Der var saaledes endnu ingen Messsehagel anskaffet.

*

*

*

I 1753 undergik Kirken en Hovedstandsættelse paa Kirkeejerens Bekostning. Cancelliraad Jens Dreyer til Raschenberg vilde gerne give sine Kirker en smuk og tiltalende Udstyrelse og ofrede mange Penge derpaa. — Taarnet fik en grundig Reparation; og saa kom Turen til det Indre, der »ofuer alt er renoveret, en ganske nye Altar=Tafler bekostet, Stolene dels af nye opførte, dels forbedret og malet brune. Prædike=stolen forbedret og malet.« Saaledes fortæler Præsten, Lorentz Dreyer, to Aar efter, i sin Indberetning til Lauritz de Thura 1755.

Det nuværende *Alter*, som altsaa stammer fra 1753, er et pænt og enkelt Arbejde i Rokoko=Stil. Maleriet

var et af de almindelige Nadverbilleder. I Topstykket straalere en forgyldt Stjerne i blaat Felt.

Ellers findes der her i Kirken »intet remarquabel«, som Dreyer skriver. Det skulde da være de »2 smaa Standarter ophængt over en gammel Løjtnant, Velbaarne *Johan Arendt Notholt*, som døde 1735.« Naar

Kirken indvendig.

A. T. fot.

Militære begravedes i Kirkerne, ophængte man tit saadanne Æresflag over dem. Nu er de borte.

* * *

Ud over de almindelige Reparationer fra Aar til andet skete der intet bemærkelsesværdigt, før Kammerherre *Knud Juel* 1893 lod foretage en større Restauration baade af Murværk og Inventar.

Samtidig (1894) modtog Kirken en smuk og værdifuld Gave, idet Kammerherren skænkede et nyt *Alterbillede*, som er malet af Prof. *Anton Dorph*; og som til Motiv har den opstandne Kristus. Med Gravaabningens knugende Mørke til Baggrund træder Frelseren i sine hvide Ligklæder frem i Forklarelsens Lysskær. For saa vidt er Indskriften under Billedet: »Jeg er Opstandelsen og Livet!« ganske overflødig, thi det straler ud fra denne hvide Kristusskikkelse, det glade Budskab om Dødens Nederlag og Livets Sejr. Et smukt og stemningsrigt Billede.

* * *

Kirken er nu frikøbt fra Stamhuset Juelsberg.

Efter en Indsamling opstilledes for nogle Aar siden et *Orgel* paa et Pulpitur i Kirkens vestre Ende.

Ved denne Lejlighed optoges af Gulvet fire gamle *Ligsten*, som bevares andetsteds i Kirken: 1) »*Christen Hansen*, som er barnefødt udi Lysemuse« f. 1555 † 1616, og hans Hustru. 2) »*Rasmus Hansen*, som boede og døde i Lysemuse« † 1633, og hans Hustru. 3) *Laurits Hansen* i Bogense og Hustru Ane Christensdatter † 1655. 4) *Hans Rasmussen*, f. 1582 † 1635.

— I 1926 er indlagt elektrisk Lys i Kirken.

KLOKKERNE.

Af Kirkens to Klokker er *den store* den ældste. Den er støbt 1595 af den tyske Klokkestøber, *Matthias Benninck* i Lybæk. Dens Indskrift lyder:

VERBVM : DOMINI : MANET : IN : ÆTERNVM :

MATTIAS : BENNINC : ME : FECIT : ANNO : 1595.

(Paa Dansk : Herrens Ord forbliver i Evighed. *Mattias Benninck* gjorde mig. Aar 1595.)

Den lille Klokke er 200 Aar yngre. Geheimeraad Gregers Juels Enke, Amalie Christiane von Raben, til Juelsberg skænkede 1793 denne Klokke til Kirken, saaledes som Indskriften vidner:

GUD · ALENE · ÆREN
STØBT AF D. C. HERBST · HOFKLOKKESTØBER
KIØBENHAVN 1793.

Og derunder Navnet:

GEHEIMERAADINDE JUEL : FØD RABEN. 1793.

I 1903 blev det nødvendigt at lade den omstøbe, hvilket besørgedes af Klokkestøber Andersen i Aarhus.

KIRKEGAARDEN.

Indgangen til Kirkegaarden er gennem en smuk, muret Port med to Aabninger. Den er opført af Munkesten i den senere Middelalder.

Midt paa Kirkegaarden stod dengang *Kirkeladen*. Biskop Jacob Madsen nævner den i sin føromtalte Visitats-Dagbog:

»Kerkelade mit paa Kerkegaarden, muret mellem Stenger paa Østerende, ellers met Leervege, dur plat inthet.«

Derfor er den sandsynligvis snart sunket sammen og brudt ned. Nu er der intet Spor af den.

Ved Udarbejdelsen af disse to Kirkebeskrivelser er foruden de i Fodnoter citerede Kilder benyttet Indberetn. i Nationalmuseets Arkiv, Fremstillinger i Trap's Danmark, samt enkelte Oplysninger, som Museumsinsp. Chr. Ax. Jensen, Dr. phil Francis Beckett og andre velvilligt har tilstillet mig.

EN FYENSK LANDSBYPRÆST
HOS PAVE SIXTUS IV.
OG NOGLE AVNSLEV-PRÆSTER
I 14—1500'ERNE

Ved Albert Thomsen.

I vore Dage bor Sognepræsten til Avnslev og Bovense i den smukke gamle Præstegaard i Skalkendrup; derfra har han omtrent lige lang Vej til sine to Kirker.

Men i Middelalderen havde Avnslev og Bovense hver sin Præst. Det var først efter Reformationen, — i 1536, at Bovense blev Annex til Avnslev. Siden den Tid boede Præsten i Skalkendrup. Tidligere var der sandsynligvis Præstegaarde i begge de to Byer. Sognepræsten i Avnslev har maaske boet i den senere »Mensalgaard«, den nordligste i Overby, og hans Embedsbroder i Bovense har vel haft Bolig i den saakaldte »Annexgaard« tæt op til Kirken. Begge disse to Gaarde har i hvert Fald siden Middelalderen hørt til Præstekaldet, og Præsterne i 14—1500'erne nævnes stedse som boende i de to Byer. Som vi siden skal se, var Bovense en Tid Annex til Skellerup; derimod har Avnslev altid været selvstændigt Sognekald; en Plan, som Kristian 2. havde om at lægge det ind under Nyborg, blev ikke til Virkelighed.

I mange Kirker hænger der en saakaldt »Præstetavle« hvor »series pastorum«, Præsterækken er opregnet. En saadan har der ogsaa været i Avnslev Kirke, men den er forsvundet. Derimod findes der i Embedets Kaldsbog en Præstelite, som begynder ved Aar 1564, altsaa først efter Reformationen. I Wibergs Præstehistorie findes et Par ældre Navne, og jeg har kunnet føre Listen endnu længere tilbage. I et Tingsvidne fra 27. Maj 1442 nævnes »Knud, Sognepræst i Awenssløff«; det er den ældste, jeg kender.

Begge de to Sognekirker stammer fra 1200'ernes sidste Halvdel; her maa altsaa have været Præster ansat i et Par Hundrede før Hr. Knuds Tid, men om dem ved vi intet. Derimod kan vi fortælle lidt om Præsterne efter Hr. Knud, og vi vil begynde med en af hans nærmeste Efterfølgere, Hr. Johannes Jacobsen.

1. Et Drab i Nyborg og en Romerrejse.

Da danske Videnskabsmænd for en halv Snes Aar siden pløjede de pavelige Arkiver i Vatikanet igennem for at tage Afskrifter af alle Dokumenter, som angik danske Forhold, stødte de ogsaa paa en Skrivelse fra Pave Sixtus IV (1471–84), sandsynligvis Kopi af et Brev, som blev sendt til Bispen i Odense. Det omhandler en Drabssag, hvori en Præst til Avnslev Kirke var indblandet. Paven giver ham fuld Absolution derfor.

Denne Præst, *Johannes Jacobsen* med Tilnavnet Rel, havde tidligere styret en Skole — en Klosterskole — i Nyborg. Mens han endnu var i denne

Stilling, deltog han en Aften i en Sammenkomst med nogle andre Præster og Klerikere. En ung Mand, Svend, som opholdt sig i hans Hus, skulde ud paa Aftenen komme med sin Lygte og lyse ham hjem. Men i Ventetiden kom Svend i Trætte med en anden ung Knøs, som var mødt i et lignende Ærinde, og de dængede hinanden bravt til med Skældsord. »Broder Johannes« har maaske hørt det inde fra; i hvert Fald fortalte Svend ham hele Historien, da de kom hjem, og den anden trøstede ham med, at han kunde jo trække Fyren lidt i Haaret, naar han traf ham igen. Dette skete næste Dag, og Svend var ikke sen til at handle efter Anvisningen. Men da den overfaldne vilde løbe ud til sin Herre for at beklage sig, spærrede Svend ham Vejen, hvilket havde til Følge, at den anden i sin Galskab trak sin Kniv af Skeden og huggede den i den intetanende Kleriker, saa han sank døende om.

Broder Johannes tog sig denne Begivenhed meget nær; han syntes, at han for en Del bar Skylden for, at det var gaaet saa galt, idet han ved sin ubetænksomme Bemærkning til Svend næsten opmuntrede denne til at yppe Kiv paa ny med Modparten. Og da han snart efter skulde overtage Embedet som Præst i Avnslev, syntes han ikke, at han med fri og frelst Samvittighed kunde forvalte sit hellige Embede, og tog da den Beslutning at bede Paven rense ham for al Skyld og Anklage. Efter i nogen Tid at have været Præst her ved S. Blasius Kirke i Avnslev, tog han 1472 Afsked med sine Venner og begav sig ud paa den besværlige og farefulde Rejse til Rom. Sandsynligvis er han vandret den lange Vej paa sine Fødder; og som saa mangan omvandrende Broder har han nydt

Gæstfrihed i de Klostre, han kom forbi. I Rom var dengang Sixtus IV Pave. Han er bedst kendt derved, at han lod det berømte sixtinske Kapel (med Michelangelo Frescer) opføre; og for os Danske har han tillige Interesse derved, at det var ham, Kristian I besøgte paa sin berømte Udenlandsrejse 1474. — Nu kom altsaa denne fattige, danske Landsbypræst, træt og udaset, til Rom og henvendte sig til Kurien, den pavelige Regering, med sin ydmyge Begæring om at blive befriet fra de Bekymringer, der nagede hans Samvittighed. Og »i Pavens Nærværelse« affattedes en Skrivelse til hans nærmeste Foresatte, Bispnen i Odense, og der meddeles heri Hr. Johannes Jacobsen absolut Tilgivelse og Frikendelse for ethvert Skin af Brøde.

Denne Skrivelse, som i sit morsomme knudrede Kurie-Latin er et værdifuldt kulturhistorisk Dokument, skal jeg nedenfor gengive i Oversættelse¹⁾.

Johannes Jacobsen, Sognepræst ved Kirken i *Arenslaff* i Odense Stift, meddeler, at da han tidligere var Skolestyrer i en By ved Navn *Nyborg* i nævnte Stift og havde en ung Kleriker ved Navn *Svend*, paa sexten Aar eller deromkring, i Kost for at undervise ham i Litteraturen, og da saa en Dag den nævnte Johannes om Aftenen foretog en Læsning (*i den hellige Skrift*) med nogle Præster og Klerikere, og den ovennævnte Kleriker (*Svend*) var kommen for hans Skyld med en Lygte for at føre ham til hans Bolig, saa kom den ovennævnte Kleriker og en ung Lægmand, der tjente en anden Præst, i

¹⁾ Originalen paa Latin findes i *Acta Pontificum*, 1316—1536, udg. 1910 ved Krarup og Lindbæk; IV Bd. S. 16. Oversættelsen har Dr. phil. Fr. Moth velvilligt besørget for mig.

Trætte, idet de overøste hinanden med Ukvemsord, og da omtalte Lærer (∴ *Johannes*) af ovennævnte Kleriker, der bar Lygten, i sit Hus erfarede Aarsagen til Striden og Trætten, sagde han til ovennævnte Kleriker: »Naar du træffer den unge Bengel, kan du trække ham lempeligt ved Haarene.«

Da ovennævnte Kleriker (∴ *Svend*), efter at have hørt dette, næste Dag traf den unge Knøs, trak han ham ved Haarene, hvorfor den nævnte Knøs vilde gaa til sin Herre for at klage; men det ofte omtalte unge Menneske stillede sig med stor Bestemt-
hed i Vejen for ham og holdt ham tilbage, for at han ikke skulde anklage ham hos sin Herre, hvor-
for den omtalte unge Knøs trak en lille Kniv ud af Skeden og saarede Klerikeren, saa at han døde af dette Saar¹⁾.

Da imidlertid den omtalte Hjemmelsmand (∴ *Johannes*) ikke har haft anden Skyld i ovennævnte Klerikers Død, end ovenfor meddelt, ja endog har taget sig hans Død saa nær som vel muligt, — da han ønsker (*fremdeles*) at udføre Tjenesten i de gejstlige Hverv, han har paataget sig, og det al-
ligevel er ædle Karakterers Sædvane at frygte Brø-
den, hvor den allermindst findes, — saa bønfalder ovennævnte Hjemmelsmand, at I (*d. e. Paven*) vil værdiges at paalægge en Prælat, der opholder sig ved den romerske Kurie, til hvilken han (*Johannes*) har begivet sig personlig under store Farer, An-
strængelser og Udgifter for at opnaa denne Gunst, at kende Hjemmelsmanden (*Johannes*) fri for Over-
trædelser og Skyld i denne Sag, hvis han har paa-

¹⁾ Maaske bedre: saa at han blev liggende Død (paa Stedet.)

som om man i Brevets skruede Vendinger kan mærke, at Kurien er en Smule forlegen ved dette mærkelige Tilfælde. I hvert Fald faar han med største Lethed sin attraaede Frikendelse for Manddrab, saa han med frelst Samvittighed kunde begive sig paa Hjemrejsen til det fjerne Fyens Land.

Vi hører ikke siden noget til ham.

2. Præstens Bol i Aalykke Skov.

Den næste Præst, vi kender i Avnslev, er *Hans Thomsen*, som kom fra Ringe, hvor han skal have været Præst i 20 Aar. Her nævnes han kun een Gang, i 1490: »Hanns Thomessønn, prest thil Auennsløff.«

Hans Eftermand, *Mads* (eller *Mathias*) *Lauridsen*, nævnes et Par Gange i Aarene 1500—1519, saaledes da han i Aaret 1500 erhverver sig et »Bol« til Præstegaarden, et anseeligt Stykke Jord i Udmarkerne ved Vindinge Aa, idet han paa Vindinge Herreds Ting begærede og fik Tingsvidne paa, at otte »Maalsmænd« havde maalt Sorteboel og Gode Mose i Aalykke Skov i Avnslev i to Boel, hvoraf det ene tilfaldt Præsten og Præstegaarden. Brevet findes i et Register paa Præster og Sognedegnes Underholdning i Landsarkivet og i Kopi i Præstegaardens Arkiv, og det lyder med Bibeholdelse af Tidens Retskrivning saaledes:

»Item 1 pergemendtzbreff vdgiiffuit paa Vinding herritz tingh vnder aars dato 1500, lydendis:

Wor skiicket for osz och dannemendt flere paa forne Winding herritz tingh beskeden mandt *her Mattis* sogneprest y Auensløff, bedis fiick och fremlede et fuldt tingsviitne aff 8 dannemendt, huilcke alle sandrectelighen paa throe oh sandingen viitnede, athi szaae och hørde, ath 8 maalsmendt tiilstode

inden tinge, athi molt haffde *Suerteboell* och *Godemosze* wty Auensløff aelyckeskouff østhen grøningen wty 2 boell, halffdiellen tiillfall presthen och prestegorden, och anden halffdiellen tiillfaldt boelsbrøderne.«¹⁾)

– Desværre træffer vi ikke senere de to gode gamle Navne, hverken paa Kort, i Navnelister eller i Folkemunde, saa de kan ikke stedfæstes. I 1667 nævnes blandt Præstekaldets Herligheder 10 Læs Hø fra Aalykke og et Skovskifte, men Bolet er vist snart efter ved Mageskifte eller paa anden Maade kommet fra Kaldet.

3. Avnslev Kirke og St. Annæ Alter i Nyborg.

Kong Christian I havde i sin Tid stiftet et Alter i Vor Frue Kirke i Nyborg til Ære for Jomfru Marias Mor, den hellige Anna, og henlagt Ullerslev og Fløstrup Kirkers Indtægter derunder. Men fra Christian II foreligger der et Kongebrev om at eftersom han har

»forfaret, at samme Fløstrup Kirke er ej saa nær belejlig der hos Byen, at Præsten til forskrevne Alter, som stedse udi Nyborg besidendes er, kan den kvemmelig besøge og gøre Sognefolket den Rede og Rededighed med Gudstjeneste og Sakramenter dem bør at have,«

saa skal »Awendtsløff« Kirke i Stedet, St. Anna til Ære til evig Tid høre til Vor Frue Kirke og Præsten ved Alteret der skal nyde alle Avnslev Kirkes Renter og Rettigheder, saasnart den nuværende Præst i A. dør »eller han kan tales deraf med Minde.«

¹⁾ De ældste d. Arkivregistraturer, 5 Bd. II S. 1088.

Det er dog vist gaaet med denne Plan som med saa mange andre af Kongens Forsætter; de blev ikke til noget. Originalbrevet er ganske overstreget og vistnok aldrig ekspederet¹⁾. I hvert Fald vides det, at Hr. *Niels Poulsen* i 1519 fik Løfte om Kaldet, naar Hr. Mads var død.

I 1530 nævnes Niels Poulsen som Præst her, og det er rimeligt, at han ogsaa var det, da Overgangen til Reformationen skete i 1536, men der findes ingen Steder noget om, hvorledes den Overgang fandt Sted her. Sandsynligvis har Hr. Niels vandret med over i Lutherdommen ligesom saa mange andre af hans Embedsbrødre.

4. Bovense bliver Annex til Avnslev.

Præsten *Jens Madsen* (Johan Mathiassen) nævnes i 1558 som Sognepræst i Avnslev; han er muligvis Hr. Niels'es Eftermand.

Hidtil havde Avnslev været et Præstekald for sig, Sognet hører jo til de største paa Fyen. Derimod har Bovense en Tid hørt under Skellerup og en Tid haft sin egen Præst; Forholdet er svært at udrede.

I 1554 ordnede Kristian III Præsternes »Underholdning« i Nyborg Len²⁾, og da nævnes Bovense som Annex til Skellerup:

Skellerop och Bogens.

Her Jørgen³⁾. Nøgis mett dy thuenne, intill hand

¹⁾ Chr. II's aabne Brev til Fyen; Suhms Saml. II 34.

²⁾ Stiftets alm. Breve Nr. 579. Landsarkivet. (Wad: Fra Fyens Fortid I).

³⁾ Præsten Jørgen From i Skellerup.

faar Ellinge igen, och tha skall hand sleppe Bogens, att then kand bliue en annex tiill Ansløff, for en god cappelan till then sogn.«

Ellinge hørte nemlig til Fjerritslev; men da denne Kirke nedbrødes i 1555, kom Ellinge tilbage til »syn rette houitkyrke Skellerup $\frac{7}{1}$ 1555. Og da maatte saa Hr. Jørgen »sleppe« Bovense igen. Men i de samme Dage nævnes »Sognepræsten til Bovense« i et kgl. Brev fra Nyborg. Han skal »nyde Halvparten af Tienden og Kirken Halvparten«. Saa dette tyder paa, at Bovense ikke er blevet Annex til Avnslev endnu.

»Her Niels y Bogensze«, som nævnes idet følgende, er altsaa den daværende Sognepræst.

Imellem Præsteembedets Ejendomsbreve¹⁾ findes nemlig ogsaa et »papiersbreff wdgiiffuit paa Vinding herritz tingh« 1588, hvori berettes, hvorledes »hederligh og wellert mandt her Jens Madtzen, sognepræst tiill Auensløff« fremledte et uvildigt Tingsvidne af nogle Dannemænd i Anledning af, her Niels y Bogensze« havde saaet Sæd i noget Jord, der hørte til Hr. Jens' Præstegaard »szom han nu y boer y Skalckendrup, hvilken jordt szom ligger paa Bogensze marck og engh, szom er 3 støcker«, . . . Hr. Niels slet ingen Ret har til, og han har gjort det »emodt for^{ne} her Ienszis willie och samtøcke.« Item viitnede thisze ephersc^{ne} dannement, szom er *Per Drage* y Korpændrup, *Tomes Brun*, *Hans Brun* y Skalckendrup, och bad thennom szaa Gudt till hielpe medt opracte fingre, ath then jordt, szom her Niels szaet haffde, haffde liggit tiill for^{ne} her Ienszis prestegordt y 40 aar «

¹⁾ De ældste d. Arkivregistraturer 5 Bd. II S. 1088.

Det at Avnslev-Præsten har Embedsjord i Bovense, kunde vel tyde paa, at Bovense engang tidligere har været Annex til Avnslev.

Disse Annexforhold maa i hvert Fald snart efter have naaet en endelig Afgørelse, thi den næste Præst i Skalkendrup Præstegaard, *Rasmus Lauridsen*, blev kaldet i 1564 til Sognepræst for Avnslev og Bovense, hvor han prædikede Evangelio i 17 Aar; han maa altsaa være død c. 1581.

Fra hans Tid stammer den første udførlige Op-
gørelse vi har over *Kaldets Indtægter*; den findes i »Register paa Præsternes Underholdning i Vinding Herred 1572« (Landsarkivet). Han afskriver først de to »Ejendomsbreve«, som vi allerede har omtalt. Der-
paa nævner han de to Gaarde, som fra Middelalderen hørte til Præstekaldet, *Mensalgaarden*¹⁾ i Avnslev og *Annexgaarden* i Bovense: »Hans typenssen y Ausløff giffuer: iiij orte biigh; och deraff haffuer presten herligheden.« Og Annexgaarden, hvor ingen Ejer nævnes, giver 1 Fdk. Rug, 3 Ørter Byg og 1 Ørte Havre. (1 Ørte Byg = 1½ Td.; 1 Ørte Havre = 2½ Td.). — Dertil er — med en anden Haandskrift føjet: »Item aff Rasmus Ibssens gaard y skalckendrup iij ørtug byg, for hand (∴ Præsten) holder brød og wiin til Kirken. Oc haffuer hand al herlighed aff samme gaard som hans formænd har haffd for hannem. — — Item paa *Hiulbye* marck ij agre tager V skpr. Sæd, for hand (∴ Præsten) lader sno lyss til kirken.«

I den Fortegnelse over Markerne, som hørte under Præstegaarden og de to ovennævnte Gaarde i Avns-

¹⁾ »Mensalgaardene« var henlagte til »Præstens Forsyning« (ad mensam); det er en Art gejstligt Fæstegods, som efter Lov ²⁴/₃ 1860 overgik til Arvefæste.

lev og Bovense, er anført en Mængde gamle Stednavne af stor Interesse; dem vil vi senere tage op til Behandling.

Til sidst faar vi Oplysning om Sognets Indbyggere, idet nemlig Tiendeydernes Tal nævnes:

I *Avnslev* Sogn:

Bryder og Bønder... 26

Landboer..... 38

I *Bovense* Sogn:

Landboer..... 19

Ialt 83 Tiendeydere.

Baade Bryder og Landboer var Fæstere; »Bønder« skal vist betyde Selvejere. Bryderne er maaske Kongens Fæstere under Nyborg Slot.

Ud fra de 83 Tiendeydere kan Folketallet i de to Sogne maaske anslaaes til 2–300?

5. Biskop Jakob Madsens Visitatsbog.

1581 blev Hr. Niels Frandsen kaldet til Sognepræst for de to Menigheder, hvor han – som det stod paa hans Ligsten – i 34 Aar »udstrøede det guddommelige Ords Sædekorn.«

Han var født paa Sjælland omkr. 1551; og i sin Ungdom var han i flere Aar Amanuensis eller Famulus (Medhjælper) hos den anden lutherske Biskop paa Fyen, Niels Jespersen.

Som 30aarig ung Mand fik han det gode Embede her og giftede sig snart efter med en yngre Enke, Kirstine, der i Forvejen havde en Datter, Anna.

1588 fik han Besøg af den bekendte Biskop *Jakob Madsen*, som var ude paa en af sine mange Visitatsrejser. Han kom kørende fra Kerteminde og besøgte om Aftenen d. 27. April Bovense Kirke og prædikede næste Dag i Avnslev Kirke (Se nærmere Side 111 og 130). Fra sit Besøg i Præstegaarden i Skalkendrup noterer Bispen paa Latin i sin knappe Udtryksmaade¹⁾: »Han var min Formands Hjælper. Hustru Kirstine, 2 Gange gift. En Datter for disse, Anna. Hun (∴ Konen) haver spæde Børn 3.« Og siden da han havde hørt Hr. Niels prædike, bemærker han i sin Dagbog: »Bene docuit« (lærte godt), og et andet Sted: »Præsten god, gjorde Fyldest i sit Kald.« Da han mod Slutningen af sin Visitatsprædiken spurgte Menigheden, om Præsten »lever og lever vel«, bekræftede de dette »med stort Bifald« (magno assensu id affirmarunt). Saa det kan jo være, at hans Hustru ikke har helt Uret, naar hun (paa Ligstenen) kalder ham en »aarvaagen og tro Hyrde« for Menighederne.

Meget tyder paa, at først i hans Tid trængte den lutherske Lære helt igennem i Sognene. *Jakob Madsens* Visitatsbog fortæller om, hvorledes de sidste Stykker katolsk Inventar i Kirkerne fjærnes og nyt opstilles. Vi vil her blot minde om, at Helgenalteret i Bovense og Monstransen i Avnslev Kirke nu fjærnes. Og Prædikestolen i førstnævnte Kirke er opstillet i Hr. Niels's Tid; derom vidner Aarstallet 1582. — Endelig findes jo Præstens Navn endnu bevaret paa den sørgeligt mishandlede Degnestol i Bovense Kirke (Se Side 132), hvor ogsaa de mange indskaarne Navnebogstaver (PNS; IPN; CN; ANDREAS NICOLAI — nogle

¹⁾ Mester Jacob Madsens Visitatsbog, udg. ved A. Crone, Odense 1853, S. 70.

med Aarstal 1617; og: PETRVS NICOLAI) utvivlsomt vidner om hans Sønners Snittekunst og om den Opmærksomhed, hvormed de lytte til deres ærværdige Faders Prædiken.

Niels Frandsen døde 15. Dec. 1615, men Enken levede endnu i 1619. Han blev gravlagt i Avnslev Kirkes Kor, sandsynligvis lige ved Indgangen til Køret, hvor hans Ligsten endnu laa i 1755 og hvor man i 1912 fandt Rester af en Grav under Fliserne. Hans Hustru bekostede en Ligsten over ham, og paa den stod:¹⁾

SUB MARMORE HOC VIR QVIESCIT REVEREND : D :
NICOLAVS FRANCISIO NT ECCLESIARVM AVNSLEV
ET BOGENSE QVONDAM PASTOR VIGILANTISS : ET
FIDELIS : QVI POSTQVAM ANNOS HIC FERE 34 SE=
MINA SPARLISSET VERBI DIVINI 15 DECEMBR. 1615
SUÆ ÆTAT 64 : PIE ET PLACIDE IN DOMINO OB=
DORMIVIT : DENNE LIIGSTEEN HAFVER HANS KIÆRE
HVSTRV LADET KIØBE OG VDHVGGE PAA SIN EGEN
BEKOSTNING ANNO 1619.²⁾

En af hans Søner var Christian Nielsen, Skalkendrup, som først var Rektor i Faaborg og Rudkøbing og siden Sognepræst i Simmerbølle. En Søster til ham, Mette, blev gift med Faderens Eftermand her i Avnslev.

6. Hr. Daniels Ligsten.

De fleste af Sognepræsterne i Avnslev-Bovense er i ældste Tid blevet gravlagt i Avnslev Kirkes Kor.

¹⁾ En Indberetning til L. de Thura i Kall 377, 4°, kgl. Bibl.

²⁾ Indskriftens latinske Begyndelse lyder i Oversættelse: »Under denne (Marmor) Sten hviler den ærværdige Hr. Nicolavs Frandsen, fordum aarvaagen og tro Hyrde for vore Kirker Avnslev og Bovense, som, efter at han i næsten 34 Aar her havde udstrøet det guddommelige Ords Sædekorn, hensov fromt og blidt i Herren den 15. Decbr. 1615.

Der er endnu bevaret to indmurede Ligsten i Korvæggene; de er sat over Hr. Daniel Køhler og Hr. Knud Lerche; andre Ligsten i Koret nævnes, men er nu forsvundne; desuden ligger Hr. Hans Jacobsens Sten f. T. i Jul'ernes Kapel, men den er ogsaa kommet fra Koret.

Hr. Daniels Sten er ganske smuk; den sidder i Korets nordre Mur. Midt paa den er mellem et Par Pilastre anbragt en lang latinsk Indskrift og derover findes i højt Relief en Fremstilling af Præsten og hans tvende Hustruer knælende ved Korsets Fod. Paa Korset hænger »Kobberslangen«, Frelsens Symbol.

Daniel Iversen med Slægtsnavnet *Køhler* (*Colerus*) var født i Nyborg 1582 som Søn af Borgmesteren der, Iver Sørensen. Omkring 1612, da Hr. Niels i Skalkendrup var ved at ældes, kom den unge Nyborgenser her ud som Hjælpepræst, og han overtog saa Embedet ved den andens Død i 1615. To Aar senere ægtede han som nævnt Datteren Mette, og da hun døde $\frac{2}{8}$ 1622, giftede han sig paany, ligeledes med en Præstedatter, Margrethe Lauritsdatter Hoff, hvis Far var Præst i Revninge og Rynkeby. De havde flere Sønner, som blev Præster. Den ældste, Magister *Peder Danielsen* (*Colerus*) blev siden Slotspræst; en anden, *Bernt*, fik Embedet i Hjørlunde ved Slangstrup, men en yngre Broder, *Laurits*, sad som residerende Kapellan i Bovense paa Faderens gamle Dage.

I August 1636 kom Biskop Hans Michelsen hertil paa Visitats. Hans Bemærkning i Visitatsbogen¹⁾ er ikke absolut rosende:

»Jeg visiterede Avnslev Kirke d. 21. Aug. og der-

¹⁾ Hans Michelsens Dagbøger, Saml. til Fyens H. o. T. VII.

efter Bovense. Katekiserede begge Steder med Ungdommen. De var ikke udueligt underviste.«

Hr. Daniels Embedstid falder under Christian IVs Regering, og han dør $17\frac{1}{2}$ 1645, samme Aar som den ulykkelige Fredsslutning i Brømsebro.

Indskriften paa hans Ligsten lyder saaledes:

PRÆCO VERBI DIVINI FIDELIS R : D :
 DANIEL IVARID IN HOC MONVMENTO
 QVISCIT SEPVLTVS CVM VTRAQ
 CONIVGE : MELLITISS: HONESTISS : AG
 PIENISS : METTHA D : NICOLAI FRAN
 CIS F QVÆ OBIIT : 7 AVG AI 1622.
 ÆTATIS V 20 : ET MARGARITA D : LAVRENTII
 NICOLAI : RUGAPOLENSIS F. QVE OBIIT
 D : 13 AVG. AI 1665 ÆT. 67. ILLE ENIM AN
 NOS CVM FERE 28 RATIONEM IN ECCL
 ESSIIS HISCE VIVENDI DIVINAM VERE
 AC SINGERE TRADISSSET D : 17 FEBR. : AI
 1645 ÆTAT 63 : PIE . ET . PLACIDE . IN DO
 MINO OBDORMIVIT
 I THESS. 4. SI CREDIMVS QVOD IESVS MORTV
 VS EST ET RESSVRREXIT SIC ET . DEVS . EOS QVI
 DORMIERVNT PER JESVM ADDVCET CVM ILLO
 ANNO 1624.

(Oversat til Dansk:

»Guds Ords tro Prædikant Hr. *Daniel Ivarsen* hviler i dette Gravsted, begravet tillige med begge sine Hustruer, den saare elskelige, dydzirede og gudfrygtige *Metha*, Datter af Hr. Niels Frandsen, som døde d. 7. Aug. 1622 i sin Alders 25. Aar, og *Margrethe*, Datter af Hr. Laurits Nielsen fra Rynkeby, som døde d. 13. Aug. 1665 i sin Alders 67. Aar. — Da han nemlig i omtrent 28 Aar havde i disse Menigheder forkyndt den guddommelige Livsvisdom i Sandhed og Alvor, sov han ind i Gudsfrugt og Herrens Fred d. 17. Febr. 1645 i sin Alders 63. Aar.

I Thess. 4. »Naar vi tro, at Jesus er død og oprejst, saa vil ogsaa Gud føre dem, der sov ind i Jesus, frem med ham.«)

I Ligstenens Hjørner er Evangelist-Symbolerne anbragt, og langs hele Kanten staar Skriftordet om Opstandelsens Herlighed, fra 1 Kor. 15. 42—44.

Indsamlingen til Nationalmuseumsfondet.

For Svendborg Amts Vedkommende blev denne Indsamling afsluttet allerede i Begyndelsen af indeværende Aar.

Nedenfor gives en kort Redegørelse for det opnaaede Resultat.

1. Allested.....	17	Bidragydere	Kr.	68,00
2. Avnslev.....	156	—	≐	284,25
3. Avernakø	115	—	≐	97,90
4. Bovense.....	97	—	≐	120,10
5. Brahetrolleborg ...	226	—	≐	433,40
6. Bregninge, Ærø ..	47	—	≐	130,00
7. Brudager.....	83	—	≐	146,00
8. Bødstrup.....	63	—	≐	207,50
9. Diernisse.....	97	—	≐	205,50
10. Ellested	111	—	≐	135,75
11. Ellinge	} 319	—	≐	85,00
12. Herrested		—	≐	193,50
13. Pederstrup		—	≐	10,00
14. Aarslev		—	≐	155,00
15. Espe	95	—	≐	125,50
16. Flødstrup	462	—	≐	365,60
17. Fodslette	21	—	≐	31,00
18. Frørup.....	53	—	≐	70,00
19. Gæstev	92	—	≐	128,85
20. Gislev	415	—	≐	576,25
21. Gudbjerg.....	101	—	≐	193,00
2570 Bidragydere			Kr.	3762,10

	Transport...	2570	Bidragydere	Kr. 3763,10
22.	Heden	28	—	≐ 41,00
23.	Hesselager.....	211	—	≐ 480,23
24.	Hillerslev	129	—	≐ 240,00
25.	Hou	55	—	≐ 60,00
26.	Humble.....	39	—	≐ 92,50
27.	Haastrup.....	63	—	≐ 180,00
28.	Jordløse	3	—	≐ 20,00
29.	Kirkeby.....	23	—	≐ 48,75
30.	Krarup	232	—	≐ 469,25
31.	Kværndrup.....	188	—	≐ 417,25
32.	Langaa	34	—	≐ 103,00
33.	Lunde	64	—	≐ 98,50
34.	Lyø	60	—	≐ 79,00
35.	Nørre Broby.....	137	—	≐ 297,50
36.	Ollerup	144	—	≐ 333,00
37.	Oure	77	—	≐ 153,00
38.	Refsvindinge	102	—	≐ 123,00
39.	Ryslinge	340	—	≐ 461,25
40.	Skjellerup	76	—	≐ 140,00
41.	Simmerbølle	41	—	≐ 100,00
42.	Skaarup	169	—	≐ 231,50
43.	Søllinge-Hellerup .	491	—	≐ 703,05
44.	Stoense	13	—	≐ 68,50
45.	Svindinge	50	—	≐ 111,00
46.	Sønder Broby ca..	20	—	≐ 45,00
47.	Sønder Højrup ...	46	—	≐ 58,75
48.	Tranderup	66	—	≐ 237,00
49.	Tranekær.....	7	—	≐ 50,00
50.	Tryggeløv	39	—	≐ 228,00
51.	Tullebølle.....	58	—	≐ 107,00
52.	Ulbølle	65	—	≐ 118,25
53.	Ullerslev	84	—	≐ 112,00
54.	Vantinge.....	34	—	≐ 107,00
55.	Vejstrup	97	—	≐ 204,50
56.	Vesterhæsinge	77	—	≐ 110,00
57.	Vesterskerninge ...	39	—	≐ 46,50
58.	Vester Aaby	122	—	≐ 139,75

6093 Bidragydere

Kr. 10377,13

	Transport... 6093	Bidragydere	Kr.	10377,13
59.	Øksendrup	26	—	≈ 55,00
60.	Ørbæk	98	—	≈ 326,00
61.	Østerhæsinge	114	—	≈ 210,00
62.	Østerskerninge	56	—	≈ 113,00
63.	Aastrup	72	—	≈ 106,50
64.	Ærøskøbing	4	—	≈ 6,00
65.	Faaborg	482	—	≈ 1150,00
66.	Svaninge	17	—	≈ 25,00
67.	Marstal og Omland	307	—	≈ 418,00
68.	Nyborg	638	—	≈ 2184,46
69.	Rudkøbing og en Del Bidrag fra Landsognene	490	—	≈ 3871,38
70.	Svendborg, Thurø, Taasinge, Sørup Tved og St. Jørgens	2174	—	≈ 4401,71
	Løse Bidrag fra Amtet			≈ 43,00
	Indvundne Renter			≈ 174,59
Ialt: 10571 Bidragydere				Kr. 23461,77

Efter at Indsamlingslisterne og de indsamlede Beløb var indsendt og Regnskabet aflagt indløb følgende Skrivelse til »hist. Samfund«:

For Modtagelsen af Komiteens Regnskab over Indsamlingen til Nationalmuseumsfondet i Svendborg Amt med Bidragslister og det til Bankdirektør Clausen sendte Restbeløb Kr. 1972,32 meddeles herved med Tak Tilstaaelse. Med det fra Amtskomiteen tidligere modtagne Beløb 8000 Kr., samt de fra forskellige Lokalkomiteer i Amtet modtagne Bidrag udgør Indsamlingen fra hele Svendborg Amt nu:

23461 Kr. 77 Øre.

For dette smukke Resultat, der er fremkommet ved Indsamlingskomiteens udmærkede og energiske Arbejde, bedes Komiteen modtage en hjertelig Tak, der ligeledes gælder

alle de Medhjælpere, som maatte have ydet Komiteen deres værdifulde Biatand — en Tak, som ogsaa bedes bragt til disses Kundskab.

Med Højagtelse

For Nationalmuseet
M. Mackeprang.

For Nationalmuseumsfondet
Niels Bohr.

Idet »hist. Samfund«s Bestyrelse bringer ovenstaaende til alle Medlemmers Kundskab, vil vi ogsaa bringe vor hjertelige Tak til de lokale Komiteer og de Enkeltmænd rundtom i Amtet, som enten ganske uden Forbindelse med »historisk Samfund« — eller paa dets Initiativ har udført et Arbejde til Fremme af denne Sag. Uden en saadan Hjælp, havde vi kun faaet lidet udrettet; ved denne Hjælp er der naaet et smukt Resultat.

P. B. V.

Thøger Dissing.

MEDLEMSLISTE.

»SVENDBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND« havde 1. Aug. 1925
654 Medlemmer.

Senere er tilgaaet:

Appel, Aksel, Friskolelærer, »Hjemly«, Højrup.
Avnslev-Bovense-Hjulby Bibliotek, pr. Ullerslev.
Bagger, Carl, Højskolelærer, Vejstrup.
Bagnkop Bogsamling pr. Bagnkop.
Bregninge Sogns Bogsamling pr. Troense.
Centralbibliotek, Det sønderjydske, Aabenraa.
Christensen, Johannes, Stationsforstander, Ringe.
Dissing, Chr. M., Mejeribestyrer, »Rosvang«, Ullerslev.
Ermose, Lærer, Tryggeløv.
Garnæs-Petersen, Johs., Friskolelærer, Refsvindinge.
Grosbøl, Lærer, Vodder pr. Frifelt.
Hansen, Chr., Brygger, Tved, Svendborg.
Hansen, Hilda, Lærerinde, Skaarup.
Hansen, Johs., Gmd., Nørballe, Tryggeløv.
Hansen, Kaj A., Postassistent, Norgesgade 44¹, Kbhv. F.
Harries, Dommerfuldmægtig, Svendborg.
Hillerslev Sogns Bogsamling, Højrup.
Humble Sogns Bogsamling pr. Humble.
Jensen, Lærer, Magleby pr. Nordenbro.
Jeppesen, Johs., Købmand, Søllinge, Pederstrup.
Juel, J. Chr., Kæmner, Faaborg.
Kiærtoft, Realskolebestyrer, Humble,
Kristiansen, Rasmus, Gmd., Ottesgaard, Pederstrup.
Lindelse Sogns Bogsamling, Lindelse.
Magleby Sogns Bogsamling, Nordenbro.

Mikkelsen, Anton, Husejer, Vejstrup.
Nielsen, Carl, Løjtnant, Postassistent, Nyborg.
Pedersen, H. J., Cyclemager, Pederstrup.
Pedersen, Jens, Gaardejer, Søllinge, Pederstrup
Poulsen, Kamilla, Lærerinde, Kommuneskolen, Nærum.
Rasmussen, N., Postassistent, Nyborg.
Rossel, Sognepræst, Espe.
Sehested, Thorvald, Højskolelærer, Vejstrup.
Skjold, P., Smedemester, Lørup, Ringe.
Stokholm. K., Dyr læge, Humble.
Trolle, Karl E., Købmand, Tryggeløv.
Tryggeløv Sogns Bogsamling, Tryggeløv.
Ullerup, Hjalmar, Ejbygaarden, Oure.
Vinther Jensen, J., Overretssagfører, Belvedere, Svendborg.

Men i samme Tidsrum er der afgaaet 33 Medlemmer.

»SVENDBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND« tæller nu (1. Decbr. 1926) 660 Medlemmer.

UDDRAG AF REGNSKABET

FOR

»SVENDBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND«

FRA 1/8 1925 TIL 1/12 1926.

Beholdning 1/8 1925: I Sparekassen Kr. 38.58
Hos Kassereren .. = 31.46

INDTÆGT:

Medlemsbidrag fra 616 Medlemmer = 1273.00
Portogodtgørelse..... = 286.50
Salg af ældre Aarg. af »Svendb. Amt« = 66.00
Statstilskud, 5 Kvartaler..... = 470.00
Tilskud fra »Fyens Stifts patriotiske Selskab«..... = 25.00

Ialt.. Kr. 2190.54

UDGIFT:

C. Schönemanns Bogtrykkeri for »Svendborg Amt« 1924..... Kr. 1536.50
Honorar for Bidrag til do..... = 234.00
Porto ved Udsendelse af do..... = 304.45
Ekspedition af do..... = 50.00
»Dansk historisk Fællesforening«..... = 30.00
Porto, Fragt og et Billede..... = 30.30
Beholdning at overføre..... = 5.29

Ialt.. Kr. 2190.54

Efterset og godkendt.

Vejstrup, d. 6. Decbr. 1926.

L. Faurby Stengaard.

Vejstrup Højskole, d. 1. Decbr. 1926.

Thøger Dissing.

INDHOLD.

	Side
1. Pastor T. LØGSTRUP: Danmarks ældste Præstegaard	3
2. a. Lærer ALBERT THOMSEN: Avnslev Kirke	103
b. do. : Bovense Kirke	128
c. do. : En fynsk Landsbypræst hos Pave Sixtus IV. Og nogle Avnslev-Præster i 14 · 1500- erne	139
3. a. THØGER DISSING: Indsamlingen til Nationalmuseums- fondet i Svendborg Amt	155
b. do. : Medlemsliste	159
c. do. : Uddrag af Regnskabet for »Svend- borg Amts hist. Samfund«	161

Han var med til at stifte Samfundet, og han har hele Tiden siddet i dets Bestyrelse, ligesom han den længste Tid hār været Medlem af Redaktionsudvalget. Hans rige historiske Kundskab og hans store Interesse for »Samfundet«s Virksomhed har været en stor Støtte for dets Arbejde. Det er da kun naturligt, at vi, som har samarbejdet med ham, føler Trang til ogsaa i denne lille Aarsberetning at mindes ham med Tak.

Vi ligger endnu med ret betydelige Restoplæg af de Skrifter, som »Samfundet« har udgivet. »Marstal-Bogen« er dog udsolgt. Der findes i disse Skrifter mange værdifulde og interessante Afhandlinger. Disse Restoplæg vil vi meget gerne have realiserede, og de sælges derfor til 1 Kr. pr. Bind, hvilket maa siges at være overmaade billigt.

Indmeldelser af ny Medlemmer og alle Henvendelser vedrørende »hist. Samfund«s Arbejde kan rettes til undertegnede Formand.

Vejstrup Højskole i December 1926.

* P. B. V.

Thøger Dissing.

Svendborg Amts Museum

er stiftet den 17de Oktober 1908 med det Formaal gennem erhvervede Samlinger at bevare og ophjælpe Kundskab om vore Fortidsminder.

Museet opfordrer særlig Landboerne til at værne om og bevare alle saadanne Genstande, som have det mindste at betyde i Henseende til det daglige Liv paa Landet i gamle Dage, før Damp og Elektricitet afløste Haandarbejdet; Museet modtager og opbevarer med Glæde disse Ting.

Endvidere opfordrer Museet til at indsende alle ved Tørv-gravning fremkomne Knogler, Tænder, Gevire, Kranier eller lignende til Museets Inspektør *Johannes Olsen*, Lundevej 21, 1. Sal, Svendborg, fordi disse Ting have Betydning for videnskabelige Undersøgelser af Danmarks Dyreverden i Fortiden. Findested og Dybden i Jorden bedes opgivet.

Medlemmer kunne optages ved Henvendelse til Selskabets Kasserer, Hr. Købmand *Ludvig Riber*, Svendborg.

Langelands Museum

er en selvejende Institution, som har til Opgave at samle og fremstille i Museets Bygning i Rudkøbing, alt hvad der kan tjene til Oplysning om Langelands Fortid.

Museet er aabent for Besøgende hver Lørdag og Søndag Eftermiddag Kl. 2-4. Gratis Adgang.

Udenfor disse Tider vil Museet som Regel kunne beses ved Henvendelse til Opsynet.

Nyborg Museumsforening

stiftet 10/10 1912.

har til Formaal at samle forskellige Genstande, Billeder, Møbler m. m., for at de, samlede i Nyborg Museum, kan bidrage til at oplyse Nyborgs og nærmeste Omegns historiske Udvikling.

Medlemsbidraget 1 Kr. aarlig. Indmeldelser og Gaver til Museet modtages med Tak af Bestyrelsens Formand.